Sayı 28 HAZİRAN 1935 Cilt 5

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

ÜLKÜ'YE YAZANLARDAN RİCA

ÜLKÜ'ye şimdiye kadaryazmakta olan ve şimdiden sonra yazmak isteyen arkadaşlardan ÜLKÜ yazılarını öz Türkçe yazmalarını rica eder. Öz Türkçe ile yazı yazarken en önemli noktalar şunlardır: 1 — Yazıyı Osmanlıca yazıp Türkçeye çevirmemek, doğrudan doğruya öz Türkçe düşünmeğe ve öz Türkçe yazmağa çalışmak; 2 — Öz Türkçede Osmanlıcaya has uzun ve girift sentakslı cümleler yapmamak, yapısı açık bir sağlamlık ve sadelikte kısa cümleler kullanmak; 3 — Bir cümlenin içinde birden artık alışılmamış, kendi "iştikak,, ve "tedai,, sinin yardımiyle anlaşılmayacak yeni kelime kullanmamağa çalışmak; 4 — Fikrin açıklığını bozacak "edebiyat hünerleri,, nden kaçınmak ve bunun yerine ses, yapı, ahenk ve anlam ve güzelliğinde "hüner,, göstermeğe özenmek.

"ÜLKÜ" nün sayıfaları inkılâblarımızı yaymıya yarıyacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. "ÜLKÜ"-ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmıyan yazılar geri yollanmaz.

"ÜLKÜ" ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekete inkılâb ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

"ÜLKÜ" nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

"ÜLKÜ" nün yıllık abone fiyatı 2 5 0 kuruştur. Yalnız ilk mekteb muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektebler talebeleri için abone fiatı 175 kuruştur.

"ÜLKÜ" nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye yıl başından mecmua gönderilir. Yalnız hesabları malî yıla bağlı resmî daireler bu kayitten müstesnadır.

İmtiyaz sahibi: Nusret Köymen; Umum neşriyatı idare eden Necibali Küçüka. Ankara'da Ulus Basım Evinde basılmıştır.

C. H. P. Dördüncü Büyük Kurultayında
Genel Başkan ATATÜRK Söylevini verirken 9 Mayıs 1935

Sayı: 28
Cild: 5
Haziran 1935

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

C. H. P. DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYINDA

KAMÂL ATATÜRKÜN SÖYLEVİ

C. H. Partisi 4 üncü Büyük Kurultayı 9 mayıs 1935 perşembe günü Ankarada Kamutay Kurağında toplandı. Partinin Genel Başkanı Ulu Önder Atatürk candan ve coşkun alkışlarla karşılanan aşağıdaki söylevi verdi:

Kurultayın sayın üyeleri:

Karşılarında bulunmakla haz duyduğum delege arkadaşlarımı selâmlarken; yüce ulusumuzu saygı ile anarım.

Bu anda, bundan önceki kurultayları ve partimizi doğuran ilk Sıvas Kurultayını- ki, dış ve iç düşmanların süngüleri altında kurulmuştur - hatırlamak, geçen on altı yılın bütün hadiselerini göz önüne getirmeyi kolaylaştırır:

Uçurum kenarında yıkık bir ülke.. Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sora, içerde ve dışarda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte, Türk genel devriminin bir kısa diyemi..

Bayanlar, Baylar;

Partimizin her kurultayı, denebilir ki, bir dönüm başında toplanmıştır. 1927 kurultayı, doğuda kopan azıyı yenerek cumuriyetin sarsılmaz temelde olduğunun anlaşılmasına; 1931 kurultayı güvenlik ve sükûnun kesin olarak kurulmasına rasgelir. Bu kurultayımız ise, geniş ölçüde gelişim devri içinde bulunduğumuz günlerde toplanmış oluyor.

Kurultayın yeniden alacağı ilerleme ve yükselme tedbirlerile vatanın yüksek yönetimini erdemli ellerinde tutan Partimizin, şerefli tarihini zenginleştireceğine şüphe yoktur.

Geçen kurultaydan bugüne kadar, kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumuriyetinin

Sayı: 28
Cild: 5
Haziran 1935

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

C. H. P. DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYINDA

KAMÂL ATATÜRKÜN SÖYLEVİ

C. H. Partisi 4 üncü Büyük Kurultayı 9 mayıs 1935 perşembe günü Ankarada Kamutay Kurağında toplandı. Partinin Genel Başkanı Ulu Önder Atatürk candan ve coşkun alkışlarla karşılanan aşağıdaki söylevi verdi:

Kurultayın sayın üyeleri:

Karşılarında bulunmakla haz duyduğum delege arkadaşlarımı selâmlarken; yüce ulusumuzu saygı ile anarım.

Bu anda, bundan önceki kurultayları ve partimizi doğuran ilk Sıvas Kurultayını- ki, dış ve iç düşmanların süngüleri altında kurulmuştur - hatırlamak, geçen on altı yılın bütün hadiselerini göz önüne getirmeyi kolaylaştırır:

Uçurum kenarında yıkık bir ülke.. Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sora, içerde ve dışarda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte, Türk genel devriminin bir kısa diyemi..

Bayanlar, Baylar;

Partimizin her kurultayı, denebilir ki, bir dönüm başında toplanmıştır. 1927 kurultayı, doğuda kopan azıyı yenerek cumuriyetin sarsılmaz temelde olduğunun anlaşılmasına; 1931 kurultayı güvenlik ve sükûnun kesin olarak kurulmasına rasgelir. Bu kurultayımız ise, geniş ölçüde gelişim devri içinde bulunduğumuz günlerde toplanmış oluyor.

Kurultayın yeniden alacağı ilerleme ve yükselme tedbirlerile vatanın yüksek yönetimini erdemli ellerinde tutan Partimizin, şerefli tarihini zenginleştireceğine şüphe yoktur.

Geçen kurultaydan bugüne kadar, kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumuriyetinin

ulusal çehresini, kesin çizgilerile, ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, ilimsel müzik ve teknik kurumları ile, kadını erkeği her hakta eşit, modern Türk sosyetesi, bu son yılların eseridir.

Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslar arasında tanılır. Türk ulusuna doğunsal rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin övünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir. Bütün bu işler, partimizin programını, özenle göz önünde tutarak başarılabilmiştir.

Tüzel, sağlık - sosyal, finans, ekonomi ve bayındırlık işlerimizde, hiç durmadan aldığımız yeni tedbirlerin iyi ve yerinde olduğuna kanığ bulunuyoruz.

Akdenizi Karadenize demirle bağladık. Anadoluda özel şirketler elindeki bütün yolları satın aldık; İstanbul ve İzmirde liman ve rıhtım işleri devlet eline geçti; Diyarıbekir kapısındayız. Antalyaya, Erzuruma, kömür yurduna durmadan gidiyoruz.

Devlet Demiryolları kurumu, bugün, kendi malımız olan beş yüz milyon liralık bir işi çevirmektedir.

Sayın arkadaşlar;

Geçen dört yılın başlıca işlevi ekonomi alanında olmuştur. Birçok ülkeler, acunsal buhran karşısında sarsılmış ve umutsuzluğa düşmüşken biz, bu kapsal felâket önünde cuda irkilmedik. Yurdun ekonomisini yeni bir düzene yönetlemiş bulunuyoruz. Arsıulusal tecimi denkleştirerek, iç pazarı harekete getirerek kendimizi korumağı başardık. Asıl önde tuttuğumuz iş, geniş bir endüstri programını gerçekleştirmeye başlamak olmuştur. Bu program, tamamile gerçekleştiği gün, şüphesiz yurddaşın geçimi his olunacak derecede genişliyecektir.

Tarım ve endüstri hareketlerimiz biribirini kollayan tedbirlerle yapılmaktadır.

Maden ürünlerimiz, son zamanlarda özel bir gelişim gösterdi. Umudumuz odur ki, gelecek kurultay maden işlerile beraber deniz ekonomisinde bugün almakta olduğumuz tedbirlerin verimli sonuçlarını dermiş olarak toplanacaktır.

Görüyorsunuz ki arkadaşlar; yepyeni bir güdümlü ekonomi düzeni kurmakla uğraşıyoruz. Partimizin ekonomik anlayışı; bu yöndeki programımızın, yurdun ihtiyaçlarını karşılıyacak ve onu az zamanda gelişmeye ve genişlemeye erdirecek en iyi program olduğunu gösterecektir. Yeni öğütleriniz ve direktiflerinizle, yeniden ilerleme ve yükselme tedbirlerimizi kolaylaştıracağınıza şüphe yoktur.

Bayanlar, Baylar;

Cumuriyetin dış siyasada özenle güttüğü amaç, arsıulusal barışı korumak ve güven içinde yaşamaktır. Komşularımızla dostluk ve iyi geçinme yolunda her gün biraz daha ilerlemekteyiz.

Sovyetlerle dostluğumuz, her zamanki gibi, sağlamdır ve içtendir,

Kara günlerimizden kalan bu dostluk bağını Türk ulusu unutulmaz değerli bir hatıra bilir. İki memleket arasında her yönden değetler sıklaşmakta ve genişlemektedir. Sovyetler, cumuriyetimizin onuncu yılında, yüksek delegelerile, şenliklerimizde hazır bulundular.

Devletlerimiz, hükûmetlerile ve uluslarile, her fırsatta, biribirlerine nasıl inandıklarını ve ne kadar güvendiklerini bütün dünyaya göstermektedirler. Son günlerde, Boğazlar meselesini ortaya koyduğumuz zaman, Sovyetlerin bizim tezimizdeki doğruluğu ve haklılığı bildirmiş olmaları, Türk ulusunda yeniden derin dostluk duyguları uyandırmıştır.

Türk - Sovyet dostluğu arsıulusal barış için şimdiye kadar yalnız hayır ve fayda getirmiştir. Bundan sonra da yalnız hayırlı ve faydalı olacaktır.

Arkadaşlar;

Geçen dört yıl içinde bir önemli hadise de Balkan Paktıdır. Dört devlet, kendi güvenleri için ve Balkanların, karışma ve karıştırma konusu olmaktan çıkması için içten bir kanağatla biribirlerine bağlanmışlardır. Balkanlı bağlaşıklarımızla gittikçe artan bir beraberlik ve dayanışma siyasası güdüyoruz. Yükenlerimizin gereklerini, kesin bir bayrılıkla gözetiyoruz.

Asıl dikkate değen Balkan Paktının, daha bir yıl içinde, arsıulusal barış için büyük bir etke olduğunun anlaşılmasıdır. Balkan Paktı, gittikçe, Avrupa barışının başlıca temel taşlarından biri olmak yerindedir.

Geçen dört yılın şerefli hadiselerinden biri olmak üzere, İran Şahinşahının, sayın konuğumuz olduğunu kıvançla hatırlatırım. Bu şahsiğ tanışmadan iki memleketin kazandığı faydalar pek geniş olmuştur. İki kardeş ulusun arasını açacak hiç bir mesele kalmadığı ilân edilmiş ve biribirinin bahtıyarlığından, kuvetli olmalarından başka dilekleri bulunmadığı anlaşılmıştır.

Afgan devletinin uluslar sosyetesine girişini selâmlamakla bahtıyar olduk. Bu kardeş ulus ile dostluk bağlarımız mutlu bir surette ilerlemektedir.

Yakın komşularımızla ve uzak devletlerle olan ilgilerimiz, genel olarak, nomal ve dostçadır. Arsıulusal ilgilerin gerektirdiği bütün değetleri ve konuşmaları kıvançla kolaylaştırıyoruz.

Türkiye cumuriyeti arsıulusal ailenin, ancak faydalı, çalışkan ve iyi geçimli bir unsuru olmak amacındadır. Uluslar sosyetesinde ciddiğ barış ve elbirliği isteğile çalışıyoruz .

Uluslar sosyetesinin, arsıulusal güveni arttıracak, geçmişten kalma hastalıkları iyileştirecek insaniğ sonuçlara varabilmesi başlıca dileklerimizdendir.

Arkadaşlar;

Arsıulusal durum nazik bir buhran geçirmektedir. Eski ve büyük anlaşmazlık, son çatışmalarla heyecanlı bir noktaya gelmiştir. Bugünkü yüksek insanlığın, ulusları biribirine yaklaştırma çaresini bularak,

genel güvensizliği ortadan kaldırmasını ummak isteriz.

Bununla beraber bütün dünya gidişini göz önünde tutarak, dikkatli, hazırlıklı uyanık bulunmak lüzumuna kanığız. Gene bu kanağatladır ki, dostluklarımıza bağlı ve bütün ilgilerimizde iyicil bir sıyasa ile elimizden geldiği kadar genel barışı korumak istiyoruz.

Bayanlar, Baylar;

Size biraz da partimizin son yıllardaki öz hayat ve kınavından bahsedeyim. Geçen kurultayın parti örgütlerine vermiş olduğu çalışma yöneti çok faydalı ve verimli olmuştur. Parti üyeleri, prensiplerimizi anlatmakta, yaymakta ve bütün yurddaşların sevgilerini, güvenlerini kazanmakta, kendilerinden beklendiği gibi hareket etmişlerdir. Parti seçimlerinin canlı ve özenli bir tarzda oluşu siyasal kayatımızda önemli bir ilerleyiştir.

Partimizin Halkevlerile bütün yurddaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel devrim yaptı.

Sevgili arkadaşlar;

Cumuriyet Halk Partisinin esas düşünce ve dileği, vatandaşları her türlü ayrılıktan korumak, onları, kendileri ve büyük Türk ulusu için faydalı kılmaktır.

Programımızda iş bölümlerinin her birinde bulunan, yurddaşların özel ve genel asığları ve genlikleri, ayrasız, göz önünde tutulmuştur. Bu hakikatın bütün yurddaşlarca, yalın olarak, bilinmesi çok önemlidir. Bunu yurddaşlara anlatmak ve bu suretle onların sevgilerini ve güvenlerini kazanmak, parti üyelerinin kutsal ödevidir.

Türk ulusu kendisine hizmet edenleri, sürel bir surette, değerlemiş ve onlara önvermiştir.

Son saylav seçiminde partimizin ulusun güvenini kazanması bize, çalışmamızda yeniden büyük şevk ve kuvvet vermiştir.

Ulusa hizmet yolunda bütün varlığımızla çalışmak, parti üyelerinin bozulmaz andıdır.

C. H. PARTİSİ KURULTAYI KAPANIRKEN

İSMET İNÖNÜNÜN SÖYLEVİ

C. H. Partisi Kurultayı bir hafta süren sıkı bir çalışmadan ve programla tüzükte Parti çalışmaları için önemli değişiklikler ve ulamalar yaptıktan ve dilekler üzerinde konuştuktan sonra 26 Mayıs 1935 perşembe günü Partinin Genel Başkan vekili İsmet İnönü'nün aşağıdaki söylevile kapanmıştır.

Yüce kurultayın sayın üyeleri;

Büyük Kurultayın çalışması her bakımdan faydalı ve feyizli olmuştur. Geçmiş yılların işleri üzerindeki araştırmalarımız, bütün yurdda dikkati çekmekten geri kalmıyacaktır. Büyük Partinin devlet işlerini yakından gözettiğine ve Parti hükümetinin yurd ve ulus için çalışmasının nasıl incelendiğine güzel örnekler verdiniz.

Gelecek yıllar için Büyük Kurultayın verdiği yönergeler çok değerlidir. Her şeyden önce, Partinin programına koyduğunuz hükümler ulus ve ülke için yapıcı ve ilerletici etkelerini geniş ölçüde gösterecektir. İçeride ve dışarıda bir daha ve eyice anlaşılacaktır ki C. H. P. eyice kavranmış hareketli bir programı dölenle gütmektedir. Gerek devrim prensiplerinde, gerek devlet idaresinde bütün ulusu kucaklıyan bir Partinin temel programının egemen olması, işlerin hem sağlamlığı, hem de bir ana yolda şaşmadan ve şahıslarla ilgili olmıyarak, durmayarak yürümesi için esas şarttır. Büyük Kurultay, programile, yurdun gelecek dört yıl içinde hangi ana yollarda yürüyeceğini göstermiştir. Bununla, Parti hükümetleriniz için bir program bildiriğinin aynı zamanda verilmiş olduğunu söylemek isterim.

Büyük Kurultayın yurdun içerideki emniyetine verdiği önem ve bu yolda Partinin devrimci anlamı bir daha meydana çıkmıştır. Hükümetlerinizin, devrimci Partimizin çok dikkatli ve çok dölenli vasfına uygun olarak hareket edeceklerine emin olabilirsiniz.

Yurdun dışarı emniyeti için büyük ilgi gösterdiniz. Büyük Kurultayın, yurdu korumak için, gerek olursa, vatanın canlı ve cansız bütün araçlarını ortaya atacağını bildirmesi, bunu bir temel yasa olarak programda açıkça söylemesi, vatanın her bucağında beraberlik seslerile karşılandı. Vatan ve ulus aşkı, Partimizin başlıca varlığı olduğunun açıkça bilinmesi, dünyanın bu karışık zamanlarında Türkiye baysallığı için hayırlı bir gösteriştir. Büyük Kurultay ekonomi işlerile özel bir dikkatle uğraştı. Ekonomik gelişmenin gelecek müsbet ve-

rimleri üzerinde kurultayın etkisi mutlu bir surette duyulacaktır.

Dördüncü Büyük Kurultay çalışmasına son verirken onun bütün üyeleri ulus yoluna hizmet için, tazelenmiş bir vazife aşkı ile ayrılıyorlar. Ulus sevgisini daha çok kazanmak için, hepimiz feyizli bir yarış duygusu ile çalışacağız.

Ulu önderimiz Atatürk'ün sevgileri, eyi dilekleri ve her zorluğa yetişen kurtarıcı ve yapıcı uyanıklığı sizinle beraberdir.

C. H. Partisinin dördüncü büyük kurultayı kapanmıştır.

PARTİNİN YENİ PROGRAMI İÇİN KURULTAYDA

R. PEKERİN SÖYLEVİ

Büyük kurtarıcı ve yaratıcının eseri olan Türk devrimi yüzyıllarca özbenliğini bulmak imkânlarını elde edememiş yüce bir ulusun medeniyet alanına yeni bir enerji ile girişidir. Yeni Türkiyenin bu oluşunu ve gelişmesini yönetleyen C. H. Partisi, programında ve tüzüğünde bazı değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerin ne olduğunu ve önemini anlatan Parti Genel Sekreteri R. Peker'in söylevini aşağıya koyuyoruz.

Arkadaşlarım;

Partimizin doğuşu ve ilerleyişi, yurdun kurtuluşuna ve yeni Türkiye devletinin kuruluş ve ilerleyişine bitişik, onun içinde ve onunla beraber, yüce ve bütün yeryüzü için enteresan bir hayat hâdisesidir. Bunun gibi ve bundan dolayı Parti, bütün doktrin ve prensiplerinde, baştan bugüne kadar kurduğu ve kovaladığı yolları her hangi bir nazariyecilikten değil, hayattan, hayatın kendisinden ve bizi etraflayıp kuşatan, kaplıyan, özel ve genel şartların heyeti umumiyesinden alıp tesbit etmiştir. Şimdi konuşulmak için yüce katınıza sunulan Parti programı taslağı, geçirdiğimiz dört yılın görgülerinden ve tecrübelerinden faydalanarak, günümüze ve ilerimize uygun bütün imkân ve şartlar göz önünde tutularak hazırlanmış ve yüce kurultay tarafından konuşulabilecek değerde olduğuna inanla, konuşmamıza incelememize, çalışmamıza verilmiştir.

Bu hazırladığımız; yalnız kendimize, kendi yaşayış ve şartlarımıza göre de yapılmamıştır. Büyük bir ilgi ile dünyanın fikir, kültür, politika ve ekonomi âlemi içindeki gidişi göz önünde tutularak kendi yollarımız kendimize göre çizilmiştir. Bu eser partimiz gibi yüce ve ulusal bir varlık için dört yıllık hareket düsturu olacak kıymete getirilmek üzere bütün iç ve dış cereyanlar, ve gidişler karşısındaki şartlara göre kendi halimize en uyan bir şey olduğu kanaatiyle Kurultaya gönderilmiştir.

Arkadaşlar; bunu Partinin yüce varlığı olan Kurultayda iyiden iyiye inceleyip görüşebilmek ve ilerdeki dört yılın düsturlarını kuvvetçe v değerce üstün kıymette tesbit edebilmek için, arkadaşların daha önden hazırlığa esas olan ana fikirleri anlayıp kavramalarında faydalar vardır. Bunu ben yeni program encümende konuşulurken tecrübe ettim. Oradaki izahlarım maddeleri, kısımları müzakerede kolay anlaşmaya yardım etmiş oldu. Bu sebeble aynı vazifeyi aynı güdüşle katınızda da yapacağım.

Arkadaşlarım; yeni taslakta da Partinin ilk günlerindenberi bize değişmez yol olarak çizilmiş olan devrimcilik ana yoludur. Partinin ana

prensiplerine sadakatimizi daha kuvvetle tekrarlıyoruz. Parti programımızda, sosyal bakımdan, ekonomik bakımdan, her hangi sağ ve sol telâkkilere imkân bırakmıyacak bir açıklık vermek için, yeni taslağın hazırlanmasında bilhassa dikkat gösterilmiştir. Yeni taslak, ilerideki dört yıl içinde Partinin bir temel programı halini aldıktan sonra öyle sanıyoruz ki, bu Partiye bağlı olan her yurddaş, kendisi için çizilmiş olan yolu, sağa, sola ayrılık imkânını bulmaksızın, prensiplerimizi dümdüz yoldan kovalıyacaktır. Ondan başka bizden olmıyanlar da bizi daha iyi anlıyacaklar ,bizi bizden başkalarına benzetiş yolunda söylenmiş, yazılmış yanlış fikirlerin tekrarlanmasına yeni programımız kabul olunduktan sonra hiç meydan kalmıyacaktır. Bizi bizden başkalarına benzetiş yolundaki her-hangi bir söz ve yazı karşısında, biz de, onlara daha açık ve aydınlık yolda cevab vermek için hazır bulunacağız.

Arkadaşlarım; yeni programın göze çarpan ve kendini duyuran başlıca farikası yeni Türkiyede zaten baştanberi devletle bir ve beraber çalışan Cumuriyet Halk Partisi varlığının, devlet varlığı ile biribirlerine daha sıkı bir surette yaklaşmasıdır.

Esasta Partinin ana vasıfları olan cumuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve lâiklik yeni program onaylandıktan sonra yeni Türkiye devletinin de vasıfları halini alıyor.

Kendi üzerinde derin konuşmalara mevzu olacak kadar ehemmiyetli görülmesi tabiî olan bu noktayı, bu kürsü konuşuşunun müsaid bulunacağı çizgiler içinde aydınlatmak için mümkün olduğu kadar kısaca fikirlerimizi söylemeği faydalı bulmaktayım.

Arkadaşlar; biz cumuriyetçiyiz. Bugünkü Türk devleti bir cumuriyettir. Bunun üzerinde parti ve devletin yakınlaşması bakımından bir yenilik mevzuubahis değildir. Çünkü, Türk teşkilâtı esasiye kanununda (Türkiye Devleti bir Cumuriyettir) denmektedir. Ve bu kanunun bu hükmünden başka hükümleri, malûm olan usullerle, prosedürlerle değişebildiği halde, bu vasıf kanunda değişmez bir nokta olarak yazılıdır. Fakat kültürde, sıyasada, ekonomide, bütün anlayış ve ileri gidişlerde; yeni Türkiye devletinin filî bir hal olarak esas tuttuğu diğer beş vasıf bugüne kadar devletin mevcudiyetinde bir kayıtla ifade edilmiş değildir.

Arkadaşlar; ulusçuluk bir parti vasfı olarak kalsın, devlet kanununda, devlet vasıfları içinde yer almasın. Bu, ne doğru, ne hakikate ve ne de devletin varlığının müeyyedesiyle anâ fikir' ve ihtiyaçlarına uyar bir fikir değildir.

Türkiye cumuriyetçi olacak, fakat milliyetçi olmıyabilir, yani arsıulusal cereyanlara Türkiyenin kafası ve kapısı açık bulunabilir. Bu fikrin doğruluğunu kim kabul eder. Cumuriyetçi olmayan bir Türkiyenin varlığı nasıl tasavvur edilemez bir hal ise cumuriyetçi de olsa milliyetçi olmıyan bir Türkiyenin, şan ve şerefle ve ayni zamanda zorluklarla dolu istik-

bal yoluna gidişi de o kadar zayıf ve topal kalmaya mahkûmdur. Cumuriyetsiz fakat milliyetçilik iddiasındaki bir Türkiye ne ise milliyetçi olmayan bir cumuriyetçi Türkiye zihniyetini de onun gibi görmek en doğru bir düşünüş olur. İleri yaşayışımızın emniyeti için ulusçuluk vasfımız o kadar mühim ve o kadar üstündür.

Çoğrafya bakımından Türkiye dünya içinde öyle bir vaziyettedir ki şimalden, cenuptan, doğudan, batıdan her taraftan, her çeşit rüzgârlar bizim üzerimizden geçer. Yurdumuz için coğrafî bakımdan bu her cereyana maruz kalış hali, fikir, politika propagandaları bakımından da aynıdir. Anarşist, marksist, faşist, hilâfetçilik ve beynelmilelcilik propagandaları ve buna benzer birçok propagandalar hep üstümüzden geçer. Bütün bunlar karşısında Türkiye ancak sıkı bir ulusçuluk imanına sarılmış olmakladır ki biri ötekini besliyen zehirli cereyanlara karşı kendini koruyabilsin. Bu cereyanlar karşısında Türkiye halkını korumak için şimdiye kadar partinin ana vasıflarından biri olarak sayılan ulusçuluk kilidi ile Türkiyenin kapısını sımsıkı kapamak için bu vasıf da devlete mal olacaktır.

Biz halkçıyız. Bizim halkçılığımız bizim anladığımız manadadır. Başka birçok yerlerde de popüler, popülist gibi adlar taşıyan halkçılık davasında birçok partiler vardır. Fakat bizim önemli bir vasfımız olan halkçılık onlarınki gibi bir klişeden ibaret değildir. Biz her yurddaşın elini yurddaş olarak sıkarken, beraber çalışırken, onda saygı ile tanımaya değer vasıflar görür ve her vatandaşı müsavi haklı, müsavi şerefli insan olarak tanır ve imtiyaz davasında bulunmıyan yurddaşlar kitlesini halktan ve halkçı olarak tanırız.

Biliyorsunuz eski programımızda halkçılık vasfı gayet ehemmiyet verdiğimiz bir noktadır. Bugünkü programımızda da yer alan bu nokta devletin vasıfları arasında yer alacaktır.

Türkiyede sınıf yoktur, cins yoktur, imtiyaz yoktur.

Mıntaka menfaati, derebeylik, ağalık, aile, cemaat imtiyazı fikirleri yoktur. Türkiyede değer ancak bilgi üsütünlüğü, kapasite ve çalışma ile yükselebilir. Bir taraftan işçilerin çokluğa ve parti kuvvetine dayanan kuvvetle ulusal çalışmanın ahengini bozacak zorlu hareketlerine ve öte taraftan sermaye sahiplerinin, büyük iş sahiblerinin para ve varlık gücüne dayanarak işçilerinin haklarını çiğnemesine yol bırakmıyoruz. Binaenalyeh sınıf kavgası, tahakküm, imtiyaz zihniyetlerini kökünden silen bir zihniyet, bu memleketin zihniyetini tamamlayacaktır. Ancak bizim istediğimiz ve anladığımız manada halkçı olmaktır ki milliyetçiliği en temiz ve saf bir değere çıkarır. Sade milliyetçilik türk vatanının sınırı içinde dil birliği, kültür birliği ile mazi hatıralarına ve gelecek zamanın emellerine bağlılıkta birleşme yapar. Fakat bu anlayışda birleşmemiş olsa da; içinde, sınıf, imtiyaz çarpışmalaı kopmayan yani halkçı bir duygu ile birleşmemiş olan bir ulus yığını hak

ve şerefte müsavi teklerden kurulmuş bir ulusal birlik kitlesi vücude getiremez.

Ulus yığını bu saf duygularla halkçı olmalıdır ki halk yığınları ulusçuluğun yaptığı büyük kuvvetle birbirini seven birbirine bağlanan büyük bir varlık teşkil edebilsin.

Ondan sonra arkadaşlar, biz devletçiyiz. Filiğ olarak hükümetçe de, partice de devletçiyiz. Buna karşı olanlar (liberallik de serbest olsun) diyorlar. Arkadaşlar; bunun ne demek olduğunu, davanın ehemmiyet ve değerini hepiniz anlarsınız. Liberal sistem demek bu gün bu ulusun varlığında gözlerimizi kamaştıran, en büyük muvaffakıyet yollarını kapamak demektir.

Biz devletçi olmasaydık paramızın bugünkü kıymeti temin edilebilirmiydi? Dış ticaret ve ödeme denkliğimiz iç sanayiin koruma altında doğması ve yaşaması mümkün olurmuydı? Biz devletçi olmasaydık memleket evlâdlarının akıtılmış olan yüce kanları pahasına elde edilen türk vatanında memleket malı yerine ecnebi malının serbestce satışına yurd kapıları açık kalır, ecnebi malları türk pazarlarını istilâ ederdi. Bir devletin tam manasile müstakil sayılması için sınırlarının düşman silâhından ve ordusundan mahfuz olması kâfi değildir. Aynı zamanda millî pazarları ecnebi manıfaktürün istilâsından da mahfuz kılmak lâzımdır. Bugün rahat yaşıyoruz, yurd kurtulmuştur derken iç pazar ecnebi ürününün istilâsı altında mahvolmağa mahkûm bulunduk. ça yarınımız için en derin yoksulluk ve felâketlerin varlığımızı sarsacağına şüphe etmemelidir. Şu halde devletçilik de bir Parti vasfı olarak kalmamalı, devletin vasıfları arasında yerini almalıdır. Bunu bir söz değil, içinde bulunduğumuz devrin bir hayat meselesi olarak kaydetmeliyiz.

Lâiklik ve devrimcilik hakkında söz söylemeği artık bulurum. Çünkü bu iki mefhum olmayınca yeni devlet varlığının kaynadığı iki dayanak direği kökünden yıkılmış olur. Her şeyimiz tamdır, düzenimiz yolundadır der de devletin tekâmül usulü ile ileri gitmesini muvafık bulacak olursak, ileri gitmek için bütün müşkülleri yenmek hususunda da bu suretle hareket edersek, yalnız ileriyi değil, şimdiyekadar elde ettiğimiz bütün inkılâb neticelerini de tehlikeye düşürmüş oluruz. Bu anlayış devrim fikrinin anası olan kutsal heyecanı söndürür. Bu asırların biriktirdiği kokmuş fikirlerden mülhem karanlık yollara dönmekten ve dünyanın bugünkü ilerleyiş hızına ayak uydurmağı bırakarak dirilik ve adamlık savaşında yüzgeri etmekten başka bir şey değildir.

Şu halde Partimiz yıllardanberi kendisine çizdiği ana vasfı devlete mal etmekten, ulusun yaşama kudretini koruma yolunda en iyi ve en ileri bir kuvvet adımı daha atmış olacaktır.

Arkadaşlar; bu yoldaki fikir akışını tamamlamak için yardımcı olacak bazı şeyler daha söylemek isterim. Biliyorsunuz ki insanlık, ilkin feodal bir idare devri geçirdi. Yer yer şahsî arzuları, tek adamın tahakkümlerini; tek ailenin kaprisleri-

ni tatmin edici yollardan devlet sistemleri uzun asırlar dünyada hüküm sürdü. İnsanlık bu esirlik devrinden çıkmak için ihtilâller yaptı. Yer yer ihtilâl ateşleri yandı. Bütün bunların neticesinde insanlığa bir hür yaşama devri geldi, ve feodal devlet tipi yıkıldı. Onun yerine liberal devlet kuruldu. Liberal devlet acıklı esirlik devirlerinden çıkmış insanlığı bu hür yaşayış sarhoşluğunun tesiri altında bulundurduğu zamanlar liberalizm aldı yürüdü. Onun ana çizgileri olan haklarda hürriyetin ve çalışmada, kazanmada hürriyetin tatbik edilişleri zamanla derin suiistimallre uğradı. Haklarda hürriyetin suiistimali insanları yıkıp çürüten bir anarşi devrine götürdü. Herkes kendisini hür sayıyor, kendi varlığının hürriyetini sınırsız bir genişlikte kullanırken kendi öz varlığının yanında bütün tek varlıkların yekûnunu da korumak ödevinde bulunan devlet kudretinin masuniyeti hiç göz önüne alınmıyordu. Herkes her şeyde hür tek tek olacaktı. Hepsi bir tarafa çeken, hepsi biri-birini yıpratan ve devleti düşüren fikirler, sözler, yazılar sürüp gitti Beşeriyet medenî kabiliyetlerin bol meyvalarını almağa imkân bulucu beraberlik yerine anarşinin tesiri altında uzun müddetler bocaladı durdu. Ekonomi alanında liberalizmin tatbikleri de daha az feci olmadı. Büyük sermayeli insanlar kullandıkları işçileri ve fabrika ürünlerini vücude getirmek için muhtaç oldukları ilk maddeyi yetiştiren ve nihayet büyük istihsali temin ettikten sonra koskoca müstahsil kitlesini baştan başa istismar ettiler. Bunun neticesinde bütün hakları çiğnenenler, liberalizmin yaptığı çatışmalardan doğan bu büyük nefret duyguları içinde karşı karşıya cepheler kurdular, boğuştular, insan yığınları ardı arası gelmiyen bir kagva içinde yaşadılar. Liberal devlet sinesinde her türlü zarar ve karışıklık ve kavga unsurları yaşamağa müsaid bir zemin buldu. Çünkü herkes bir şey yaptı.

Arkadaşlar; üzerinde daha çok durmağa değer bulmadığım bu mevzuu bitirmek için liberal devlet tipinin de bütün bu sebeblerle artık can çekişmekte olduğunu söylemeliyim.

Feodal devlet battı, onun yerine gelen liberal devlet de kendi içinden tefessüh neticesinde dünyanın her yerinde çöküyor. Yerine çeşit çeşit devlet tipleri kuruluyor.

Arkadaşlar; feodal devletten sonra gelen liberal devletin yıkılışı ulusal devletin doğuşu devrini getirmiştir. Ulusal devlet, keyfî bir idare değildir. Her kafadan bir ses çıkaran dağıtıcı bir idare demek de değildir. Bizim anladığımız ulusal devlet nizamlı bir idarede herkesin özel teşebbüsü demektir.

Bir takım insanlar (liberal devlet çöküyor, onun yerine sınıf devleti geliyor) diyorlar. Biz (hayır) diyoruz. Liberal devlet yerine kurulacak olan sınıf devletinin, ergeç mutlaka doğru yolu bulacağına ve muvaffakiyeti ancak ulusal devlet yoluna girmekle bulacaklarına kani bulunuyoruz.

Arkadaşlar; Türkiyede ulusal endüstri ilerlemektedir. Devlet kendi

yapıcılık kuvvetini her alanda göz kamaştıracak bir muvaffakiyetle tebarüz ettirmekte iken hususî teşebbüslere açık bulunan sahada da birçok işler her gün ileri gitmektedir. Bütün bunların neticesinde memlekette geniş bir işçi sınıfı türemektedir. Endüstri açılmamız neticesinde mevcud işçilerimizin sayısı artacaktır. Gerektir ki, bu ileri gidişin tabiî neticesi olarak artacak olan işçi sınıfları; klasik sınıf mücadelesi, liberal devletin her fena cereyana açık ruhunda doğup onun içinde beslenmiş olan ve ona karşı cebhe alıp çalışmış bulunan ve gaye olarak onun yerine bir sınıf tahakkümü devleti kurmayı güden noktai nazarı takib eden cereyanlar, ulusal Türk devletinin değerli evlâtlarından ve yurddaşlarından ibaret olan bu yeni genç Türk işçi sınıfını zehirlemesine ön vermesin. Ve bu genç tabaka yurd için olduğu kadar kendileri için de felâket getiren yanlış duygularla zehirlenmesin.

Onun için yeni doğan bu işçi sınıfının patronlarla münasebatı noktasını bütün parti programının baştan aşağıya yazılışında ve anlaşılışında ruh olan ahenk, anlaşma, uyuşma haline irca ediyor. Aralarında uyuşma yolu yetmezse devletin koyacağı hakem yolu çatışmaları önliyecektir.

Programda Türkiyede grev ve lok - avt sınıf çarpışması yasak edilecektir.

Fakat bu yasak oluşun yanında, herhangi bir sermayedar fikrinin, kendisi kadar bu memleketin halkçılık zihniyetinden dolayı, bir evlâdı olan işçiyi, haksız yolda tazyik edememesini temin etmek de lâzımdır. Ounn yanında bir işçi kitlesinin topluluğuna tesanüt kabiliyetine güvenerek devlet varlığında esas olan sanayi mevcudiyetini tahrib etmesine de müsait bulunmamak gerektir.

Bunun için grev ve luk - avtı yasak eden yeni programımız onun yanında işçi ile iş verenin münasebetlerinde, anlaşmalarını esas olarak koyuyor. Şu halde acaba korporatif bir devlet düşüncesi mi hâkimdir fikri hatıra gelebilir. Bunu da karşılamak için programımızda bir önemli madde vardır. Onu hatırlatayım: Türkiyede istismarcı yolda çalışacak tröstler ve karteller de yasak olacaktır. Bilirsiniz, nasıl marksist sosyalist fikir bir ulusu içinde sınıf duygusu ile besliyerek parça parça çatışma saflarına ayırır bir sınıfı öteki sınıf aleyhine uğraşa sürükleyici telkinler yaparsa, müstahsillerin aralarında birleşmeleri ve elele vermeleri ve bu suretle müstehlikeler aleyhine ilk bakışta bariz görünmiyen fakat hakikatte zararlı olan bir başka çeşit sınıf mücarelesine yol açar.

Halbuki biz Türk varlığında bu müstahsiller - müstehlikler çatışmasına da yer vermiyeceğiz. Her gün kendisine maliyet fiatından kat kat fazla bir fiat empoze edilmek vaziyetinde bulunan ve istismar edenlere karşı yüreği nefretle dolu bir müs - tehlik kitlesi meydana çıkmasının da önüne geçmeyi esaslı bir prensip tutmuş oluyoruz.

Arkadaşlar ; Türkiyede teklerin menfaati umumun menfaati sınırı içinde bulunacaktır. Bu sade bir e-

debiyat değildir. Bu, bugünkü hayatta gerçekleştirilmesi gerek olan bir düsturun tam ifadesidir. Bugünkü dünya durumunda, genel varlığı düşkün olan bir devlet ve ulus içinde kendisini gerçekten o ulusa, o devlete bağlı sayan bir yurddaşın, ne kadar şahsî varlığı, ne kadar parası olursa olsun, kendi başına mesut olmasına imkân yoktur.

Arkadaşlar; bugün zenginlik de ferdî olmaktan çıkmıştır. En büyük varlık sahibi kazanmış olanların bile parası millî paranın durumuna bağlıdır. Şahsın parası devletin ve ulusun hakikî kuvvetine dayanmıyorsa, bu bir gece içinde mahvolabilir. Bir millet tehlike içinde iken herhangi hakikî bir vatandaşın, bu umumî tehlikeden masun kalmasına imkân yoktur. Ulusal bir tehlike herkese tesirini yapacaktır. Bunu anlayışı kıt olanlar için anlatıyorum. Yoksa sizin bu sözlere ihtiyacınız yoktur. Devrimizde başının bağlı olduğu ulusun umumî şartları düzgün gitmezken tek adamın ne huzur ve ne de şeref noktasından güler yüzlü olmasına imkân yoktur. Şu halde programda tek adam menfaatini umumî menfaatin sınırı içinde göstermekle bir hakikati ifade etmiş oluyorum.

Arkadaşlar; yeni programda devletçiliğin tarifini açık bir hale koyuyoruz. Eski programdaki tarifte (hususî teşebbüs serbesttir, devlet de iktısadî bakımdan istediği şeyleri yapmakta serbesttir) diyorduk. Sağımızda koyu liberal fikirdekiler ikinci cümleyi almadan diyorlar ki bana devlet karışamaz. Benden ne hesab sorabilir, ne beni kontrol edebilir. Ne yapacağım işin mahiyetini, ne kullanacağım ilk maddeyi, ne müstehlikten istiyeceğim fiatı ,ne kullandığım işçinin hakkını sorabilir.

Öte tarafta bir kızıl marksist de her şeyi devletin yapacağını hususî teşebbüse bir şey bırakılmıyacağını ifade ediyor. Hakikat ne öyle, ne de böyledir. Bu noktayı yeni program aydınlatıyor. Bizim devletçiliğimizin hakikî manası (hususî teşebbüsün serbest olduğu) fakat umumî menfaatler noktasından gerek olan her ekonomik teşebbüste devletin yapıcılık saha ve salâhiyetini açık bulunduruyor. Devlet kendi yapacak ve kurulmasını teşvik ve himaye ettiği endüstriyi kontrol da edecektir.

Arkadaşlar; Türkiyede hususî teşebbüslere bırakılmış herhangi bir iş yalnız teşebbüsü alanların kabiliyetinden kuvvet alarak büyümüyor. Türkiye gümrük kapılarını büyük duvarlarla örmüştür. Millî sanayii ilerletmek için her kolaylığı ve her imkânı temin etmiştir. Devlet bütün bu yardımlarla beslediği ulusal endüstrinin kontrolsuz çalışma ile ulusu istismar etmesine kayıtsız kalamaz. Türkiyede ticaret serbestliğinin yanlış anlaşılmaması için de bir noktayı izah edeceğim.

Programda ticaret serbestliği eskisi gibi kalıyor. Fakat sermaye nomal çalışacaktır. Rasyonel istihsal için sermaye tekniğe istinad edecektir. Nomal çalışmıyan sermayenin himaye ve teşviki mezuu bahis olamaz.

Arkadaşlar; bu bahsi daha fazla

uzatmadan kredi bahsine geçiyorum. Krediler için yeni programda mühim noktalar vardır. Tatbikat ilerledikçe toprak ürüncüsü ile beraber her küçük sanat sahibi, esnaf, balıkçı, süngerci her çalışma kolu kendisine nomal şartlar içinde kredi bulabilecektir. Emlâk bankasının şimdiki şekline de program dokunmuştur. Mevcud dar sermayenin dar bir mıntakada akar ve irad getirici binalara tahsisi yerine geniş mıntakada yurddaşa yuva teminini gözetiyoruz. Büyük akar, depolar, apartmanlar sabihlerine kredi vermiyerek yurddaşı yuvalamak üstün iş sayılacaktır.

Arkadaşlar; programımızın zaten özünü söyledim Parti hükûmetinin kendisine önemli iş edindiği, Türk köylüsünü topraklandırmak işine de yeni prgoramda yer veriyor. Bunun için hususî istimlâk kanunları yapılmasını göz önünde tutuyoruz. Tabiidir ki teşkilâtı esasiye kanunu icab ederse diğer kanunlar buna göre düzeltilecektir.

Şimdiye kadar söylediklerimi biribirine ekleyip Parti simasının bir cephesini gösteren işlere toptan bakınca ulusçu vasfımızın mükemmeliyeti yuva bağı ile, toprak bağı ile aileci hüviyetimiz birden görünür. Türkiyede yurddaş yuva sahibi olacak, ev sahibi olacak, Türk vatandaşı toprağına sahib olacak ve çiftçi toprakla nacaktır.

Nihayet bütün bunların yekûnu olarak Türk ulusu toprağına, işine, yuvasına bağlı olarak her türlü zehirli rüzgârlardan ve zararlı dağıtıcı fikirlerden telkinlerden korunmuş olacaktır.

Arkadaşlar, yeni program her şeyde plân ve program istiyor. Bilirsiniz ki bizim bir demiryolu programımız vardır.. Zaman zaman bizim partimize, hükûmetimize ve çalışmalarımıza hafif görüşlü bazı insanlar tarafından isnatlar yapıldı. Bundan dört yıl evvel yazılı programımız yoktu, nizamname vardı. Ana prensiplerimiz kısaca orada yazılı idi. Biz her şeyden önce yazı sonra iş değil, önce işi sonra yazıyı tercih ettik. Demiryollarına başladık. Devlet bunu kendi varlığına esas edindi. O zaman şimdikinin yarısından az olan devlet büdcesinin üçte birini bu işlere veriyorduk. Bunu yaptığımız zaman bu iş programsız yapılıyor diyenleri biz dinledik. Sanayi kalkınmamız için vakit erişti. Önce bu iş için yapılmış olan aynı şikâyetler kulağımızdadır. Devlet ekonomisinde plân yoktur dediler. Arkadaşlar, plân gerçi yazılı çizili bir şeydir ama, büyük plân bütün bu ana fikirleri idare edenlerin ruhundaki, kafasındaki büyük enerjinin, büyük anlayışın tekâsüf etmiş heyeti mecmuasının halidir. Yazılı plânları beşeriyet çok görmüştür. Büyük ana plân yazıda ve çizide değildir. Yeni Türkiyenin kuruluşu ve doğuşu fikir olarak büyük dimağa düşüp orada yeni doğan bir yıldız gibi ilk parladığı gündenberi Türkiyede ne oldu ne oluyor, ne olacaksa bunun hepsi büyük eserin ana plânına, büyük bir anlayışla ve heyecan ateşi içinde istikamet verişindedir. O plân bütün plânların anaplânıdır.

Hulâsa bu programda bu plân işini yazı tarafından da daha geniş bir hale getiriyoruz. Ekonomi gibi bayındırlık, kültür işlerimiz teşkilâtımız, halk terbiyesi teşekküllerimiz, hep plânlaştırılacaktır.

Ulusça teşkilâtlanma, halk terbiyesi işlerimiz de plânlanacaktır. Bütün bu işler görülebilen çizgiler halinde, hükümetin hepimizin müşterek kovalayışımızın kolaylaşması için vuzuhlu hale getirilecektir. Bu plânlanış içinde ekonomi alanında hususî teşebbüs, umumî teşebbüs hep ana çizginin içinde yer alacaktır.

Türkiye, politik bakımda olduğu gibi ekonomik bakımdan da bir iş bütünlüğü arzedecek hale gelecektir. Yeni program bu birliği ve bu manayı hassaten tesbit etmiştir.

Arkadaşlar, devletin teşkilâtlanmasının yanında ulusça teşkilâtlanma bir ana fikirdir.

Devlet teşkilâtı büyük bir varlık ve kuvvettir. Bizim anlayışımıza göre egemenlik kaynağından kuvvetini aldığımız ve bunun da sade bir sözden ibaret olmadığına inandığımız ulusu, devlet teşkilâtının yanında onun ile beraber, onun içinde ona kuvvet olacak surette kıymetlendirmek için bu toplanışa ve bu birleşmeye ihtiyaç vardır.

Şimdi burada türk gençliğinin yavaş yavaş ilerliyecek teşkilâtını göz önüne alıyoruz. Ve buna programda yer veriyoruz. Gençlik için okunacak maddelerde göreceksiniz yüksek bir gençlikten yurdun istediği yüksek vazifeleri programda bunların teşkilâtına dokunan kısımlarda sayıyoruz.

Klâsik mekteb terbiyesinden başka halk yığınlarını geniş bir halk terbiyesine kavuşturmak için — göğsüm kabararak söylüyorum — Atatürkün bu yüce kürsüden övücü bir dille bahsettikleri halkevlerini halk terbiyesine esas olacak bir şekilde genişleteceğiz. Ayrıca gençliğin terbiye edilip yetiştirilmesine önem vereceğiz. Arkadaşlar, gençlik terbiyesine, yığın terbiyesine dokunurken halkı ve gençliği kafasını kullanmadan, yat dediğimiz zaman yatar kalk dediğimiz zaman kalkar sürüleşmiş bir yığın haline getirmek istemiyoruz. Öte taraftan programımızda disiplin sıkı bir yer almıştır. Her zorlu işin başarılmasında muvaffakiyet temin eden şey disiplindir. Türkiyenin şimdiye kadar yendiği ve bundan sonra da yenmesi lâzım gelen işleri küçümsemek doğru değildir. Onların, büyük vasıflarla ileri günlere hazırlanacak birer mevcudiyet olduklarını hatırdan çıkaramayız. Onların toplanma, birleşme ve çalışmalarında disiplinin çok büyük yer ve rolü olduğunu önemle göz önünde bulundurmalıyız. Fakat bunun yanında hiç bir kimseyi misal getirmeden nefsimi geri tutarak şunu da söylemek istiyorum. Türk gençliğini zekâsını kullanmadan itaat eder hale getirmek, bizim maksadımız dışındadır. Biz Partice inanıyoruz ki millî sermayelerin en büyüğü en değerlisi millî zekâdır. Ve o beslenmelidir. Millî zekâyı söndürüp öldürecek ve inanmadan, bilmeden beraberliğe yürüyecek bir varlık bugün için bir disiplin manzarası göste-

rir. Fakat bu şekilde yürür gibi görünen bir varlığa günün birinde zorlu hadiselerin şiddetli tokmağı vurduğu zaman dıştan kuvvetli, millî varlık gibi görünen o topluluk, onun prensiplerini hazmetmediği, kafasını ona inandırmadığı, kalbini ona vermemiş olduğu için zorlu vaziyetler karşısında derhal dağılmaya, çökmeğe mahkûm olur.

Biz Türk gençliğini, disiplinli, fakat manevî varlığını yükselterek ruhlarını en eyi icablara göre beslemeliyiz. Herhangi bir güçlü darbe karşısında kafasını kullanmasını bilecek, teşebbüs alma, karar verme ve zorlukların üstüne varma gibi yüksek hassalarla onları zor vazifeler için yetiştireceğiz.

Türk işçisini ve esnafını da teşkilâtlandırmak programımızda yer almıştır. Bu teşkilâtlandırış bildiğimiz klâsik işçi teşkilâtlanmasından başka üstün ve ulusal fikirlerle olacaktır. Biz onları devrini yaşamış, hükümleri geçmiş ve ihtiyarlamış olan sosyalist cereyanların verdiği yurd içinde yurddaşa karşı mücadele yollarile değil, kendi ulusal anlayış ve zihniyetlerimizle kuruma bağlıyacağız. Türk işçileri bir kavga, bir ayrılık unsuru olmıyacaklar, onlar ulusal türk devletinin bakasına, varlığına içten inanarak yardımcı bir destek olacaklardır. Programda kültür işinde prensipli ve proğramlı çalışma hususî bir madde ile tesbit edilmiştir. Yeni üniversitelerin açılması önem verilen bir nokta olarak kaydedilmiş dil, tarih ve güzel sanat işleri kuvvetle kaydedilmiştir. İlk tahsil için yeni bir formül teklif edilmiştir.

Arkadaşlar; biliyorsunuz ki bu müşterek bir derttir. Bu ulu Atatürkün bizlere kadar, halk yığınlarına kadar her türkün bir gün önce kotarılmasını istediğimiz büyük meselelerden biridir. Dün gün doğuncıya kadar çalışan kurultay dilek encümeni de buna uzun zamanını hasretmiştir. İki milyona yakın çocuk okumak ihtiyacındadır. Bunun ancak dörtte birini okutacak çare ve vasıtamız bulunuyor. Şimdiki vasıtaları ve bunları tabiî artırma yollarile hedefe gittiğimiz takdirde nomal yoldan bu işin tam görülmesi için uzun yıllara ihtiyaç vardır ki, buna hiç bir yurddaşın tahammülü olmadığı görülüyor. Bunun için Parti Umumî Reislik Divanı belki sizlerin de bulabileceğiniz, pratik bir çare olabilir düşüncesile Türk çocuklarını az zamanda mümkün olduğu kadar daha çok okutmak için bir formül teklif etmiş bulunuyor. Köy çocuklarını kısa zamanda okutacak bu tipten başka nomal ilk tahsil beş sene olacaktır, maddesi okunduğu zaman bunun üzerinde durulacaktır. Bundan şimdi uzun uzadıya bahsetmek lüzumsuzdur. O vakit lâzım olursa fikirlerimi arkadaşlara bildirmeği vazife bilirim.

Arkadaşlar; bütün bunlar düşünülüp ve konuşulurken, hattâ şimdiden akislerini görüyorum: (Ya demokrasi ne oldu diyenler var. Pekâlâ devletçilik vasfı kabul olunacak, ulusal birlik, disiplin ve saire.... Fakat demokrasi diye bir şey de vardı, bu nereye gidiyor) diyenler var. Bu

C. H. P. Dördüncü Büyük Kurultay, Genel Başkan ATATÜRK'ü dinlerken 9 Mayıs 1935

mukadder suallere de buradan cevab vermezsem sözlerimin eksik kalacağını tahmin ediyorum Bundan dolayı kısaca izah için sizleri biraz daha rahatsız edeceğim.

Arkadaşlar; bilirsiniz, demokrasinin kısaca tarifi (halk tarafından halk için) dir. Halktan gelen seçimle iş başına geçenlerin çalışmaları halk için olmalıdır. Yani bir adam kendiliğinden ben şuyum, buyum diye iş başında bulunmıyacaktır. Onu; ulu varlık, ulus, vazifeli kılmalıdır. O da çalışırken kendi için değil, ailesi için değil, kendi ihtirası için değil, halk yığınının umumî menfaatleri hedefini gütmelidir. Demokrasinin öz tarifi budur. Bu tarifi böylece aldıktan sonra şekilleri, usulleri, yolları tatbik edileceği yurdun ve ulusun karakterine, tabiatine, iklimine göre çeşidlenir. Bu usuller zaman zaman yer yer, çeşid çeşid kullanılmış, bırakılmış, değişmiştir. Bizim sıyasal yaşamamızda idarenin halk tarafından ve halk için oluşunu tebarüz ettirecek noktaları şöyle sıralayabilirim: Bir defa bizde, devlet varlığında (kuvvet birdir) yani (tevhidi kuva) dediğimiz ana prensip hüküm sürer; o da ulustur.

Her şey ulustadır. Ulus kendi adına bir kurultay seçer. Bu kurultay da içinden bir cumur başkanı seçer. Cumur başkanı iktidar mevkiine seçtiği hükümeti kurultaya arzeder. Hükümet ulusun karşısına kendi adına çalışan kurultayın huzuruna çıkarak kendisini beğenilmeğe arzeder. Beğenilmezse bırakır gider bir başkası gelir. Bu şekil câli bir iş değildir. Bu, hakikat olarak böyledir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde daha sesi kulağımızda çınlayan hadiseler olmuştur. Kamutay kendi hükümetini kendinin kabul ettiği hükümetin uzuvlarını, murakabeden hangi an fariğ olmuştur. Sade murakebe değil, millet meclisi vekilleri iskat etmiştir ve divanı âliye göndermiştir. Bunu yapmak kudreti bugünkü kurultaydaki şahısların her birinin ahlâkında, karakterinde ve heyeti umumiyenin mahabetinde her an kendisini gösteren bir vazife olarak mevcuttur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi her sene belli günde davetsiz iş başına gelir. Ancak kendi karariyle yenilenir. Türkiyede sade kurultay değil her iş seçimledir. Hususî cemiyetlerden bahsetmiyeceğim. Fakat köylerde, vilâyetlerde, hususî idarelerde ve belediyelerde seçimle iş başına gelirler. Bulundukları idareyi kendi kendilerine tanzim ederler. Bunlar devletin resmî teşekkülleridir.

Parti hayatımızda da her iş seçimledir.

Bundan sonra demokrasi anlayışımızı gösterecek olan ve parti çalışmamızın mühim bir parçası olan dilekler bahsına geçmeliyim. Her yıl yurdumuzun dört köşesinde binlerce parti kongreleri toplanır, bütün ihtiyaçlar elenir, alınan kararlar vazife başındaki resmî makamlar katında kovalanır.

İsteklerin mümkün olanları yapılır, veya yapılmamasının sebebi söylenir. Arkadaşlar, bu ulusun arasız bir surette devlet çalışmasına iştiraki demektir. Yalnız bir şekil olarak de-

ğil, ben göğsümü gererek bu partinin genel kâtibi olmak onuru ile söylerim ki, dünyanın hiç bir yerinde hiç bir sıyasal parti böyle bir çalışma yapmamıştır ve yapamaz.

Bizim bu cesaretimiz birbirimize inandığımızdandır, olgunluğumuzdandır. Tuttuğumuz yolun iyiliğini bildiğimizdendir. Fakat nihayet partinin hükümetten, icra makamlarından beklediği şey mümkün olanın yapılması ve yapılmıyorsa hakikaten yapmak imkânı ve takati olmadığının izahıdır Yapılması mümkün olan her şeyin mutlaka yapılacağına inanıyoruz. Bu mekanizma her gün daha iyi işliyen bir hal alıyor. Kurultayda bakanların parti ile birlik çalışması ve dileklere verilen ehemmiyeti görüyorsunuz. Bundan daha demokratik manzaralar bulup göstermek kolay değildir. Dahası var, hangi devlet, bilhassa bizim gibi çok yeni inkılâb yapmış olan bir devlet, herhangi bir genel sevinç gününde yurdun her kasaba ve şehrinde, yüzlerce halk kürsüsü kurup da: Canı istiyen buraya gelsin düşüncelerini söylesin, demeğe cesaret eder? Evet yüzlerce halk kürsüsü — adından Halk Fırkasının kürsüleri anlaşılmasın, tabiî siz böyle anlamıyacaksınız, böyle anlaması ihtimali olanlar için söylüyorum — bu kürsülerde binlerce, on binlerce nutuk ve konferans verildi. Bu umumî tezahüre göre ulusumuzu fikirlerimizi anlamada ve bunlara inanmada uygunlaşmasını gösterir.

Arkadaşlar; bütün bunlar hakikaten derinden demokrasi tezahürleridir. Burada bir şeye daha dokunacağım:

Yeni programa göre de Türkiyede intihab iki dereceli olacaktır. Biz saylav seçimini bir dereceli yapmak yolundaki samimî emelimizi bundan evelki programda kaydetmiştik. Yeni programda (yurdun genel şartlarına göre)iki dereceli intihab sistemine devam edeceğimizi söylüyoruz. Günün haline göre seçici, saylav namzedinin şahsı hakkında hiç bir fikir edinmiş değildir. Bir yurddaşı hiç tanımadığı, bilmediği ufuktan gelmiş bir ses üzerine, bir isim üzerine evet, hayır demeğe sevkediş mi daha demokratiktir yoksa şahsını tanıdığı ikinci kademede insanlar seçip de onlara (biz size güveniyoruz, reyimizi veriyoruz siz de adımıza olarak güvendiklerinize verin onlar Kamutaya gitsin) demek mi daha iyidir?

Arkadaşlar; İsviçrede referandum sistemi vardır. Millet toplanır ve kanuna reyini verir. Elbette demokrasinin en ileri tatbiki budur. Meselâ Fransa bunu neye yapmıyor Elbette İsviçrenin şartlarına uyan bu usulün Fransada tatbik imkânı bulunmuyor. Biz de kendi şartlarımıza göre bugün ondan bir fazla derece ile seçimi yapmak vaziyetinde bulunuyoruz .

Demokrasi bir nas, bir âyet değildir. Bir ruh, bir espri ve bir manadır. Yapılan işler akıl denilen bir süzgeçten geçirildikten sonra muhit denilen bir icaba uydurulduktan sonra tatbik edilirse fayda verir, kök tutar. Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilmez. Biz filân millet ve yahud filân yerde böyle yapmışlar,

biz de aynını tatbik edelim, diyenlerden değiliz. Biz memleketimize uygun olan ulus işine elvereni tatbik ederiz. Ve ulus işlerinde taklid ve dış görüşle beğendirme yerine hayata uygun yolları doğru buluruz.

Şimdi yeni nizamnamede geçen bazı ufak tefek yeni şeylerden bahsedeyim: Programda olduğu gibi yeni nizamname değişmelerinde de geçen dört yılın tecrübelerinden çok faydalandık. Parti hesab mürakabesi denen iş sistemlendirilmiştir. Merkezde tatbik ettiğimiz dıştan mürakabe usulünü vilâyetlere de tatbik edeceğiz.

Arkadaşlar; bilirsiniz ki siyasal parti için hesab işi çok önemlidir. Bunu söylemekte ve ele almakta fayda vardır. Her şeyi iyi idare ediniz. Politikada muvaffak olunur. Fakat hesabınızda bir kuruş bozukluk varsa her işinizi fena görürler. Bu sebeble partide hesabları sıkı bir nizama almak çok yerindedir. Yeni nizamnamede bu yer alınmıştır.

Arkadaşlar; dilekler tezkeresinin başında da tebarüz ettirdiğimiz gibi geçen dört yıl herhangi bir partinin kendi hükümeti ile teması işinde yapamıyacağı derecede bir uygunluk ve övünülecek bir dille söylemeğe değer bir ahenk ve kaynaşma içinde geçmiştir. Bunu yavaş yavaş vilâyetlerdeki arkadaşlara da sindirmek önemli bir iştir. Onun için birkaç satırlık temas esası koyduk.

Sahibi partide olan gazetelerin dikkat noktalarını çekecek hususları izah ettik. Burada cezaî inzıbat maddeleri de göreceksiniz. Günlük çalışmalara ait bazı ehemmiyetli noktaları da değiştirdik. Partiye giriş için takdim usullerini ve yeni partililerin bağlantılarını kuvvetlendirdik. Parti saylavlarının meşguliyetlerini yeni nizamname daha dikkatle göz önüne alıyor. Hasılı arkadaşlarım bütün bunlarla her geçen yıldan sonra o geçen yılın görgüsü ile öndeki yıl için daha görgülü, daha tecrübeli, daha kuvvetli olmayı göz önünde tutan partimiz, tıpkı böyle çalışan hükümetimiz ve devletimizin yanında, dört yılın hâdiseleri üzerinde tetkikler yaptıktan sonra vücuda getireceği eserle önümüzdeki dört yıl için daha çok değere çıkacaktır.

Arkadaşlar; ortada gözle görülmiyen ulusal bir kuvvet vardır. Bu, gözle görünmez, elle tutulmaz, eni boyu ölçülmez bir şeydir. Fakat insanlığın medenî yaşayışında promötör olan, tutan, koruyan, alıp götüren maddî ve manevî her işte devletlere destek olan en büyük tılsım bu kuvvettedir. Bu ulusal birlik kuvvetidir. Biz bu kuvveti her gün biraz daha besliyeceğiz.

CUMURİYET HALK PARTİSİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİSİ

9 MAYIS 1935 perşembe günü Cumuriyet Halk Partisinin dördüncü büyük kurultayı Ankarada toplandı. Memleketin her köşesinden gelen delegeler temsil ettikleri halk yığınlarının düşüncelerini ve dileklerini getirdiler ve söylediler, Parti tüzünde değişgeler yaptılar.

Dördüncü büyük kurultay C. H. Partisinin ve memlekette sıyasal varlığın büyük gelişme adımlarından biri olmuştur. Atatürkün, İnönünün, Pekerin söylevleri bu gelişmenin en özlü bir hülâsasını teşkil etmektedir. Bunları iyice anlamak için Partinin doğuş ve gelişişine toplu bir bakış faydalı olacaktır.

"ANADOLU ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti,, adiyle sıyasal alanda çalışmaya başlıyarak birçok gelişme safhalarından geçtikten sonra bugünkü ileri prensiplerine ve geniş kuruma erişmiş olan C.H. Partisi, adı, kurtuluş yasaşımızla devrim tarihimize karışmış ve onlarla bir olmuş geniş ve ulus ölçüsünde bir varlıktır. Hiç bir yabancı kurumdan kopya olmıyan ve baştanbaşa memleketin ihtiyaçlarından ve gereklilerinden doğmuş tam anlamiyle yeni ve orijinal, devrimci bir siyasal kurum olan partimizin, bu bakımdan da dünya ölçüsünde ayrıca üstün bir yeri vardır.

Türkiyede C. H. P. nin tek parti halinde çalışmasının en büyük anlamı şudur ki türk ulusu Atatürkün Samsuna ayak bastığı gündenberi girişmiş ve ilk amacını Lozan barışiyle başarmış olduğu savaşa, bugün de bütün varlığı ve bütünlüğiyle devam etmektedir. Yurdunu elinden almak istiyen emperyalizmi sınırlarının dışına attıktan sonra da türk ulusu, ödevinin bitmiş değil, ancak başlamış olduğunu anladı. Geleceğinde bu kötü hatıraya benzer bir serüvenin daha tekrarlamaması için anladı ki, kendisini ileri batıdan ayıran asırları yılların ölçüsü içinde aşmak ve bunun için de insan gücünün üstünde bir kuvvet harcamak lâzımdır. Memleketi felâketten felâkete götürmüş olan çürümüş imparatorluğu ve onun parazit mikroblarını bedeninden koparıp attıktan sonra bu asırlarca sürmüş olan hastalığın yurdun her bucağında bırakmış olduğu türlü hastalıklarla uğraşıp yıkıları yapmak, halkı diriltmek için de büyük ve ulus ölçüsünde bir savaş gerektiğini gördü.

O zaman, kurtuluş savaşının sonucuyla büyüklüğünü ve eşsizliğini çok iyi kavramış ve kendisine sonsuz bir inanla bağlanmış olduğu önderinin emri altında bir tek vücud, bir tek kol gibi birleşmek önündeki büyük işleri başarmak için ilk şarttı. Bu yolda fikirler, prensipler, ülküler

uğrunda dağılmak memleketin şiddetle istediği birliği bozmak, emekleri ve enerjileri boşuna harcamak olurdu. Onun içindir ki türk ulusu savaştan sonra da tıpkı bu savaş devresinde olduğu gibi Ulu Önderinin ve onun başkanlığı altında bulunan partisinin çevresinde toplandı. Bütün Türk ulusu için ülkü tekti: Türkiyeyi en kısa yoldan ve en kısa zamanda en büyük uluslar derecesine çıkarmak. Siyasal hırslar ve iştahlarla çevrilmiş Türk ulusu, deneçleriyle çok iyi görmüş ve öğrenmişti ki , erkinliğini koruması için kendisine bundan başka açık yol yoktu. Bugünkü şartlar, ihtiyaçlar ve zorluklar durdukça yarın için de hal böyle olacaktır. Bu kısa devrim yollarında birilk ve birleşikliğinin giriştiği savaşta kendi kuvvetini nasıl birkaç kata çıkarmış olduğunu görmüş olan Türk, başka türlü hareket etmenin yurduna karşı hayınlık etmek olacağını anlamıştı.

İşte Cumuriyet Halk Partisi yeni Türkiyenin bu büyük ihtiyacından doğmuş, ulusun ülkü ve amaçlariyle beslenerek gelişmiş ve yarına temiz bir alın ve büyük tasarlarla koşmak yoluna girmiştir.

Parti hayatı fazla ilerlememiş olan memleketlerde önderin rolü çok önemlidir. Çünkü siyasal düşünceleri prensipler halinde toplayıp olgunlaştıracak ve bu prensipleri kafalara aşılıyacak ve durmadan besliyecek, memleket sıyasasına yönet verecek ve ulusun siyasal terbiyesini bütünliyecek olan önderdir.

C .H. Partisi bu önderi 1919 mayısında Anadoluya geçmiş olan Büyük Atatürkün eşsiz ve kağraman şahsında buldu. Yaratıcı bütün ulusu tek erek çevresinde toplıyarak "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti„ ni kurduğu zaman C. H. P. nin de temellerini atmış blunuyordu. Daha sonra Halk Partisi adını alan "Müdafaai Hukuk Cemiyeti„ nin o zaman bir tek amacı vardı: Düşmanı yurddan atarak ulusun hakikiğ erkinliğini kazanmak.

Bu genel erek çevresinde birleşmiş "Müdafaai Hukuk„ kurumlarında en koyu ve geri görüşlü halifeci ve saltanatçı ferdlerden en sol fikirlilere kadar değişik zihniyet ve kanağat taşıyanların bulunması natüreldi. Bir parti prensipine temel olacak ana fikirlerde bile ayrılıklarına rağmen birçok vatandaşlar memleketin düşmandan temizlenmesi amacının altında Büyük Önderin çevresinde halkalandılar.

Bunlardan birçoğu biraz sonra yudun kurtulması için ulusun kendini kendi idare etmesi ve ulusun ancak kendi benliğine ve kuvvetine dayanması lüzumunu kabul ettiler. "Türkiye Büyük Millet Meclisi„ bu temel üzerinde kuruldu.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti„ adı altında kanunlaştırılan halk idaresi daha adı konmamış cumuriyet idaresinden başka bir şey değildi. Durum bu şekli alınca partimizin anası olan "Müdafaai Hukuk„ teşkilâtı vatanın kurtarılması ereği

yanında hakikatte iki büyük siyasal prensipe yani cumuriyet ve ulusluk esaslarına dayanan bir parti olmuştu.

Başkomutan Atatürk Dumlupınar meydan savaşiyle ulusa adadığı gibi düşmanı yurdun arı bağrında boğduktan ve yurd kurtulduktan sonra daha çok önceden tasarlamış olduğu kuvvetli bir siyasal partinin kurulması vakti geldiğine karar verdi. Ve "Halk Fırkası„ adı ile bir parti kuracağını o zaman "Hâkimiyeti Milliye„ adını taşıyan "Ulus„ gazetesiyle halka bildirdi; faydalı düşünce ve tasarlarını bildirmelerini yurddaşlardan diledi ve bu konu üzerinde ulusun özü ile değette bulunmak için geziye çıktı.

Bu gezi sırasında halk ile yapılan genel konuşmalardan İzmittekinde (18 sonkânun 1923) Büyük Önder, kuracağı partinin "bütün ulus ferdlerinin fikir ve umaylarının özü„ olacağını söylemiştir. Balıkesirde de (7 şubat 1923) halkın parti hakkındaki sorularına verdiği cevabta: "Ulusun sıyasal partilerin çarpışmasından çok canı yanmış olduğuna„ işaret ettikten sonra "başka memleketlerde partilerin sınıf asığlarını korumak için kurulduğunu ve bizde sanki ayrı ayrı partiler varmış gibi kurulan partiler yüzünden bilinen acıklı sonuçlara tanık olduğumuzu ve halbuki Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde vatandaşların bir kısmı değil, bütün ulusun bulunacağını„ söyliyerek ve kafasiyle eli işliyen bütün yurddaşların çalışmalarını ayrı ayrı gözden geçirerek sonuçta "türlü meslekler asığlarının biribiriyle uygunluk içinde olduğunu, bunları sınıflara ayırmak imkânı bulunmadığını ve hepsinin halktan ibaret olduğunu„ ortaya koymuşlardır. İşte bu anlatıdan sonra partimizin halkçılık prensipi de aydınlanmış oldu.

Ulusal Önder bir çok değet (temas) lere fırsat veren bu geziden dönüşte Halk Partisi tüzüğü (nizamname) ile uğraşmışlardır. Yeni parti tüzüğü o zaman yeni seçilmiş olan "İkinci Büyük Millet Meclisi„ nin parti kurultayı yerine geçen parti saylavları toplanmalarında konuşulup bu toplantıların sonucusunun tarihi olan 9 eylûl 1923 de kabul edilerek kesin şeklini bulmuştur. Bu tüzüğün ayırdıcı vasfı bugün partimizin açık ve kesin şekilde yazılmış bulunan program esaslarından başlıcalarını daha o zaman açık ve olgun deyimlerle anlatmış olmasıdır.

Şurası hatırlatılmak gerektir ki, o tarihte hilâfet kurumu daha İstanbulda şeriatçılık zihniyeti ve bu zihniyetin savcısı olanlar medrese ve şerî mahkemeleriyle beraber yaşamaktaydılar. Tüzüğü kabul eden Kamutay grupunda bile yukarıda yazılı kurumların zararlarını göremiyen veya görmek istemiyen geri kafalılar çoktu. Gerçek, bu tüzüğün ilk maddesi,

a — Ulusal egemenliğin halk tarafından ve halk için yapılmasına kılavuzluk etmeye;

b — Türkiyeyi modern bir devlet haline yükseltmeye

c — Türkiyede bütün kuvvetlerin üstünde kanunu egemen kılmaya;

çalışacağını söyledi.

Bu ana fikirler gözden geçirilirse cumuriyet, ulusçuluk esaslariyle beraber soysal kanun, sosyetede kadının durumu, şapka, yeni türk harfleri, türkün öz diline kavuşması, medreselerin, şer'i mahkemelerin ve tekkelerin kaldırılması, ulusu idare edecek kanunlarımızı ve kurumlarımızı kötü ve çürümüş düşüncelerin ve kurumların egemenliğinden kurtararak ilim, fen ve denece dayandırmak, demek ki din işlerini dünya işlerinden ayırmak bugünkü arsıulusal terimi ile laiklik esası gibi biraz sonra gerçeklenişini görmekle sevindiğimiz devrim fikirlerini gösterir.

Gene bu tüzüğün ikinci maddesinde halkçılık anlayışı çizilerek "Halk Fırkası nazarında halk mefhumunun herhangi bir sınıfa münhasır olmadığı, hiç bir imtiyaz iddiasında bulunmıyan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak müsavatı kabul eden bütün ferdlerin halktan bulunduğu, halkçıların hiç bir aile ,hiç bir sınıf, hiç bir cemaat ve hiç bir ferd imtiyazı kabul etmiyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan ferdler olduğu,, söylenmişti

Bütün bu işlerle yeni diriltici, yaşatıcı ve yükseltici esaslar üstünde Haolk Partisi kurulurken bir yandan da Lozan barışı (24 temmuz 1923) ile şerefli haklarına sahib, kapitülâsyonsuz ve tam erkin yeni Türkiye doğmuştu.

Esaslı dış tasa bitince, gözler, memleket içinde yapılacak işlere çevrildi. Partinin ilk ve yeni tüzüğünde biraz kapalı bir şekilde yazılmış olan amaçların biribiri ardından birer birer gerçeklenmeleri zamanı gelmişti. İlk iş devlete yeni rejim adının verilmesi oldu. Ulusal hareketin kurduğu devlet kurtuluş savaşı yıllarında "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti,, adını taşımakta devam ediyordu. Yeni rejim hakikatte ulusun egemenliğine dayanan ve tam anlamiyle bir cumuriyet idi. Yeni devlete kendi hakikiğ adının verilmesi gittikçe bir takım kara ruhlular kamuyu karıştırarak zararlı propagandalar için açık yol buluyorlardı. Yabancı devletlerden bir takımının rejimimizin şekli hakkında tereddüd gösteren durumları da sıkıntı veriyordu. Bu sırada çıkan bir hükümet buhranı rejimin hakikiğ adının konulmasına fırsat verdi. Bu konu üzerinde ateşli görüşmeler yapan partinin Kamutay grupu durumun kotarılmasına çare bulunması için Büyük Önderin kılavuzluğunu karar altına aldı. O zamana kadar her işte en doğru ve ulusun hakikiğ ihtiyacına ve karakterine en uyan kararları almış olan Atatürk parti arkadaşlarını aydınlattı; gene en doğru yolu o gösterdi. Parti, önderinin önergesine uyarak cumuriyet ilânı kararını aldı.

Bundan on iki yıl önce, 29 ilkteşrin 1923, saat 20,30 da Kamutayın

kabul ettiği bir kanunla Türkiyede Önder Kamâl Atatürk oybirliğiyle yeni Türkiye Cumuriyetinin birinci Cumurbaşkanı seçildi.

Yeni devlet böylece adını aldıktan sonra halife adile İstanbulda bırakılan şahsın adı değişmiş olsa da bir saltanat sembolü şeklindeki hareketleri gittikçe daha çok göze çarpmağa başladı. Türkiyede halifeliğin asırlardanberi anlamı kalmamıştı. Var sanılan nüfuzunun da hiç bir etkesi kalmadığı büyük harbta deneçle bir kere daha anlaşılmıştı. Cumuriyet için bir tehlike olan bu kurumun da artık yıkılması gerekti. Büyük Önderin 1 mart 1924 tarihli söylevinde gösterilen bu lüzum, 2 mart 1924 Parti grupu toplantısında şeriye ve evkaf vekâletinin de kaldırılması, tek mekteb usulünün kabulü önergeleriyle beraber oybirliğiyle kabul edildi. Ve 3 mart 1924 de Kamutayda kanunlaştırıldı. Bu kararın tabiiğ sonucu olarak halife ile beraber eski saltanatın bütün soyu cumuriyet topraklarından çıkarıldı. Türkiye Cumuriyeti anasal kanununu da 20 nisan 1924 de bu yeni şekilere göre değiştirildi.

23 sonteşrin 1924 deki bir grup toplantısında partinin adına yeni devletin adı olan cumuriyet kelimesi eklenerek Halk Partisi esastaki prensiplerini değiştirmiyerek "Cumuriyet Halk Partisi„ oldu.

Parti prensipleri tarihinin buraya kadarki kısmında dikkati çeken nokta barıştan sonra biribiri ardından başarma yoluna konulan devrim işlerinin seçilmiş parti kongrelerinde karar alma yolu ile yapılmamış olmasıdır. Bunun sebebi partinin ",Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti„ adı altında süel utkuya kadar yalnız yurdu kurtarmak ereği peşinde koşarken ondan sonra Halk Partisi adını alarak sıyasal prensipler üzerinde yavaş yavaş yeniliklere doğru açılma yolunu tutması, ve büyük soravı göz önünde tutarak memleketin anlayış yetenekliğine uyan dikkatli, ince bir devrim sıyasası güdmüş olmasıdır. Barıştan devrime geçen devir sırasında programa önce prensipleri yazarak sonra yeritmek (tatbik etmek) değil, önce Büyük Önderin ruhunda doğmuş olan devrim güneşinin ışığiyle biribiri ardından gelen şimşekler halinde Türkiye ufuklarını yeritme ile aydınlatılması ve prensiplerin ondan sonra kaleme alınması gerekti. Bu devrede kurultay ödevini Kamutay Parti grupu yapıyordu. Hadiselerin biribiri ardına yığılması genel anlayışta az çok bir sükûn belirttiği günlerde barıştan sonraki ilk Parti kurultayı toplanmaya çağırıldı.

* * *

15 ilk teşrin 1917 de Ankarada toplanan Kurultay "Cumuriyet Halk Fırkası„ adına göre birinci olmakla beraber partinin kökünden bağlı olduğu "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti„ nin devamı olmasına göre hakikatte ikinci kurultaydı. Büyük önderin bu kurultayı açan söy-

levindeki şu kısım bu noktayı iyice aydınlatır:

"C. H. Fırkasının büyük kongresini açıyorum. Fırkamız geçen ıztırab senelri içinde milletimizin hayatı ve şerefi için gösterdiği yüksek azim ve iradenin mümessili olarak bundan dokuz sene evel meydana çıkmıştı. Bütün Anadolu ve Rumeliye şamil olmak üzere ilk umumî kongremiz Sıvasta aktedilmişti. Sıvas umumî kongresinde müzakere mevzuu ayni esaslar olmuştur. Bu esaslar, tavzihen ve bütün memlekete teşmilen kabul olunmuştur. Gerçi o zaman kullandığımız unvan ile bugünkü unvan arasında fark vardır. Fakat teşkilâtı esas itibarile mahfuz kalmıştır. Ve bugün siyasî fırka halinde tecelli eden mevcudiyete mebde teşkil etmiştir. Bilhassa memleket ve millette umumî gaye - ki umumı selâmet ve refahı teminden ibarettir - aslî mahiyeti değişmeksizin takib olunmuştur. Binaenaleyh diyebiliriz ki bugün küşadı ile müftehir olduğum büyük kongremiz Sıvas kongresinden sonra teşkilâtımızın ikinci büyük kongresi oluyor.„

İkinci parti kurultayının en esaslı noktası ulusal başkanın ulusal kuruluş ve devrimin her yöneyden tahlil ve hikâyesini yapan büyük söylevleridir. Bu söylev hâdiselerin doğuşunu ve her hadisenin içinde doğduğu şartları açık bir söz akışı ile anlatır. Kurultay sabah ve akşam devam eden toplanmalarla altı gün süren bu söylevi derin coşkunluk ve hayranlık duygulariyle ve candan onayarak dinledi. Söylevin onanması ile partinin büyük başkanına teşekkür edilmesi önergesi oybirliğiyle kabul edildi. Bu kararın önemi 9 yıl önce toplanmış olan Sıvas kongresinden bu güne kadar devlet ve parti kongresi hayatında yapılmış olan işlerin yeni parti kongresi tarafından kabul edilmiş ve beğenilmiş olmasıdır. Türk devrim tarihinin en değerli bir izeri olan bu uzun söylevin büyük bir emek ürünü olarak Önderin kendi elyazısiyle yazılmış olması ona ayrıca eşsiz bir değer vermektedir.

Bu kurultayda ilk tüzüğün genel prensiplerindeki ruh ve anlam gene esas tutulmak üzere cumuriyetçilik, ulsçuluk, halkçılık ve lâiklik kavramları (mefhumları) gengişletilerek parti prensipleri daha çok aydınlatılmış, partinin kurucusu olan Atatürkün genel başkanlığı onanmıştır. Bütün bu genel prensiplerin bir daha degişmiyeceği de karar altına alınmıştır. Yeni tüzüğe partiden önemli ödev alanların ve parti saylavlarının özel yaşayış ve ekonomik girişimlerdeki özgenlikleri daraltacak kayıdlar konmuştur.

Kurultay, parti hükûmetlerinin çalışmasına yol gösterecek esasları sıralıyan parti genel başkanlığının bildiriğini de kabul etti. Bu bildiriğde partinin cumuriyetçi, halkçı, ulusçu vasıfları çok açık olarak gösteriliyor, ekonomi işlerinde, yalnız ulusun asığlarına uygunluk gözetileceği anlatılıyordu.

İkinci büyük kurultayın kabul ettiği yeni esaslar devlet işlerinin ve ulusal devrimin gelişip ilerlemesi için memleketin genel gidişine yeni bir yöney veriyordu.

Yeni esaslar anasal kanundan devlet hayatındaki din korkusunu çıkarmak, yeni harfleri kabul etmek gibi sonuçları doğurdu. Bu güzeyde yeniden ulusal ülkü bakımından çok büyük işler başarıldı.

Partinin üçüncü büyük kurultayı 15 mayıs 1931 tarihinde Ankarada toplandı. Bu kurultay toplanmazdan önceki günler birçok sıyasal hâdiselerle doludur. Partinin üçüncü kongresi, parti, devlet, ve durum hayatımız için temel olan bütün ana fikirleri ilk yapılan parti programında bir araya toplamıştır. Yeni programda ikinci partinin kabul ettiği cumuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, lâiklikle beraber, devletçilik, devrimcilik vasıflarının da partinin ana vasıfları arasında yer aldığını görüyoruz. Bu iki prensipten devrimcilik partinin ilk kuruluşundanberi büyük bir hızla güdmüş olduğu belli başlı bir vasfıydı. Devletçiliğe gelince, parti hükümeti iş başında edinmiş olduğu bilgiler ve görmüş olduğu deneçlerle anlamıştı ki özel girişmelerin başaramadığı fakat memleket için çok lüzumlu bir takım işler ancak devlet eli ile meydana getirilebilecektir ve dünyanın şimdiki gidişinde de ulusal ekonomimizi korumak ve yükseltmek için başı boş ekonomi prensiplerinden ayrılmak gereklidir. İşte büyük bir ihtiyacı karşılamak için hükümetin tatbike başlamış olduğu bu prensip ayrıca gögsterilmekle partinin altı prensipi belirmiş ve altı ok meydana gelmiş oldu. C. H. P. sinin bu yeni programı bütün esasları ve tarif lerile derin bir uygunluk içinde bir bütünlük ortaya çıkarır. Programdan ayrıca kurultayın kabul ettiği yeni tüzükte bütün teşkilât üzerindeki usuller deneçlerden alınan derslerle pratik şekillere sokulmuştu. Bunun yanında partinin çalışma tarzları gösterilmiş ve iller teşkilâtındaki parti kurultaylarının halk dileklerini toplamasına önem verilmiştir. Bu dilekler parti merkezinde ve kanunların yapılmasında bunlardan asığlanmaktadır. Yeni tüzük parti arkadaşlığı arasında sevgiyi esas tanımıştır. Yeni tüzüğün dikkate değer bir noktası partiye halk terbiyesi için halkevleri açmak ödevini vermesidir. Halkevlerinin kısa zamanda memleket hesabına verdiği büyük sonuçlar bu kararın ne kadar yerinde olduğunu göstermek için yeter.

Cumuriyet hükümeti bugünde bu programda çizdiği esaslar içinde çalışmakta ve memleketi büyük ülküsüne doğru götürmektedir.

Partimizin genel başkanı üçüncü kongreyi açarken verdiği söylevde partinin başardığı büyük işleri anlatarak ve bundan sonra daha geniş hizmetler görmeye çalışacağını kaydederek bunun bir şartla imkânlı olacağını söylemiş ve demişti ki:

"O şart aziz milletimizin muhabbet ve itimadının fırkamız üzerinden eksik olmamasına dikkat ve feragatle çalışmaktır. Fırkamız bunda kusur etmedikçe selim hisli, şuurlu, vefalı milletimizin muhabbet ve itimadından daima emin olabilir.„

Büyük Önder, söylevini bitirirken ayağa kalkarak şöyle bağırmıştı:

"Büyük milletimizin fırkamıza göstermekte olduğu alâka ve itimada karşı en derin tazim ve hürmetle eğilir ve ona minnet ve şükranlarımı sunarım.„

İşte Cumuriyet Halk Partisinin kısa tarihçesi budur. Partinin kuruluşundan beri başarmış oldğu işler, doğrudan doğruya Cumuriyet hükümetinin meydana çıkardığı işlerdir. Yıkılmış ve yakılmış, bakımsız ve yoksul bir memleketten on yıl içinde, her sahada ileri, ordusu kuvvetli, finansı düzgün, ekonomisi durmadan ilerliyen ve bütün dünyada saygı uyandıran büyük bir devlet çıkarmak, işte C. H. Partisinin, Büyük Önderinin kılavuzluğu ve başbuğluğu altında, başarmış olduğu iş!

TÜRK HUKUKUNDA KADININ YERİ

HIFZI VELDET

TÜRK kadını evelce Türk ırkına yabancı olan bir takım adet ve taamüllerin nüfuzu neticesinde kaybetmiş olduğ yerini, 8 - 9 yüz yıllık bir fasıladan sonra bugün tekrar almış bulunuyor. Birçok milletlerin kadınları insanlık haklarından bir çoklarını almak için, didinip, uğraşıp, çırpınıp dururken, erkeklere verilmiş haklardan hepsine malik olan ve Türk Kamutayında saylav bulunduran Türk kadınlığı ne kadar övünse yeridir.

Burada, suitefehhüme mahal kalmamak üzere, derhal şunu ilâve etmek isterim: Türkiyede kadınlık ayrı bir zümre, bir sınıf teşkil etmez. Türk kadını da ulusun bir ferdidir. Ve onun, erkeğin haiz olduğu hakların hepsine malik olması pek tabiidir. Nasıl ki bugünkü Türkiye eskiden yapılmamış, ihmal edilmiş bütün işleri şimdi birer birer yapmakta ise, bu kadınlık vaziyetini de öylece düzeltmiştir. Yoksa yeni Türkiyede bir kadınlık — erkeklik mücadelesi yoktur, olmamıştır ve olamaz. Kadınlara bu haklar ne bahşedilmiş, ne de kadınlar tarafından mücadele ile alınmıştır. Yapılan şe yTürk camiasında eksik kalmış olan bir işin diğer işler meyanında şimdi tamamlanmış olmasıdır.

Türk kadını eski hukuka nazaran ne idi, yeni hukuka nazaran ne oldu? meselesini, hukuki tabir ve istilâhlardan mümkün mertebe sakınarak ortaya koyalım ve bu alanda yapılmış olan büyük ve göz kamaştırıcı değişikliği, gücümüz nisbetinde, anlatalım.

Kadın haklarını, hukukun iki büyük kısmı olan âmme hukuku ve hususî hukuk bakımlarından ayrı ayrı mütalea etmek icab eder.

Âmme hukuku demek, kısaca, bir devletin diğer bir devletle veya bir ulus ferdlerinin devletle olan münasebetlerini tanzim eden hukuk demektir. Meselâ devlet teşkilâtının, vergi, askerlik, memurluk siyasî kurumlara seçme ve seçilme işlerinin, suç işliyen kişiyi cezalandırma, vatandaşlar arasındaki ihtilâfları mahkemelerde halletmek keyfiyetinin tanzimi âmme hukukuna aiddir. Bütün bu saydığım misallerde görüyorsunuz ki bir yanda ferd, kişi vardır, öte yanda hakimiyeti haiz devlet vardır. İşte bu ferd ve devlet münasebetinde aceba eskiden Türk kadınının yeri ne idi? Dikkatlice bakınca görürüz ki, âmme hukuku bakımından Türk kadınına evelce hiç bir hak verilmemiş, buna mukabil askerlik müstesna olmak üzere erkeklerle ayni mükellefiyetler yükletilmiştir. Türk kadını, kadın olduğu için, devlet memuru olmak hakkından, belediyeye üye ve

Kamutay saylav seçme ve seçilme hakkından mahrumdu. Bu mahrumiyetlere mukabil Türk kadını, kadın olduğu için, daha az vergi vermiyordu. Bir suç işliyen Türk kadını aynen bir erkek gibi ceza görüyordu. Türkçemizde eski bir ata sözü vardır: "Gülü seven dikenine katlanır." Bunun derin manası, bir hak karşısında bir vazifenin bir mükellefiyetin de mevcud olduğudur. Zavallı Türk kadınına eski âmme hukukunda gülü sevmeden, yalnız dikenine katlanmak nasib olmuştur. Yani kadına hak tanınmamış yalnız mükellefiyet yükletilmiştir. Hak olmıyan yerde bir varlık da yoktur ve olamaz. Bu sebeble eski âmme hukukunda Türk kadınının mevkii bir hiçden bir sıfırdan ibaretti. Her hususda, varlıkla yokluğun mukayesesi mümkün olmadığı gibi Türk kadınlığının âmme hukukundaki bugünkü vaziyeti ile dünkü vaziyeti arasında bir mukayese yapmanın da imkânı yoktur. Dün bomboş olan bir yerde bugün kocaman ve canlı bir varlık bir bina kurulmuştur. Mukayese için en aşağı iki seyin mevcudiyeti şart olduğuna ve elimizde ise yalnız bir tek bina bulunduğuna göre işimiz bu yeni binayı, Türk kadınlığının âmme hukuku sahasındaki yeni vaziyetini tetkike münhasır kalacaktır. Bugün âmme hukuku sahasında erkeğin haiz olduğu her türlü hakka Türk kadını da maliktir. Her çeşit memuriyetin kapısı kadınlar için de açıktır. 14 Nisan 1930 tarihli belediye kanunu ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

Türk teşkilâtı esasiye kanununun onuncu maddesi 18 yaşını ikmal eden her *erkek* Türkün saylav seçme hakkına ve eski 11 inci maddesi 30 yaşını bitiren her *erkek* Türkün de saylav seçilme hakkına malik olduğunu ve 12 inci maddesi ise diğer bazı sebebler arasında, hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs suçlarndan biriyle mahkûm olanların saylav seçilmiyeceğini söylemektedir. Kezalik ceza kanunumuzda (hidematı âmmeden memnuiyet) diye bir ceza vardır. Bu ceza, intihab dairelerinde müntehib ve müntahab olmaktan ve sair bilcümle siyasal haklardan ve bilumum devlet memuriyet ve hizmetlerinden mahrumiyet demektir. Her vatandaşa ancak bir suç işlediği zaman tahmil olunablen bu gibi cezalar, kadın yaratılmış olmaktan başka hiç bir suç işlememiş olan Türk kadınına niçin doğrudan doğruya yükletilsin! Buna aklen, gerek mantıkan hiç bir sebeb gösterilemez. İşte teşkilâtı esasiye kanunumuzun yukarıda söylediğim maddeleri değiştirilmş ve Türk kadınına bütün siyasal haklar tanınmıştır. Kadınlar için bu hak, bugünkü belli başlı devletlerden şunlarda vardır: Almanya, Avusturya, Danimarka, Amerika birleşik cümhuriyetleri, İngiltere, Macaristan, Fenlandiya, Norveç, Hollanda, İsveç, Çekoslavakya. Buna mukabil Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Polonya, bütün Balkan devletleri, bütün uzak şark devletleri ve bütün cenub Amerikası

devletlerinde kadın siyasal haklardan mahrumdur.

Umumi harbden evel kadınların siyasal hakkı yalnız Norveçde vardı. Fenlandiyada da bu hak 1906 da tanınmış ve bu memleketin istiklâl kazanmasından sonra 1919 da teşkilâtı esasiyeye konulmuştur. Diğerleri hep harb sonrası mahsulüdür.

Türk kadınının âmme hukukundaki yerini böyle kuş bakışı ile gördükten sonra, şimdi de hususî hukuktaki yerini tetkik edelim. Âmme hukukuna kısaca devletle ferd arasındaki münasebetleri tanzim eden hukuk demiştik. Hususî hukuk yalnız ferd ile ferd arasındaki münasbcetleri tanzim eder. Hususî hukukun en mühim kısmı medenî hukuktur .

Bizlerin bir ferd sıfatile hukuk çerçevesi içine girebilen bütün hususî işlerimizde ve diğer ferdlerle olan münasebetlerimizde tahaddüs eden bütün vaziyetler bu medenî hukuk içine girer. Meselâ müseccel soy adınızı değiştirmek istiyorsunuz, yahud evleneceksiniz veya bir çocuğun vasi bulunuyorsunuz, yahud da bir mirasa konmuşsunuz, bir ev satıyorsunuz, evinize bir hizmetçi almışsınız, birine kefil olmuşsunuz işte bütün bu ve bunlara benzer sayısız münasebetlerin mahiyet, şekil ve hükümleri medenî hukukla ve onun mütemmimi olan borçlar hukukile tesbit edilmiştir. Görüyorsunuz ki hemen bütün hayatî işlerimiz medenî hukuk çerçevesine girebilr. İşte şimdi yapacağımız şey bu çerçevenin içinde Türk kadınının eski ve yeni mevkiini tetkik etmek olacaktır.

Eski mevki deyince islâmiyetten sonraki mevkii kasdediyorum. Yoksa daha evel yani tarihin başlangıcından, Arap nufuzunun tamam olduğu devre kadar Türk kadını tamamen başka bir mevkii haizdi. Bütün eski Türklerde camia içinde kadınların yüksek mevkii vardı. Kadınlar erkeklerle müsavi hukuk sahibi ve erkeklere karşı tamamile serbesttiler. Türkte ev içindeki bütün işler kadına aiddir İstihsal edilen malları saklamak kadına düşerdi. Türk ailesinde ev sahibi kadının mevkii çok yüksekti. Türk kadınının aile içindeki rolü Han yani (hükümdar) karısının devlet içindeki mevkiine de tesirin göstermiştir. Hanın karısına eski Türkler hatun diyorlar. Hatunun devlet içindeki nüfuzu büyüktü. Kutluk Han tahta çıktığı zaman onunla beraber zevcesi Bilge Hatun dahi tahta çıktı ve kendisine sonradan (İl Bilge hatun) namı verildi ki bu, (Devletin hakim imparatoriçesi) demektir. İl Bilge hatun, kocasının vefatında kendisine kalan 7 ve 8 yaşındaki Bilge han ve Gültekinin velisi oldu ve bunları mükemmel surette yetiştirdi. Bunlardan Bilge han Orhon kitabelerinde "Annem hatun sayesinde biraderim Gültekin bir kahraman şöhrtenii kazandı,, diyor.

İslâm hukukunun nüfuzu üzerine Türklerde kadının hukukî vaziyeti değişti. Bilhassa Osmanlı saltanatının tazyiki neticesinde Türk kadınlığı çok ezildi. Fakat bu hal hemen hemen yalnız şehirlere münhasır kaldı.

Köylerde eski Türk âdet ve ananeleri devam etti. Bir Türk kadını ile bir erkeğin konuşması şöyle dursun onu görmesi bile imkânsız bir hale getirildi. Halbuki köylerimizde Türk kadını tamamen serbestti. Anadolu köylerinde gezenler, çalışkan ve akıllı Türk köylü kadınlarile konuşmak zevkini tatmışlardır. Oralarda kocalarından hiç bir suretle geri kalmıyan kadınlar istihsal sahasında erkekler kadar mühim rol oynamaktadırlar. Şehirli Türk kadını evinin penceresinden başını bile çıkarmağa cesaret edemezken, köylü Türk kadını ürünlerini şehre getirir, pazarlık eder, satar ve evinin ihtiyaçlarını alıp köyüne giderdi. Bütün bu haller bir taraftan, kadını da ulus bütününün tam haklı bir ferdi sayan eski Türk ananesinin ne kadar kuvvetli olduğunu, diğe rtaraftan da ırkımız için yabancı olan âdet ve taamüllerin binlerce yıl zarfında ve bilhassa son Osmanlı imparatorluğu devrindeki baskıya rağmen Türk bünyesine tam manasile sinememiş bulunduğunu açıkça göstermektedir. Bundan altı yüz yıl kadar evvel Anadoluda gezmiş olan Arap seyyahı (İbnibatuta) seyahatnamesinde Türkiye ve Türk kadınları hakkında "Allah başka memleketlere ayrı ayrı verdiği güzelliklerin hepsini birden bu ülkede toplamıştır. Ahalisinin yüzü pek güzel, elbiseleri temiz ve yemekleri nefisdir. Bu beldelerde bir zaviye veya eve insek komşu erkek ve kadınlar halimizi, hatırımızı soruşdururlardı. Buralarda kadınlar örtünmezler; ayrılırken göya hısım akraba imiş gibi bize veda ederler,, demektedir. Ayni seyyah Kayseride Emir Alâettin Ertenanın refikası Tügi hatun ile görüştüğünü, bu kadının gayet âlim ve fadıl olduğunu, Türklerin büyük kadınlara (Ağa) dediklerini anlatır. Anadolunun dışındaki Türklerde de kadınların mevkii İbnibatutanın her zaman nazarı dikkatini celbetmiştir. Meselâ Kıpçak Türkleri şehirlerinden bahsederken (Burada acip bir hal gördüm: O da Türklerin kadınlara çok hürmet etmesidir. Bunların mevkii erkekten yüksektir. Türk kadınları örtünmezler ve her yerde ekseriya kocalarile beraber bulunurlar)demektedir. İbnibatutanın seyahati esnasında Türkler tamamen müslüman idi.İslâmiyette bile Türk halkının en eski Türk âdetlerini nasıl muhafaza ettiğini şu birkaç misal çok canlı bir şekilde göstermektedir. Fakat şehir kadınlarının hali, bilhassa son birkaç yüz yıl zarfında gittikçe fenalaştı. Çarşaf, peçe, tahsilden memnuiyet, harem hayatı, bütün bunlar sanki kadınlık için icad edilmiş birer işkence vasıtası gibi zavallı analarımızı ezdi. Kadının bir ulus içinde ayrı bir mahlûk, bir zümre değil, ulus bütününün yarısı demek olduğunu bir türlü anlayamayan kafalar, bin bir türlü din kaidelerinin bin bir yolda tefsiri ile zülûmlerini arttırdıkça arttırmışlardır. İşte bütün bu hallere nihayet veren Türkiye cümhuriyeti ve Türk medeni kanunu olmuştur. ı

Bugün kadın âmme hukuku bakı-

mından erkekle müsavi olduğu gibi medeni hukuk bakımından da tamamen müsavidir.

Eski hukukumuzda aşağı yukarı bugünkü medeni kanun ve borçlar kanununa tekabül eden (mecelle) de nikâhın yeri bile yoktu. Eskiden (evlenmede ibadet manası vardır.) derlerdi. Nikâh (kasden mülkü nüt'ayı müfid olan bir akitdir) diye tarif olunurdu ki, fıkıh ile iştigal edenlere göre bunun manası, kadının menfaati mahsusasına malikiyet, yani nikâhı memnu olmayan kadından erkeğin meşru olarak istifade edebilmesi demektir. Görüyorsunuz ki nikâhdan maksat, kadının kadınlığından erkeğin istifadesi idi ki bu hal, kadın için hukukan bir varlık değil bir yokluk demekti.

Bugün medeni kanunumuz nikâh yerine (evlenme) tabirini koymuştur. Kanun bunu tarif etmemekle beraber, kadının evlenmede pasif bir nesne değil, erkek için bir hayat arkadaşı olduğunu 151 nci maddesinde bakınız *ne* güzel canlandırıyor.

Kanun diyor ki: (Evlenme merasiminin icrasile evlilik birliği vücut bulur. Karı koca yekdiğerine karşı bu birliğin saadetini müttehiden temin ve çocukların iaşe ve terbiyesine beraberce ihtimam etmek hususlarını iltizam etmiş olurlar. Karı koca biribirine sadakat ve müzaharetle mükelleftir.)

Bu madde kadının evlilik birliğindeki mevkiini açık surette tayin etmiştir ki bu yer erkeğin yerine tamamen müsavidir. Bu maddede kadın pasif bir mahlûk değil, erkeğin hayat arkadaşı, can yoldaşı ve evlilik birliğinin yarısıdır. İkişer yaşındaki iki çocuk veli veya vasileri tarafından evlendirilebiliyordu. Hattâ yeni doğmuş bir kız yavru ile yeni doğmuş bir erkek yavru evlendirilebilirdi. Kız erkeğin evinde ikamete, erkek çocuk da mallarile eşini, yani kundakdaki karısını beslemeğe mecburdu. Eğer kundakdaki koca ölürse mini mini karısı ondan miras alırdı. Yalnız (hiyarı büluğ) denilen bir şey vardı ki, buna göre evliler büluğa erdikleri zaman bu evlenmeye razı olup olmadıklarını beyan etmek hakkını haiz idiler. Eğer istemezlerse evlenme sukut ederdi. Şimdi evlenme yaşı kadın için 17 erkek için 18 dir. 15 yaşını ikmal eden erkek ve kadınların evlenmelerine hakim ancak çok müstesna hallerde müsaade edebilir. Evlenme eskiden şekle tâbi olmayan basit bir akitten ibaret idi. İmamın duası alelâde bir merasim teşkil ederdi. Bugün evlenme, evlenme memurunun huzurunda yapılması lâzım gelen şekle tabi bir akittir. Bu şekle riayet edilmiyerek yapılan ve imam nikâhı denilen evlenme hüküm ifade etmez. Meselâ doğan çocuk gayri meşru olur, karıya miras düşmez, ilâh.

Kadının boşanma hususundaki vaziyeti de eskiden çok feci idi.

Bugün kanunu medenide yazılı muayyen sebepler dolayısile kadın da erkek de boşanmayı istemek hakkını haizdirler. Halbuki eskiden kadının boşanmayı istemek hakkı gayet nadir hallerde mevcut olduğu halde, erke-

ğin boşama hakkı mutlak idi. Kadın, erkeğinağzından çıkacak bir iki kelime ile terkolunabilirdi. Bunu yaparken kocanın bir sebep göstermesi, meşru bir sebebe istinad etmesi şart değildi. Koca, müstebit bir hükümdar gibi istediği zaman kadını kovabilirdi. Bu vaziyet kadın için olduğu kadar cemiyet için de tehlikeli idi. Bir adam bir kadınla ancak üç defa boşanıp evlenebilirdi.. Üçüncü defadan sonra erkeğin aynı kadınla tekrar evlenmesi için o kadının muhakkak diğer bir şahısla evlenmesi ve bir gece onunla kalması ertesi gün ondan boşanması lâzımdı. Ancak bu ikinci erkekden boşandıktan sonradır ki kadın kendisini üç defa boşamış olan ilk kocası ile tekrar evlenebilirdi. Buna (hulle) derlerdi ki bundan maksad da gûya karısının bir başkası ile evleneceğini düşünerek kocayı üçüncü defa boşamaktan alıkoymak idi. Ne zavallı bir tedbir!

Bugün medenî kanunumuz evlilik birliğinin varlığını veya yokluğunu kocanın keyfine tâbi olmaktan kurtarmış ve bunu çok sağlam esaslara bağlamıştır.

Kezalik evlenmede kadını çok aşağı mevkie koyan bir vaziyet de (teaddüdü zevcat) namile maruf olan 4 kadın ile evlenebilme kaidesi idi. Bir kaç kadın alabilmek evlilik birliğinden beklenilen ciddiyete ve medeni insanlık esaslarına muhaliftir. İçinden bir koca ile dört nikâhlı kadının ve hele birkaç da odalık cariyenin beraber yaşadığı bir evin, bir tavuk kümesinden ne farkı kalır? Yegâne fark kümes hayatının böyle bir eve nazaran daha sakin daha kavgasız ve daha gürültüsüz geçmesidir.

İşte medenî kanunumuz bu gülünç vaziyete de nihayet vermiştir. Bugün bir Türk erkeği, her medeni insan gibi bir tek Türk kadını ile evlenebilir. Cumhuriyet, Türk kadınını bu suretle bir tavuk menzilesine düşmek tehlikesinden kurtarmıştır.

Velâyet keyfiyetinde de bugün kadın erkekle aynı mevkii haizdir. Medeni kanunumuz 263 üncü maddesinde (evlilik mevcut iken ana ve baba velâyeti beraberce icra ederler.) demektedir.

Bugün birçok memleketlerde velâyet hakkı yalnız babaya verilmiştir. Ana ancak babanın vefatında çocukların velisi olabilir.

Eski hukukumuzda ana, babanın yokluğu halinde de veli olamazdı. Kendisine ancak vesayet verilebiliyordu.

Eskiden evlilik birliğini kadın temsil edemezdi. Kadın esasen evin idaresi ile uğraşmağa mecbur değildi. Halbuki bugün evin daimi ihtiyaçları için koca gibi karı dahi birliği temsil hakkını haizdir.

Eski hukuka göre kadın kocasının verdiği bütün emirlere mutlak bir itaatle mükellefti. Bugünkü hukukda ne emir, ne itaat vardır. Cinsiyetleri ayrı ve hukukan biribirine müsavi iki ferdin evlilik birliğinde biribirine yardım, sedakat ve müzahareti mevzuubahstir.

Eski medenî hukukta kadının erkeğe nazaran çok aşağı bir mevkide

olduğunu eski şahitlik ve miras kaidelerinde açıkça görülmektedir.

Bugün şahitlikte erkek-kadın farkı olmadığı halde eskiden ancak iki kadın bir erkek yerini tutabilirdi. Meselâ nikâh kıyılırken iki şahidin huzuru şarttı. Fakat bu iki şahitten maksat iki erkek şahit idi. Bir taraf kadın şahit göstermek isterse, iki kadın getirmek mecburiyetinde idi. Kezalik mirasta da kadının vaziyeti çok acıklı idi. Eskiden miras feraiz ile tanzim olunmuştu. Feraize eski hukukcular, bütün ilimlerin yarısı derler. Buna sebeb feraiz kaidelerinin çok karışık, çok girift ve içinden çıkılmaz kaideler olmasıdır. Miras, malların cins ve nevine, mirasçıların kadın ve erkek olmalarına göre yüzlerce şekilde tanzim edilmekte idi. Bu tanzim şekilleri içinde kadının vaziyeti erkeğe nazaran çok gayri müsait idi. Kadın, erkeğe nazaran vaziyete göre yarım, dörtte bir, yedide bir veya sekizde bir miras alırdı. Ancak çok mahdut bazı mallarda erkekle beraber ayni mirası alabiliyordu.

Halbuki bugün miras hususunda erkekle kadın arasında hiç bir fark yoktur. Erkek ne kadar hisse alıyorsa kadın da ayni nisbet ve ayni mikdarda hisse almaktadır.

Buraya kadar âmme hukukunda olduğu gibi, medenî hukukda da bugün Türk kadınının Türk erkeği ile ayni yeri haiz olduğunu misalleri ile gösterdim. Şimdi bir de acaba medenî hukukta erkeğe bazı üstünlükler veren kayıtlar var mıdır, yok mudur meselesini görelim! Haber vereyim ki bu gibi bazı kayıtlar vardı. Medenî kanugibi bazı kayıtlar vardır.Medenî kanuna göre (Evlilik birliğinin reisi kocadır. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi kocaya aittir.) Belki bana diyeceksiniz ki: (Madem ki evlilik birliğinin reisi kocadır. Şu halde deminden beri Türk, medenî dukukunda erkek ile kadın müsavidir) diye söylediklerimizin hepsi suya düştü. Eğer böyle düşünüyorsanız haksızsınız. Kadın, kocanın müsavi haklara haiz bir şerikidir. Fakat sorarım size: her şirketin bir reise ihtiyacı yok mudur? İşte bu riyaset eskiden beri ve her yerdeı tabiat tarafından daha güçlü yaratılmış olan erkeğe verilmiştir. Ailenin saadeti namına bu böyle olmalıdır. Reisliğin erkeğe verilmiş olmasına mukabil bir de mükellefiyet vardı ki o da, karı ve çocukların iaşesinin kocaya ait olmasıdır. Gerçi koca karısının münasip bir derecede aile masrafına iştirakini istiyebilirse de esas itibarile eve bakmakla mükellef olan kendisidir. Sonra bu reislik keyfiyeti idarede ve gidişte birliği temin için konulmuştur. Yoksa kocanın körü körüne hakimiyetini temin için değil.

Bundan başka evde reisliğin tayini hukukî olmaktan ziyade fiilî bir meseledir. Bugün hakikatdır ev reisi olan nice kadınlar vardır. Bir evlilik birliğinde karıyı gerek tahsil, gerek görgü ve gerek zekâ cihetinden kocaya üstün farzediniz. Böyle bir birlikte koca "ben medenî kanunun 152 nci maddesinin birinci fıkrası mucibince evlilik birliğinin reisiyim,, diye iste-

diği kadar övünsün! Böyle bir birlikte hakiki reis muhakkak ki kadındır. Binaenaleyh bayanlar telâş etmesinler: kendilerinin evlilik birliğine bilfiil reis olmalarına medenî kanunun 152 inci maddesi mani değildir. Değil kadını erkekle tamamen müsavi tutan bugünkü hukukta, hattâ kadını hukukan hiçe sayan eski devirde bile kocalarına taş çıkartan nice kadın reisleri vardı. Bu reislik kaydından başka kadınlar için diğer bazı takyitler daha vardır. Meselâ evlenen kadının, kocasının aile ismini alması kadın için bir takyit sayılabilir. Fakat bunu evlenmenin tabiî bir neticesi telâkki etmek lâzımdır. Bu mesele kadın için bir kayıt olmaktan ziyade evlilik birliğine daha bütün bir varlık istiyen bir kaidedir.

Kezalik ana baba çocuklar üzerinde velâyeti icra ederken bir mesele hakkında anlaşamazlarsa kanun, babanın reyini muteber addediyor ve erkeğe nevima bir üstünlük veriyor. Bundan başka ticaret kanununun 7 nci maddesi (evli kadınları icrayı ticaretten kocalarının menedebileceğini) tesbit ediyor. Bu da kadın için bir kayıttır. Fakat kadın himayesiz kalmış değildir. Medenî kanunumuzun 159 uncu maddesine göre (koca izin vermediği takdirde karı kendisinin bir iş veya bir sanat ile iştigal etmesi birliğin veya bütün ailenin menfaati icabı olduğunu isbat ederse bu izin hakim tarafından verilebilir.) Görüyorsunuz ki kadın kocasının izin vermediği hallerde şimdi söylediğim şartlar dahilinde hakimden müsaade alabilir..

Bu şimdi saydığım bir iki şey yeknazarda erkekle kadın arasında bir müsavatsızlık manzarası arzediyorsa da hakikatte iş hiç de böyle değildir. İşbu kayıtlar kadın hukukan aşağı görülüğü için konulmamıştır. Bu kayıtlarla vazii kanunun maksadı, kadını erkekten aşağı tutmak değil, evlilik birliğini daha kavi, daha sağlam ve daha düzenli ve güçlü bir hale koymaktır. Birkaç kişi bir arada yaşamağa başlayınca içlerinden birinin muhakkak şeflik vazifesini görmesi lâzımdır. Aksi takdirde o yaşayışta dirlik olmaz. İşte bu keyfiyet aile hayatında da böyledir, ulus hayatında da böyledir.

Şu mukayeseli kısa izahımızdan gördünüz ki: Türk kadınının eski âmme hukuku sahasında hiçbir yeri yoktu. Eski medeni hukuktaki yeri ise çok çürük idi. Kadını bugünkü mevkie lâyik görmeyenler, Türk kadınının henüz cahil olduğunu ileri sürmektedirler. Böyle bir mütalcaya daha bundan 12 sene evel İzmirde cevap verilmiştir.

Atatürk 1923 şubatında İzmirde kadın meselesinden bahsederken, hakikatleri acı da olsa olduğu gibi açık bir şekilde gören ve onlara çare arayıp bulan büyük şeflere has bir dille: (Efendiler! Memleketimizde cehil varsa umumîdir, yalnız kadınlarımıza değil erkeklerimize de şamildir) demişti. O günden bu güne kadar bu cehli izale yolunda atılan adımları hepiniz biliyorsunuz. Sade yapılan harf inkılâbı bu dert için başlı başına bir tedbir olmuştur. Türk yurdunda kültür saha-

sındaki ilerlemelerden kadınlar da erkekler kadar hattâ daha fazla istifade etmişlerdir. Şu halde kurtuluş savaşında soysal bünyedeki güçlü varlığını bütün dünyaya göstermiş olan, kezalik istihsal sahasındaki çalışmalarile ötedenberi ekonomik bünyede bir varlık olan Türk kadınının erkeklerin haiz olduğu hakların hepsine malik olması tamamen yerindedir. Bununla Türk ulusunda, Türk bütününde şimdiye kadar mevcut olan bir boşluk doldurulmuştur. Fakat Türk kadınının bugün bütün bu haklara malik olması ile, onun yurda faydalı olmak işi bitmiş değil, henüz yeni başlamıştır. Türk ulusu bütünlüğünün içinde ve bugünkü soysal kuruluşumuzda Türk kadınının başaracağı pek çok işler vardır. Bütün dünya kadınları gözlerini Türk kadınına çevirmişlerdir. Hattâ bir iki ay evel uluslar arası kadın birliği kongresi İstanbulda toplanmıştır. Tarihin ne garip bir cilvesidir ki, çok yakın bir geçmişte Türk kadınlarını çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasında görmüş ve o surette tasvir etmiş olan çok tanınmış bazı yazıcıların mensup oldukları memleket kadınlarına bugün Türk kadını yüksekten ve gururla bakmak vaziyetindedir. Türk kadınına bu imkânı hazırlıyan ve yurdumuzda yapılan her büyük ve iyi değişiklikler olduğu gibi kadınlık inkılâbında da 3 şubat 1923 İzmir ve 26 ağustos 1924 Dumlupınar, 27 ağustos 1925 İnebolu nutuklarile, dönmez ve yılmaz iradesile, önderlik eden Yüce Türke sade Türk kadınlığı değil, baştan başa bütün bir Türk ulusu minnettardır.

KÖY TERBİYESİNDE AİLEYE YARDIM

HIFZIRRAHMAN ÖYMEN

YENİ köy pedagojisinde (aileye yardım teşkilâtı) na büyük bir yer ayrılmaktadır. Köy evinde, hastalık, sosyal bakımsızlık aile kuvvetini kıran ve yıkan bir tesir taşımaktadır. Ayrıca köyde daha çok uğraşan, didişen ve evin terbiyesini yürüten kadındır. Mektebin işini kolaylaştırmak noktasından da köyde aileyi kuvvetlendirmek gerektir. Bilhassa hasad (ekin biçme) zamanı bu yardıma zaruret vardır. Çünkü en çok bu mevsimde küçük çocuklar ikmale uğramaktadır.

Bu zamanda çocukların yüz üstü kalmasındaki büyük ziyanı önlemek için terbiye teşkilâtı ileri memleketlerde biçme mevsiminde tarla arkasında köy çocuk bahçeleri ve çocuk yuvaları kurularak mektep çağından evelki çocukların sıhhati ve terbiyesi korunmaktadır.

Buralarda ayrıca daha geniş bir iş olarak içtimaî yardım vekâletleri kollarile ve "köy yardımcısı„ adiyle bir nevi Schwester(hemşireler) teşkilâtı meydana getirilmiştir. Bu hemşireler, çok defa köyde muallim bayanlarla çalışmakta, köyün sıhhî, ziraî va ziyetini ve yaşama düzenini değiştirmede ve yenileştirmede müessir olmaktadırlar. Çocuk bakımı ve belli başlı hastalıklar, iyi bir sebze ve çiçek bahçesi hakkında bu hemşirelerin doğu Almanyasında yaptığı hizmetlere büyük kıymetler biçilmektedir. Bu hemşire, meselâ köye yeni sebzeler tanıtır. Kışın köyün yetişkin kızlarını etrafına toplar onlarla beraber dikiş diker, beraber teganni ederler. Beraber kitap okurlar. Ev idaresini daha makul, sıhhî ve bedii kıymetlere göre tertib ederler. Bu hemşire sanki köy kızlarının hakikî hayat bilgisi hocasıdır, ve bir nevi tahsili tamamlama ve artırma kursu yapmaktadır.

Şüphe yok ki bu işlere başlarken hemşire, evlerin içine nüfuz etmiş ve onların ruhlarını kazanmıştır. Yeni kurulan köylerde ve iskân mıntakalarında bu teşkilât daha kolay muvaffak olmaktadır.

Bu hemşirelerin amelî köy ziraati ve iktısadiyatı yaparak yetişmiş bulunmaları, kendilerini köy hizmetine verecek bir yaradılışta olmaları, içlerinde böyle bir ülkünün ateşinde istiye istiye yanacak bir ruhun sinmiş olması gerektir.

Muhafazakâr yerlere, tecrübeleri zengin olanların gönderilmesi, muvaffakiyet yolunu kısaltmak için şarttır. Zenci pedagog Buker Vaşingtonun halk terbiyesi işinde kendisile beraber çalışan refikası köy kadınları arasında bir birlik kurmaya başladığı ve bunun için köy kadınlarının gelip geçtiği yolun kenarında, merdivenleri gıcırdayan harab bir evden

başka bir yer bulamadığı gün, kendisi ,yola bir çocuk çıkartıyor ve gelip geçene, — İçerde bir kadın var, sana verecek bir şeyi varmış diye haber gönderiyor. Her gelen köy kadını, hani bana verecek şey nerede? diyerek titreyen merdivenleri çıkıp karşısına dikiliyor. Henüz birlik şuuru olmayan köy kadınlarına, ruhlara nüfuz eden telkinleri ve hakikî önderliği ile o kadar aydın ve sevilen bir yol gösteriyor ki az zamanda kuvvetleşen birlik, o civar köy kadınlarının, köylerinde, pazarlarda, yollarda geçen bütün hayatlarını iktısadi, sıhhi, ahlâki ve insanlık bakımından korumakta ve yükseltmekte büyük bir âmil oluyor. (x)

Bu hemşirelerin beraber çalışacağı muallim bayanlar, bildiğimiz gibi muallim mekteplerinde sadece bir takım kuru malûmat alarak köylere tayin olunan şehir hasretlisi hocalar değildir. Belki bu yetiştirici ve öğreticiler daha bu işe hazırlık zamanlarında köyün bütün hayatına kendini vermeyi ve orada müessir olmayı öğrenmelidirler. Bir misal olarak Almanyada Frankfurtta pedagoji akademesinin (15) günlük köy tatbikatını görelim: Muallim olacaklar köylere dağılıyorlar. Akademi doçentleri, motosikletlerle, namzetlerin tatbikat yaptıkları 30 köyü sıksık, dolaşıyorlar. Ve rehberlikte bulunuyorlar. Öğertmen olacaklar, köye girince bütün hayata karışıyorlar. Pazar günü kilisenin orgunu onlardan ikisi idare ediyorlar. Köy düğününde, aralarından bir kaçı keman çalıyor. Köyün neşesine katılıyorlar. Ve düğünde dansediyorlar. Birkaçı, köyün ve mektebin çocuklarını nehirde yüzmeye götürüyorlar.

Bir kısmı bu zamanda ders yapan çocuklarla beraberdir. Geri kalanı da, köy tetkiklerini topluyorlar. Akademiye dönünce bu tetkikler, müşahedeler ve işler üzerinde uzun ilmî ve ameli tenkidler ve görüşmeler yapılıyor.

Bizde köyün iyi muallime ihtiyacı, hiç bir medenî memleketle mukayese edilmiyecek kadar şiddetlidir. Şehirlerde sıra bekliyen muallimlerimiz varken, köylerde yapıdan ibaret kalmış okullarımızın senelerce kapısı açılmıyor. Vaziyet böyle iken muallim okullarımızı, Türk köyünün ve büyük Türk inkilâbının ihtiyacı ve ülküsü ile içten beslememek, ulusun bu geniş ve köklü alanlarında inkılâbın ışığını etrafa saçmak yükümü hesabına büyük gaflet olur.

İnkılâpçı Türk mektebinin öğretmenini ve yol gösterenini hazırlayan müesseselerde bu istikamette yeni bir hayat isterken, köyde bu muallimle beraber çalışacak yardımcı teşkilât için alâkadar makamların faaliyeti arkasından ve hattâ daha önceden bayanlarımızın ve tahsil görmüş kızlarımızın Türk köyü kadınının ve çocuklarının sıhhî ve içtimaî terbiyesi yolunda kendilerini bekliyen büyük hizmetlere koştuklarını görmek de bizim için ayrı bir zevk olacaktır.

(x) *İş terbiyesi - Buker Vaşington. Çeviren H . R .*

GÖLLÜDAĞ KAZIMI

R. OĞUZ ARIK *Arkeoloğ*

BU günlere kadar topraklarımız için bildiklerimizi bize yabancılar sağlık verdi, tanıttı. 1932 yılından beri yapılan arkeoloji, tarih ve kazım işlerinde nasıl Türk inisiatifi baş rolü oynamışsa, Göllüdağ kazımlarının da başlaması, *Civan Ali* adlı bir Türkmen çocuğunun dikkati, haber vermesile mümkün olmuştur.

I

Ne zaman ve hangi yollardan geldikleri daha baştan başa aydınlatılmamış bulunan Etilerin Anadoluda ilk devlet merkezleri - bugünkü bildiklerimize göre - Kuşar olmuştur. Kayseri yanındaki Kültepe (eski Ganeş) de, Boğazköyde bulunan tabletler Kuşardan ve orada hüküm süren kıral Anittaştan bahseylerler. Bu kıralın devlet merkezini sonra Neshash beldesine kaldırdığını, burayı genişletip ilk Eti imparatorluğunun temelini kurduğunu da gene o kaynaklardan öğreniyoruz.

Anittaştan sonra "Birinci Eti imparatorluğu,, nu asıl ortaya çıkaran kıral Labarnaştır. Birçok reformlar yapan, ille cenuba ve cenup şarkına yaptığı akınlarla imparatorluğa asıl biçimini veren bu kıralın Burşahanda ve Tuwanua beldelerini ele geçirdiğini torunlarından Telipinuş bildirmektedir.

Adlarını böyle vakalarla öğrendiğimiz Kuşar, Neşaş, Burşahanda, Tuwanua, Salativara... gibi eski beldelerin yerlerini ya hiç bilmiyoruz, ya tahmin eyliyoruz.

Kuşar beldesini Garsaura (1) veya Gaziura (2) (bugünkü Aksaray?) ile; Neşaş beldesini - şimdiki Tuzgölü cenubundaki - Nyssa (3) ile; Burşahandayı Mazaka (şimdiki Kayseri) ile (4); Tuwanuayı Tyana (5) (Niğdenin cenubundaki Öküzlühisar) ile birdir diyenler varsa da bu hükümler bütün reyleri toplamaktan uzaktır.

Bundan başka: Şubbiluliumaşın kurduğu ikinci Eti imparatorluğunu yıkanların M. Ö. 1200 tarihlerine doğru, Anadolunun garbındaki yurdlarından - Hindavrupai akını ile - sürülüp orta Anaoluya ve şimalî Suriyeye akan ve kuvvetli bir Tuwanua

---

(1) *Bed. Hrozny; Arciv Orientalni, 1929.*

(2) *G. Garstang: İndex of Hittite Names, 30 Ed. Meyer - Geschichte, II. lère partie.*

(3) *Bed. Hrozny: Archiv Orientalni, 1929.*

(4) *R. Dussaud: Lydie et ses voisins, p. 90*

(5) „ „ „ „ „ „ „

(6) „ „ „ „ „ „ „

(Tyana) devleti kuran diğer Eti kümeleri olduğunu ileri sürenler vardır. (7)Mösyö Hrozny'ye göre bu yeni devleti kuranlar hiyeroğlif yazıyı kullanan ve yapan kümedir. Merkezleri ise; Nevşehirin 45 kilometre cenubu garbisinde, Topoda nahiyemizin yakınında bulunup okunan, neşredilen Eti hiyeroğlifli kitabenin söylediklerine göre, ya Topadada, ya o yakınlarda aranmalıdır. Herhalde, bu merkezle bu yeni Eti devletini Ilgın, Mahaliç, Topada ve Kayseri arasında bulacağız.

Göllüdağdaki ulu ören bulununca bütün sorgular göz önüne gelmişti. İnsanlığın her yanında büyük düşüncelere, oranlamalara sebeb olan bu sorguların karşılığı Göllüdağda yapılacak araştırmaların vermesi mümkündü. Bu bakımdan bu yeri Kültür Bakanlığına kazım yeri olarak göstermekte derin bir isabet vardı.

II

Göllüdağ arkeoloji edebiyatında adı geçmiyen bir yerdir. Anadoluda yeryer gezintiler, araştırmalar yapan yabancı bilginlerin hiç biri buraya uğramamıştır. Bunun içindir ki seyahat ve arkeoloji haritalarında burası karanlıkta bırakılmıştır.

Burayı en iyi tanıyan, Nevşehirin cenubunda ve dağın şimali şarkında kurulmuş Kömürcü köyünden Civan Alidir. Atları, sürüsü bu dağları karış karış ve hemen on beş yıldır gezen bu türkmen yiğidi, dağın tepesindeki eserleri görünce ve devletin bu gibi eserleri aradığını işitince Nevşehire gitmiş; Kültür Bakanlığına telgraf çekmek istemiştir. İşte o sırada A. Candar Bey bu köylünün verdiği haberleri not etmiş ve asarı atika ve müzeler müdürlüğüne ilk olarak ürenin varlığını haber vermiştir. Kültür Bakanlığı habere değer vermiş, asarı atika ve müzeler müdürünü bu işin elden ve gözden geçirilmesine memur etmiştir. B. Dr. Hamid Zübeyr 23.VIII.33 den sonra dağın üstünde yarım gün kalmış, küçük bir yoklama ile Civan Alinin haber verdiği aslanları çıkartmış ve verdiği raporda "mühim bir Eti merkezi önünde bulunulduğunu, yapılacak kazımların iyi neticeler vereceğini„ bildirmiştir.

Göllüdağdaki kazım böyle bir geçmişe bağlıdır. Asıl hazımı yapacak heyet 17 IX 934 tarihinde Ankaradan ayrılmıştır. Heyet bu yazıyı yazanın reisliği altında mimar Macid Rüşdü, asistan işini güren Kayseri müzesi müdürü Nuh, mutemet Haydar Ocakçıdan, bir de çanak çömlek temizleme işinde yetişmiş usta Nuri Seyitten ibaretti. Çadır, gocuk gibi gereken eşyayı Kayseride bulan heyet 22 IX 34 de Niğdeye varmış, ora devlet mümessillerinin yardımı ile eksiklerini tamamlamaya çalışarak 24.IX. 34 te iki koldan Göllüdağa yollanmıştır Birinci kol, ağırlıkları taşıyan kamiyonla ve Civan Alinin rehberliğile Niğde - Nevşehir şosasının garbından ve ona muvazi bir yol tutmuş; Misli

(7) Bed. Hrozny: Les İnscriptions Hittites Hiéroglyphiquer juin, 1934 Bed. Hrozny: Archivio Oriental ni, vol. 6, No. 2, juin, 1934 .

Göllü dağ kazımı resimleri: Yukarıda — İç Şehir methali; ortada solda — İç Şehir methalinde bulunan aslan; ortada sağda — İ. ö. XIII üncü asra ait bir vazo parçası; altta — İç Şehir kazılmadan önce

ovasından ve patikadan geçerek Divrin, Tasaköyden doğru Baslamaya erişmiştir. Kamyon oradan ancak beş altı kilometre ileriye kadar gittiğinden, heyet Boğazkayada, yani Niğdenin şöylece 50-55 kilometre şimalinde, Göllüdağın cenup etekleri dibinde gecelemek mecburiyetinde kalmıştır.

Öteki kol, bizzat valinin rehberliği ile, yeni açılan Niğde - Yeşilburç, Tepeköy (veya Alluson), Azadala, Ramat yolundan Şelikin yahud Gelemiç boğazına varmış ve boğazın öbür yanında, boğazda kamp kuran birinci kolla birleşmiştir.

25.IX.934 sabahı erkenden, Civan Alinin köyünden getirttiği, kırkı geçen hayvanla ağırlıklar ve arkadaşlarla dağa tırmanılmış, cenup ve cenup garbinden, sonsuz zorluklarla dağın tepesine varılarak "Kartal pınarı„ denen yere çadır kurulmuştur. Daha on beş yirmi yıl önce ardıç, meşe, çam ormanlarile dolu olan bu ulu dağda şimdi bir karış gölge, bir damla içecek su yoktu. Kuyu kazdırmak, kampı yerleştirmek, kazılacak yerleri bellemek, ve sonra - en yakını iki saatten fazla süren - köylere haber yollayıp işçi bulmak.. Birkaç gün istiyordu. Bu iş bitmişti ki eşi ancak böyle yüksekliklerde ve bu mevsimlerde görülebilen fırtınalar başladı.Soğuk geceleri sıfır altı ondan yukarı çıkmadı. Yalnız çalışmayı düzene koymak değil, mevsimle, tabiatle, her türlü zorluk ve yoklukla da çarpışmak gerekiyordu. Delik çadırımızı fırtınalar hemen her gün söküp atıyordu. Sonra, kazım işi sürdükçe burada insan ve eşya için bir dam altı son derece lâzımdı. Bunun için heyet hemen bir dam yaptırmaya başlamış ve oradan ayrılıncaya kadar da bitirilmiştir. Üren, yıllardır ve belki asırlardır dokunulmadan kaldığı için yılan, akrep, çıyan gibi zehirli böcekler - mevsimin kış olmasına rağmen - tehlikeli hal ve sayıda görülüyordu. Bunlara zaman zaman beliren kurd korkusunu da katarsanız Göllüdağ kazım heyetinin ne kadar müsaadesiz, güç şartlar içinde çalışmaya mecbur kaldığını kabul edersiniz.

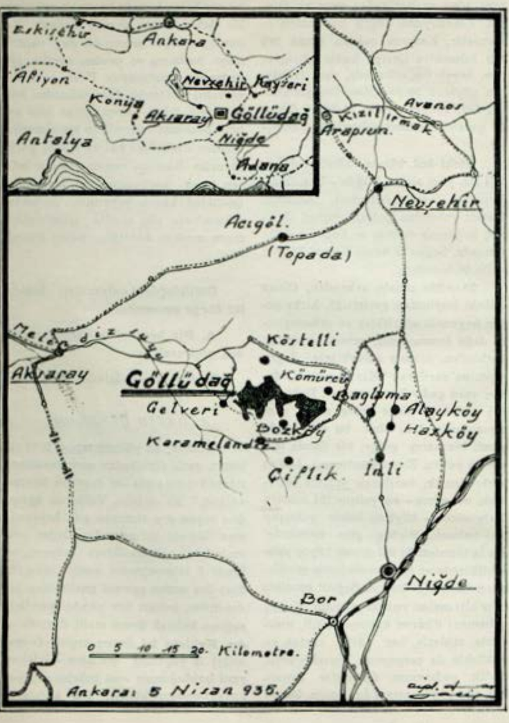
Göllüdağdaki çalışmaları başlıca iki öbeğe ayırmıştık.

A. Bir kere, dört yanımızı gözden geçirecektik;

B. Asıl kazım işlerile uğraşacaktık.

A. DAĞIN ÜZERİNDE.

Göllüdağ en yüksek tepesi 2142 rakımlı, garb şimalinden şark cenubuna uzayan kısa saplı bir kepçeye benzer, volkanik bir dağdır. Volkanın ağzından başka şey olmayan göl, kepçenin sapı dibinde kalmaktadır. Dağın çevresindeki yükseklikleri dolaşan, ve hepsi 7 kilometreden aşağı olmayıp dört beş saatte çevresi gezilebilen bir dış-dıvar, hemen her yanda temelleri sağlam kalmak üzere serili durmaktadır. Kyklope işi denen örgüler(appareils) le yapılmış bu suru - izlerini yeni bulduğumuz - iri kuleler yer yer kuvvetlendirmektedir. Bu kulelerin

Eskişehir
Ankara
Afiyon
Nevşehir
Kayseri
Konya
Aksaray
Göllüdağ
Niğde
Antalya
Adana
Avanos
Kızıl ırmak
Arapsun.
Nevşehir
Acıgöl.
(Topada)
Melendiz suyu
Köstelli
Kömürcü
Bağlama
Alayköy
Hasköy
Aksaray
Göllüdağ
Gelveri
Bozköy
Karamelendiz
Çiflik.
İnli
Niğde
Bor
0 5 10 15 20 Kilometre.
Ankara: 5 Nisan 935.

üçü garp ve garp şimalinde, biri cenupta olmak üzere - bazı geçidleri koruduğunu unutmayalım.

Gölün şarkında ve kepçenin ağzı içinde müstatil biçimli diğer ufak bir ören vardır. Ön cenup yüzü 98.90, uzun yüzü 216 metre gelmektedir. *Şimdilik* Akropol veya iç şehir dediğimiz bu mustatilin duvarları da - baştan başa yıkılmış olmakla beraber - ortada ve açıktadır. Bu duvarların örgüsü (appareils), iki yüzü iri, biçimsiz taşlar ve ortası çamura gömülü ufak taşlar olmak üzere yapılmıştır. Surun içi hendesî bir düzgünlüğün örneği gibidir. Yapılar - biribirine muvazi ve amut bulunan - aralıkların iki yanına sıralanmıştır.

Dış-sur ile bu iç-şehrin arasında yeryer mahalleler vardır. Bunların da yapılarını muvazi ve amut aralıkla ayırmakta ve uzaktan, yüksekten bakılınca örene inanılmaz bir güzellik ve ululuk vermektedir. Bu mhalleler en sık cenup, şark ve şimal şarkında bulunmaktadır.

Kulelerin en irisi cenup garbındaki tepelerde ve oralardaki yaylacıklar üzerindedir. Buralarda büyük çapta yapılar da görülmektedir. Gezdiğimiz bütün bu alanlarda, toprak yüzünde bulduğumuz çanak çömlekler ancak Roma Bizans, Osmanlı çağlarından kalmadır.

DAĞIN ÇEVRESİNDE.

Göllüdağın yakınlarında ve çevresindeki köyler şöyle serpilidir:

Şimal şarkında Kömürcü köyü vardır. Kızılbaş Türkmenlerin, kayalar arasına ve içine kurduğu bu köye inmek bir saatten artık sürerse de oradan dağa çıkış daima iki saatten artık zaman ister. Otomobiller yazın Nevşehirden ve Niğdeden bu köye kadar gelebilir ama, ne çeşid olursa olsun eşyanın buradan dağa taşınması sadece bir belâdır. Bu taşıma işini ancak eşekler, atlar ve yaya insanlar görebilir. Köyün çevresinde de Bizans devrini gösteren örenikler vardır.

Dağın şimal ve garp şimalinde Kayrılı ve Göstelli köyleri vardır. Dağa üçer saaten aşağı olmayıp hepsi de örenlerin sınırları üzerindedir. Genez, Ketircik, Kara-oğul denen bu örenlerin kuşattığı alanda Emircik dağı ile Bozdağ sivrilmekte, bunların üstünde de iri yığmalar (tumuli) görülmektedir. Emircek dağındaki çifte yığmaların yapısı çok orijinaldi ve ulu bir eserle karşılaştığımızı gösterdi. Gerek Kayırlıda, gerek Göstellide ise açıktan açığa Bizans eserleri kayalar, oyulmuş mâbetler, sığınacak yerler vardır.

Dağın cenup garbinde Bozköy (veya Gelemiç) var. Dağa iki saatten aşağı sürmeyen köyden getirilen - ve bir mezardan çıktığı söylenen - pişmiş topraktan bir iri çanak, Bizans devrinin kaba işlerine benzemektedir. Oralarda da ürenler vardır. Nahiye merkezi olan Çiftlik köyü üzerinde durmaya lüzum olmayan yeni bir yerdir.

Dağın cenup ve cenup şarkını dolanan Şelikin veya Melendiz boğazı - yukarda bahsi geçen - iki Niğde yolunu birleştirmektedir.

Şelikin boğazının cenubunda Çı-

nara, Murtaza (eski Murtandı) gibi içerilere büzülmüş seyrek köyler vardır ki işçilerimizin en çalışkanını, çoğunu buralar vermiştir. Dağa üç dört saatten yakın değildirler ve hepsinin de çevresinde örenler vardır.

Dağın doğusundan kıblesine doğru uzanan Misli ovasında ise dağa en yakın köyler Bavlama, Alay, Tırhın, Gelederedir. Bunlar da ikişer, üçer saatten aşağı çekmezler. Bu alanlarda höyükler, örenler bulunmaktadır.

Dağın idareten bağlı bulunduğu Gölcük nahiye merkezi, şarkta ve niğde - Nevşehir şosası üzerindedir.

Doğan etekleri fırdolay örenler, mağaralar, inler, mezarlar, mahzenlerle kaplıdır. Fakat bunlara ille şarkta, şark cenubunda, cenupta pek sık rastlanmaktadır. Şark ve cenupta ovadan gelen ve dolanarak dağa çıkan yolların izini bulmuş bulunuyoruz.Bu eteklere bakan dağın kayaları akıl almaz bir korkulukta yalçındır. Ovaların yüzündeki iri köyler, bu yalçınlıklardan bir minyatür gibi görünmektedir. Bu eteklerin üzerinde gördüğümüz künkler, kayaların dibine oyulmuş pınarlar, vaktile aşağılara su dağıtan kaynaklar bulunduğunu bildirmektedir. Cenup garbinde meydana çıkardığımız yer altı odaları ise önümüzde korkunç ve meraklı bir sorgu gibi duruyor.

Dağın üstündeki büyük beldenin dışarı ile ve dört yanındaki su kaynaklarile ilişiğini idare için kullandığı gizli, yeraltı yollarının nerede olduğunu bilmiyoruz. Amma cenupta, şimal garbinde, bunun için bazı izlere rastlamış bulunuyoruz.

Gölün suyu, köylülerin dediğine göre, tatlı ve bolmuş. Amma şimdi her yanı bataklık bir alandan başka şey değildir. Dağın hiç bir yerinden oraya kaynak akmadığına göre, diğer sular gibi gölün suyunu da fevrî olarak kabul etmek lâzım geliyor. Göllüdağın garbindeki "Meydan yaylasında,, bu göle benzer fakat ufak bir tane daha vardır. Burası da volkanik bir ağızdır ki bugün yeşil ve neşeli kıyılarından sürüler ve çobanlar eksik olmuyor. Bizim dağdan buraya inen bir yolun izini görmek hâlâ mümkündür.

Bu araştırmalar sırasında dikkatimize en çok çarpan, bütün bu geniş alandaki müstehâsevî teşekkül ve ille, dağın üstünde, yakın çevresinde gördüğümüz obsidien madeninin bolluğudur. Kara ve şeffaf kaya billûrundan başka şey olmayan bu maden, kalın tabakalar, milyonlarca minik çakıllar, işlenmiş parçalar halinde buraları doldurmaktadır. Anadolunun eski tarihinde obsidien madeninin oynadığı rol büyüktür ve bu madenin Anadoluda, hele Niğde alanlarındaki varlığını yalnız yeni kazım ile ortaya koymuş buluyoruz.

Dağın, bu alanlardaki yüksekliklerin başlıcalarından olduğunu, Kayseri - Nevşehir - Aksaray ve Konya yolu ile, Nevşehir - Niğde - Ulukışla yolunun geçidlerine hâkim bulunduğunu; dağın üstündeki örenin uluļuk bakımından bütün çevrelerde-

kine üstün olduğunu bu araştırmalarımız meydana çıkarmıştı.

B. ASIL KAZIM İŞLERİ

Bu işlerin içine giren teknik çalışmaların birisi dağın haritasının, dış ve iç surun plânını yapmaktı. Aletlerimizin eksikliği, mevsimin dayanılmaz şiddeti yüzünden bu iş bu yıl yarı bırakılmıştır,

Diğer teknik çalışmaların temeli ise asıl hafriyat idi.

İlkin örenin ve gölün şimalinde, kuleler arasında, iri ve düzgünce kayaların çevrelediği bir saha içinde yoklamalar (sondages) yaptırdım. Burada mezara benzeyen tümsekler, dizili taşlar vardı. Fakat yoklamalarımız (sondağes) hiç bir netice vermedi. Akropol dediğimiz mustatilin şimal yüzü ile dış sur arasında yaptığımız yoklamalar neticesiz kaldı.

Akropol dediğimiz büyük mustatilin cenuptaki ufak yüzü ortadan ikiye ayrılmıştı. Ortada dar bir geçid vardı ki mustatilin içinde bir büyücek yapıya iletmektedir. Daha önce haber verilen aslanların kaidelerinden koparılıp alınmaları yüzünden geçid alt üst olmuştu.

Geçidin sol yakası - nisbeten - sağlam olup şimdi Kayseri müzesine kaldırılan aslanlarla aslan kabartmalı kaide bu yanda bulunmuştu. Sağ tarafta, meydanda belli başlı şey görünmüyordu. İlkin geçidin sağ ve solunda birer parama açtırdım. Ufkı olarak kaldırılan toprak bize üç ayrı kat yapan kül yığınları ve yangın izleri arasında birçok devirlerin gelip geçtiğini gösteriyordu. Alişardaki kültür katlerile karşılaştırarak, burada ele geçen çanak çömlekleri M. Ö. XIII üncü asırda başlayıp Post-Hittite, Firikya, Hellénistik, Roma, Bizans devirlerinden Osmanlı devrine kadar uzayan bir tarih bölümüne sokmak mümkündü. Gene bu yarmada bir aslanın ön parçası ele geçti. Buralardaki göller düzgün ve ince katlar halinde geçidin sağ ve sol yanlarında uzayıp gidiyor; buraların nasıl döğüşler gördüğünü öğretiyordu. Duvarların bünyesi kısmen, Etilerin yapı göreneğine uygundu; fakat büyük bir kısım son devrin işini andırmakta idi.

Bizi asıl üstünde durduran yer, bu sefer, cenup cephesinin şark köşesi oldu. Önce devrilip yığılmış taşları temizliyerek kazımı yukardan aşağı yürütmeye başlayınca korkunç denecek bir altüst oluş hali meydana çıkıyordu. Biribiri üstüne binmiş kule, merdiven, sur yığınları; yeryer kül, yangın tabakaları; kerpiç duvar yıkıntısı, bu yıkıntılar üstüne kurulan asıl ön yüz duvarının yıkık, böğrü deşilmiş parçası.. Bu köşenin nasıl çarpışmalara, nasıl biribiri ardından gelen boğuşmalara sahne olduğunu göstermekte idi. Elimize geçen hiç bir duvarı, yapıyı yıkmak, ortadan kaldırmadık. Bunlar daha sonra yapacağımız kazımlara, başlam noktaları olmak için bu yıl oldukları gibi bırakıldı.

Bu sahada bulduğumuz çanak çömlekler, tıpkı geçitteki devrelerin bölümüne giriyor. Gerek Ankara et-

noğrafya müzesinde, gerek İstanbul eski şark eserleri müzesinde eşlerine rastlanan bir seramik çeşidi, üzerinde durulmaya değer vesikalardandı. Alişar kazımlarında "Post-Hittite„ adı verilen bu çeşit çanak çömlek çok ince, pembemsi bir hamurdan yapılmış olup kalın cidarlıdır. Kabın sırtı çok ince ve beyaz macundan bir sırla yahut (astar = engobe) kaplanmıştır. Bu beyaz astar = engobe'in üstünde tatlı koyu kırmızı, koyu kahve rengi ile çizilmiş kalın, iri daireler, kalın zikraklar ve kafesler = (treillis)... gözler alıcı bir dekor meydana getirmektedir. Süslerin hepsi de *hendesi*dir. Bazı parçalarda kırmızı ve koyu kahve renginden başka siyah ve chamois renk de kullanılmıştır. Firikya parçaları iri dökmeli kulplar ve onların üstünde, onların iki yanındaki iri ve kafesli (enteillis) baklava süslerile hemen ayırd edilmektedir. Parçalarının çoğunu bulup tamamlamaya çalıştığımız bir güğüm, tezyinat bakımından pek çok merak ve dikkate lâyiktir: Zarif bir kulp, süslü bir boyundan aşağı inmekte; kabın dibi hafifçe sivrilerek yuvarlanmakta. Karın üzerinde kırmızı ve siyahla nakşedilmiş iki "daireler öbeği„ ve onların üstünde bir "Hitler haçı„ bir "croix - ancrée„ , ikisinin arasında da bir yılan vardır.

Bu seramik bizi şimdilik M.Ö. XIII üncü asra kadar ilerlemektedir. Her manasile tam bir test-squar olamayan bu sür köşesi, tıpkı geçid gibi, bize biribiri ardından bu ulu örende kimlerin gelip geçtiğini yarı yarıya söylemiş bulunuyor. Fırtına, kar, yağmur altında asıl kazım işimize pek az gün ayırabildik; bu ilk kazım mevsiminde bütün sorgulara cevap veremiyeceğimiz kolayca anlaşılır. Bundan sonraki kazımlar işin kalanını elbette aydınlatacaktır. Meselâ buranın hangi Eti kümelerinin merkezi idiğini hangi adı taşıdığını gösterecektir.

Mösyö Hroznynin hiyeroğlif yazısı kullanan Etilerin merkezini Topadada ve civarında aradığını biliyoruz. Kayseri müzesi adına kendisile birlikte orada Kültür Bakanlığımızın yaptırdığı sondajlar, öyle büyük bir merkezi orada bulmak imkânsızlığını gösterdi. Halbuki Topada Göllüdağın eteklerine ancak 40-50 kilometredir. Gerek M. Hrozninin, tahmininin, gerek ilk sayıfalarda adlarını yazdığımız yerleri bu ulu örende aramanın doğru olup olmadığını önümüzdeki kazımlar gösterecektir.

Bu az vakit içinde, bu kadar zorluk arasında bize yeni bir keşfin tesellisini tattıran iki değerli âmili burada saygı ve sevgi ile anmalıyım. Birisi: eşi az bulunur bir dayanık, vefa, dürüstlük ve anlama gösteren Anadolunun işçisi; öteki: kazım işini resmî vazifelerin üstünde bir zevk, bir mil-

let işi gibi kavrayan heyetin azası!

Kazım işlerimizin o muhitlerde uyandırdığı alâka büyüktü. Yalnız alışveriş bakımından uyanan alâka değil, okur yazarların bu işteki tarih ve kültür amacını sezmeleri bakımından da gösterilen alâka bizleri çok sevindirebilir. İnsanlığın önüne yepyeni bir tarih sayıfasını açmak çekilen her sıkıntıyı unutturacak kadar millî bir satisfaction meydana getirmektedir.

OĞUZLARIN TARİHİNE DAİR

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

YİRMİ DÖRT Oğuz boyunun isimlerine dikkat edecek olursak bütün bu isimlerin muayyen bir kural'a göre konduğunu ve her iki ismin birbirile mütenazır olduğunu görebiliriz. Bunlar arasında bu tenazuru açıkça gösterenler vardır: Alka evli — Kara evli gibi isimler göze çarpmakda idi. İşte bu ciheti Ebülgazi Bahadır hanın Şecerei terakime adlı eseri daha açık bir surette göstermektedir. Ebülgazi'nin bu eserinde Oğuz boylarının genel ziyafette mevki ve paylarını gösteren şu satırları bu noktayı aydınlatmaktadır:

"Ol örgelerde olturub ülüş algan kim ol ülüşi togragan ve etlerini tutub olturgan kim anlarnı beyan kılalı: Altun örgenin töründe Gün han olturdı, barça il yahşıları ittifak kılub koyunun başını ve arkasını ve kuyruklu ucasını bağrını ucanın üstünde koyub Gün hanın aldında koydılar, her kim han bolsa ülüşni böyle bölsün didiler.

Örgenin içki işiğinde Irkıl hoca olturdı, döşünü anın adında koydılar, her kim vezir bolsa anın ülüşni o bölsün didiler, sağ kolda evelki örgede Gün hanın uluğ oğlı Kayını olturtdılar, sağ aşıklı bileğini ülüş koydılar, Bazat anı toğradı, Serki atlarını tutdı. İkinci örgede Alka evlini oturtdılar, sağ karrı bileğini ülüş berdiler, Kara evli anı toğradı, Lale atlarını tutdı. Üçüncü örgede Ay hanın uluğ oğlı Yazımı olturtdılar, sağ yan başını ülüş berdiler, Yapır anı toğradı, Kumıda atlarnı tutdı. Dördünci örgede Yıldız hanın uluğ oğlı Avşarnı olturtdılar, sağ oyluğnı ülüş berdiler, Karalık anı toğradı, Kene atlarnı tutdı. Altıncı örgede Begdilini olturtdılar, sağ yağrını ülüş berdiler, Karkın anı toğradı, Karacık atlarnı tutdı. Sol yanındaki evvelki örgede Gök hanın uluğ oğlı Bayındırnı olturtdılar, sol oyluğnı ülüş berdiler, Becne anı toğradı, Gazgurt atlarnı tutdı. İkinci örgede Çavdırnı olturtdılar, sol yan başını ülüş berdiler, Cebni anı toğradı, Kanklı atlarnı tutdı. Üçünci örgede Dağ hanın uluğ oğlı Salurnı olturtdılar, sol aşıklı bileğini ülüş berdiler, Eymir anı toğradı, Kalaç atlarnı tutdı. Dördüncü örgede Alayuntlını olturtdılar, sol omçanı ülüş berdiler, Urakir anı toğradı, Tekne atlarnı tutdı. Beşinci örgede Deniz hanın uluğ oğlı İğdirni olturtdılar, sol karrı bileğini ülüş berdiler, Büğdüz anı toğradı, Karlık atlarnı tutdı. Altıncı örgede Ödeni olturtdılar, sol yağrını ülüş berdiler, Kınık anı toğradı, Kıpçak atlarnı tutdı.„ (125)

Şu izahata göre genel toplantıda Oğuz boy beylerinin vaziyeti şöyle olmaktadır:

Oğuzların tarihi hakkında doğu kaynakları pek çok malûmat ile doludur. Reşideddin Cami üt tevarihinde Oğuzlar hakkında bir çok malûmat toplamış ise de gerek bu malûmat ve gerek Oğuzlardan bâhis diğer kayıtlar çok acınır ki henüz tetkik edilmemiştir. Bu ciheti başka bir araştırmamıza bırakarak burada yalnız Bizans kaynaklarının Oğuzlar hakkında verdikleri malûmatı kaydetmekle iktifa edeceğiz.

Doğu kaynakları Oğuzların bulundukları yerleri göstermektedirler ki bu malûmatı Bizans kaynakları da teyid etmektedir. İstahri izeride Etil (Volga) ırmağının Oğuzlarla Kimaklar arasında sınır olduğunu ve bunlarla Hazerler, Kimaklar, Karluklar, Bulgarların da hem hudud olduklarını Curcandan Farab ve İsbicab'a kadar olan arazide oturduklarını kaydetmektedir. (126) Ayni kaynakdan Oğuzların Horasana koyun gönderdiklerini de öğrenmekteyiz. (127) İbni Haukel de bu malûmatı teyid etmektedir. Bu izerlerden maada İbn Hordadbe, Mesudi, Kazvini ve daha sair bir çok doğu kaynaklarının verdikleri izahatı şimdilik bir tarafa bırakarak yalnız Bizans kaynaklarının verdikleri malûmatı kaydedeceğiz:

Oğuzlar hakkında Bizans kaynakları arasında Zonaras, Kedrenos, Konstantinos Porphyrogennetos, İoannes Skylitzes, Anna Komnenos ve Glykas'ın izerlerinde izahat bulmaktayız. Bu kaynakların birincisi Oğuzlardan şöyle bahsetmektedir:

"Evelleri Peçenekler Etil ve Yayık ırmakları uzunluğunca otururlardı ve Macarlarla Oğuzlar adıyla tanılan uluslarla sınırdaş idiler.„

Ayni izerde Leo Sage çağına ait kayıtlar arasında şu satırları bulmaktayız:

"Bundan elli sene evvel Oğuz adı ile andığımız ulus Hazerlerle andlaşarak bunlarla birlikte Peçeneklere saldırmışlar, bunları yenerek oturdukları yerlerden çıkarmışlar ve bu-

(125) Abdülkadirin Türk hukuk ve iktisat tarihi mecmuasındaki makalesine bakınız. Ben ayrıca talebemin elindeki nüshadan da istifade ettim ise de asıl metinde atlamalar olduğu göze çarpmaktadır.

(126) De Goeje tabı, S. 9. 10. 222.

(127) Aynı basım, S. 281.

gün dahi bu yerleri Oğuzlar kaplamışlardır.„

Oğuzlar Peçeneklerin üzerine saldırıp onların yerlerini kapladıkları vakit Peçeneklerden bir kısmı kendi isteklerile yerlerinde kalmışlar ve Oğuzlara katılmışlardı. Bizans kaynakları IX uncu yüz yılda bu birlikte yaşayan iki Oğuz soyunun dış biçimleri bakımından birbirlerinden ayrıldıklarını, Peçeneklerin kısa, diz kapağına kadar inen bir elbise kullandıklarını, üst elbiselerinin kollarının kesik olduğunu, bu bakımdan birbirlerinden ayrıldıklarını yazmaktadır.

Oğuzlara en yakın Peçenek boyları Küerçi Çur, Suru Kül bey, Boru Tolmaç ve Bula Çoban adındaki boylardır. Bunlar Dnieperden öteye doğu ve şimal taraflarına doğru yayılmışlardır. Diğer Peçenek ülkesi ise Oğuz ve Hazer ülkesinden beş günlük mesafededir.

XI inci yüz yılda Peçeneklerin başı aslen asil olan Tirak idi. Kilterin oğlu Tırak sulhperver bir adamdı. Aynı ulusun içinde soyca asil olmayan Baltzar'ın oğlu Kagan ise kahramanlığı ile ün almıştı. Bu sırada Oğuzlar Peçeneklere saldırınca Tırak savaşmağa cesaret edememiş, saklanmağa mecbur olmuş, Kagan ise Oğuzlarla harbe tutuşup bunları yenmişti. 1065 yıllarında Oğuzlar 60,000 kişilik bir ordu ile Bizans arazisine girmişler, Tunayı geçerek birçok Bizans askerini esir almışlardı. Buralardaki yerlerin Bizans kumandanları Basilios Apokapes ve Nikephoros Botaniates idi. Oğuzlar Tunadan gemiler, kayıklar ve sandallarla geçtikleri sırada bu kumandanlar mani olamadıkları gibi Oğuzlara karşı da koymamışlar, hattâ her ikisi de Oğuzlara esir düşmüşlerdi. Oğuz kuvvetleri kısa bir zaman zarfında Bulgarları ve Bizanslıları mağlub ettikten sonra cenubî Tuna havalisine yayılmışlardı. Oğuzları gözüyle görenler bunların 600.000 kadar olduğunu da söylemektedirler.

Buradan muhtelif kollara ayrılan Oğuzlar Thessalonika'ya ve Yunanistana kadar ilerlemişler ve o kadar ganaim elde etmişlerdi; ki bunları nakletmek dahi son derece müşkil bir hale gelmişti. Çok geçmeden kış da bastırmıştı. Bu müthiş Oğuz akınına karşı Bizans hükümdarı da karşı koyamıyordu. Bu ulusu yenmenin imkânsız olduğunu sanan hükümdar Oğuzlara sefirler gönderip hediyeler takdim etmek ve bu suretle sulha kavuşmak arzusunda idi. Bizans hükümdarı bu hediyeler ve paralar ile bazı Oğuz reislerini elde etmeğe muvaffak olmuş ise de Oğuzların büyük bir kısmı Bizans arazisinde ganaim elde etmek peşinden ayrılmış değildi. Bütün Bulgaristan, Trakya ve Makedonya Oğuzların istilâsına uğramıştı. Bu sırada hükümdar da bunları ordu ile yenmenin kabil olmadığını düşünerek yalnız sefirler vasıtasile iş görmeğe çalışmakta idi. Nihayet bütün Bizans arazisini alt

üst eden bu cesur ulusa karşı silâh ile de karşı koymak gerek olduğunu düşünerek hazırlığa başlamış, fakat hareket edeceği sırada bir haber harekete lüzum olmadığını göstermişti. Oğuzlar arasında müdhiş bir salgın baş göstermişti. Kış bir taraftan, salgın bir taraftan tahribat yaparken Peçeneklerle Bulgarlar da Oğuzların üzerine hücum edince müdhiş bir mağlûbiyete uğramışlar, aralarından bazı reisler ile pek az bir kuvvet kurtulabilerek memleketlerine dönebilmişlerdi.

Bu esnada Bizans hükümdarı Konstantinos Dukas ibadet ile meşgul oluyordu. Nihayet bir az gayrete gelerek 150 kişilik bir kuvvetle şehri terkederek Choerobachos denilen yere gitmiş, gene kararsız bir halde ne yapacağını bilemeden ibadet ile meşgul olmağı her şeye üstün tutmuştu.

Oğuzların bu kara haberi hükümdara gelince derhal İstanbula koşmuş, büyük dinî merasim yapılmış, herkes Allahın inayetile bu işten kurtulduğunu sanmıştı. Ülkelerine dönemiyen Oğuzlar Bizans hükümdarına müracaat etmişler, onlarla dostça geçineceklerini bildirmişler, hükümdar da kendilerini Makedonyada yerleştirmişti.

Makedonyada yerleşen bu Oğuzların sonraları Bizans ordusunda da bulunduklarını, hattâ Selçuk oğullarına karşı da sevkedildiğini görmekteyiz. Selçuk orduları Anadoluya akınlarına başladığı vakit Bizans hükümdarı Romanos Diogenes Bulgarlardan, Makedonyalılardan, Kappadok ve Oğuzlardan mürekkep bir ordu toplamıştı. Oğuz Türkleri nereye ve kimlere karşı gittiklerini bilmiyorlardı. Birdenbire karşılarında gene kendi boylarından soydaşlarını görünce Türkün Türke karşı silâh çekmesine imkân olmadığından derhal bu kardeşlerine iltihak etmişler ve onlarla beraber Bizansa silâh çevirmişlerdi. Bu iltihak Kayseri civarındaki çarpışmada olmuştu. Artık karşısındakileri kendi soydaşları olduğunu anlıyan her Oğuz boyu Selçuklara iltihak etmekte tereddüd etmiyordu.

Bizans hükümdarı Theodosiopolis'e geldiği vakit herkesin iki günlük yiyeceğini birlikte almasını emretmiş, bundan sonra Oğuzlarla Frankları Chliat taraflarına göndermiş, arkalarından büyücek bir ordu ile de Josephos Trachionites de hareket etmiş, bunlara yardım etmişti. Bu esnada da hükümdar büyük bir Selçuk ordusunun üzerlerine geldiğini haber almıştı. Sabahleyin erkenden bir Oğuz grubu Selçuk oğullarına iltihak etmişti. Bu iltihaktan sonra artık Bizanslılar yanlarında bulunan Oğuzlardan şüphelenmeğe başlamışlardı. Bir müddet sonra Oğuzlardan diğer bir grup da reisleri Tame ile birlikte Selçukların nezdine gitmişti. Bu katılmalar yavaş yavaş çoğalmış, karşılarındaki çarpışacakları kuvvetlerin bir Oğuz boyu olduğunu her duyan Oğuz grupu hemen iltihak etmekte tereddüd etmemiti. Bundan ötürü az zaman içinde Tornitzius Kotetzes'in idaresinde artık Oğuz grupu kalmamıştı .

Bu tarihten sonra yalnız Anna Komnenosun izerinde Oğuzları hatırlatacak bazı kayıtlara tesadüf etmekteyiz. Normannlarla savaş sürdüğü sırada Bizans ordusunun bir kısmı Larissa'da Domenicus sarayı adıyla tanılan dağ geçidini zorlamağa başlamış, Baymunusu burada sıkıştırmıştı. Bu sırada Oğuz boyundan ve kahramanlığıyla ün kazanmış olan Uzas adlı bir batır ansızın gruptan ayrılmış, arkasından saldıran Latin askerinin başına öyle bir vuruş vurmuşdu; ki nefer olduğu yere yıkılıvermişti. Bu Uzas sol elile kalkanını nasıl kullanabilirse sağ elile de öylece kullanabilen bir batır idi, Baymundus ile olan savaşta da bunun sancakdarını öldürmüş, elinden sancağı alarak yere indirip gezdirmeğe başlamıştı. Bunu gören düşman derhal ric'ate mecbur olmuş, Triklaya doğru çekilmişti.

Hükümdar Aleksios da Peçeneklere saldıracağı sırada ordusunun sağ kolunda Oğuzlardan bir grup bulunuyordu.

Yukarıda yazdığımız Uzasın bir defa daha Bizans tarihlerinde kaydedildiğini görmekteyiz: Hükümdar Peçeneklere hücum etmeden evvel onların sürülerini elde etmek istemiş, Uzas ile Monastrası yanına çağırarak bu vazifeyi bunlara vermişti. Daha sonra Kumanlar hükümdar Aleksiosu Peçeneklere karşı savaşa sevkettikleri vakit de Kuman kuvvetlerinin sol kolunda Uzas bulunmakta idi.

Uzas'ın oğlu da babası gibi bir batır idi. Selçuk hükümdarı Kılınç Arslanın takibine memur edildiği vakit Kılınç Arslanın ozanını tutmağa muvaffak olmuş ve sonra bu ozanı büyük bir fidye mukabilinde geri vermişlerdi.

Bizans kaynaklarında Oğuzlara ait en son kayıtlar şunlardır:

Kunanlar Peçeneklerle büyük bir savaş yaparak bunları Ozolimnada etrafını çevirip müthiş bir mağlûbiyete uğratmışlardı. Bu Ozolimna sözünü Yunanca fena kokudan çıkarmakta iseler de hakikat böyle değildi. Güya civardaki bataklıktan dolayı fena bir koku olduğundan bu isim buraya verilmişti. Halbuki bu söz Hun dilinden çıkmadır. Hunlar burada pazar kurarlar ve bataklık kenarında taburlarını bulundururlardı. Hun denilen bu ulusa halk Oğuz adını verir.

Bizans kaynaklarının Oğuzlar hakkında verdiği malûmat genel olarak bundan ibarettir.

TÜRK SANATININ GARP RESSAMLIĞINA TESİRLERİ

MALİK AKSEL

TÜRKLERDE resim sanati, tetkik edilince, köklerinin pek derinlere gittiği anlaşılır. Hattâ milâttan çok evel başka başka kavimlerde bunun izlerini de görüyoruz. Orta Asyada, hele Karahocada fresko, dıvar ve muşama üzerine yapılmış resimler pek çoktur. Bu eserler gözden geçirilince eski Türk sanatkârlarının bugünün zevk ve tekniğine hiç de yabancı olmadıkları görülür.

On dokuzuncu asırda yapılan araştırmalar neticesinde bulunan bu eserler Avrupanın belli başlı müzelerinin en değerli eserleridir. İslâmlığın başladığı tarihlerde bilhassa göçmenlik devirlerinde İran, Arap resimlerinde de Türk sanatının izlerini bulmak mümkündür.

Hindistanda Ekberşah devrinde birçok İspanyol eserlerinin etrafında Türk tezhiperi vardı.

Mütalea etmek istediğimiz bir nokta da Rembrandt'ın Türk sanatı ile olan yakınlık ve ilişikliğidir. Sanat tarihi bakımından en dikkate değer tarafı da budur. Bilhassa şarka ve tarihi mukaddese aid resimlerin asılları gene Hindistan Türklerinin eserlerinde görülmektedir.

Garp sanatkârları arasında şarkı bu kadar iyi anlamış ve tanımış bir ressama rast gelinmez.

Rembrandt Türk minyatürleriyle çok meşgul olmuş Arab e İran minyatürleri ise onun eserlerinde hiç bir iz yapmamıştır.

Avrupada şark minyatürleri 19 uncu asırda anlaşılmağa başlandığı halde Remrarendt 1 7inci asırda bunlardan kolleksiyonlar yapmıştır. Resimlerin bir kısmını doğrudan doğruya, bir kısmınıda değiştirerek kopya etmiştir.

17 inci asırda Holanda sanatında mühim değişiklikler yapan sanatkâr Türk eserlerindeki inceliği sezmiş ve Avrupalıların iki asır sonra görmeğe ve değer vermeğe başladıkları bu eser (minyatür) leri o iki asır önce anlamış ve beğenmişti. Bunlardan yapmış olduğu kopyeler yalnız gelişi güzel hareketleri tesbit bakımından değil, bilhassa zamanın görüşünü ve ruhunu göstermek tarafından da çok mühimdir.

Bugün Avrupada birçok müzelerde bu esrelerin asıllarile kopyeleri mevcuttur. İktibas ve kopye ettiği resimlerin çoğu taslak halindedir. Bunlardan bir kısmı da yağlı boyadır.

Timura aid Berlin Völkerkunde müzesinde bulunan tek renkli bir resim, çok kıymetlidir. Burada aslına nazaran bir takım değişikliklere de rast gelinir. Resmin, sağ tarafında iki diz çökmüş adam vardır, soltarafına da bir ihtiyar ilâve edilmiş ve yere

diz çökerek hükümdardan rica talep eder bir vaziyette gösterilmiştir. Ayrıca Timurun başında bir hale ve üzerinde süslü geniş bir şemsiye vardır. Şark minyatürlerinde insan yanyana veya arka arkaya dizilmiş bir halde gösterilir. Eserin kopyesinde figürler nisbeten daha topludur. Timurun elindeki mızrak ve başındaki miğferle geniş taht üzerindeki vaziyeti çok iyi tahlil edilmiştir.

Gene ressamın British mjzesinin Molcolm kolleksiyonunda dört ihtiyar hocanın bir ağaç altında 1707 de S. Wotts tarafından hakkedilmiş bir resmi daha vardır. Aslı Berlin Völkerkunde müzesindedir. Kopyesinde 6 yerine dört hoca gösterilmiş ayrıca nargile ve yazı takımı ilâve edilmiştir.

Resimde görülen uzun sakallı, kollarını çaprazlayıp oturan insanlar şimdiki Buharalı Türklerden hemen hiç farksızdır.

Asıl minyatürde altı hocanın sıra ile üzerlerinde bu yazılar vardır: Hoca Muinüddin, Hazreti Pir Destgir, Hazreti Şah Şeref, Hazreti Nizamüddin, Hoca Kutbüddin, Baba Ferid. Bunların dördüde tarihin pek iyi tanıdığı kimselerdir.

Hazreti Nizamüddinin hicrî (633) de ecdadı Buharadan gelmiş, diğerleri de muhtelif zamanlarda Buhara ve Semerkandtan Hindistana göçmüş meşhur Türk bilginleridir.

Rembrand — Britisch müzesinde bulunan başka bir resimde Ekber şahı taht üzerine oturmuş bir vaziyette gösteriyor. Bu eser de aynı veçhile kopyedir. Elbise, sarık, kılıç, papuçlar şimdiki Azerbaycan kıyafetlerinin aynıdır.

Şahın mükellef taht üzerindeki diz çökük oturuş vaziyetini Rambrand bir şarklı gibi duymuş ve çizmiştir.

Resimlerin çoğunda, kavuklu, sakallı, beli kuşaklı bağdaş kurmuş ve yere diz çökmüş şahıslara rast gelinir ki Holandada bu tip insanlar pek yabancı sayılırdı. Holanda sanatına bu şekil kıyafet ve tipleri sokan Rambrand olmuştur.

British müzesinde Rambrandın kopye ettiği bir Hind süvarisi de ayrıca mütaleaya değer kıymettedir. Şarkta beygirler ekseriya küçük başlı veya şaha kalkmış, iri gövdeli, ince bacaklı olarak gösterilirdi. Resmin kopyesinde de ayni hususiyetler mevcuttur.

Sanatkârın görüş ve düşünüşleri tahlil edilirse Hint, Türk âdet ve ananelerine yabancı olmadığı görülür. Türklerle temas etmiş olması da mümkündür. Çünkü Hind ve Buhara kervanlarının son durak yeri Amsterdam idi.

Eserlerinde görülen şark tesirleri, bir ihtimale göre de, 1642 Abraham Wilmerdonk ile karısının resmini yaptığı zaman bu Hind seyahatının etnografik bir müze halinde bulunan koleksiyonlarını görmüş olmasına verilebilir. Rambrandın bilhassa bucephesini tahlil etmek Türk sanat tarihi bakımından da mühimdir.

İtalyan ressamlarından Gentille Belliniyi de ayni şekilde mütalea etmek mümkündür. İstanbul şark ile

Rembrandt'ın bir Türkminyatüründen alınmış bir eseri

Rembrandt'a ilham veren eski Türk - Hind Minyatürü

garbin merkez noktasını teşkil ettiği için şark kültürü (Türk kültürü) ile garp kültürünün bazen biribirine çok yakınlaştığını görürüz. Osmanlı Türklerinin resim sanatı Hindistan ve orta Asyada yaşayan Türklerin sanatından ayrı bir hususiyeti ve karakteri haizdi.

Şiilik ve sünnilik farkları da bunda mühim roller oynamıştır. Yabancı sanatkârlar Türk sanatile meşgul oldukları gibi Kanunî Süleyman devrinde Haydar Bey isminde bir ressam Avrupa sanatile meşgul olmuş ve Clouet'den muhtelif resimler kopye etmiştir.

İstanbulda her iki sanat cereyanı zaman zaman mücadele halinde bulunuyordu. Şark Türklerile garb Türkleri arasında görüş ve düşünüş farkları olmakla beraber gene bunları birleştiren anahatlar mevcuttur. Bazı istisnalardan sarfınazar edilirse umumi ve toplu bir halde Türk sanatini mütalea etmek mümkündür.

Türk resim tarihi tetkik edildikçe genişler ve derinleşir.

"Türklerde resmin mazisi yoktur„ sözü Türk sanat tarihini tetkik etmemiş olanların üstünkörü mütalealarıdır.

YENİ NESİL İÇİN

VİLDAN AŞİR

JAPONYADA beden terbiyesi alanında ilmî araştırmalar yapacak bir kurumun doğmasını istiyen 25.11.1927 tarihli resmî raporun başında şu dikkate değer sözler yazılıdır:

"...Çinlilere ve sonra Ruslara karşı yaptığımız savaşlarla kazandığımız zafer yurdumuzu dünyanın en büyük devletleri sırasına yükseltmiş ve bize dünya medeniyetinin en başında yürümek ödevini vermiştir. Kimsenin gözünden kaçmaması lâzım olan bir nokta da ulusumuzun bedensel güç ve kabiliyetlerinini birçok ileri uluslara göre daha kıt olması hakikatidir. Gençliğin ahlâk ve beden kudretini yükseltmek, ona muhtac olduğu enerjiyi vermek bizim için ulusal bir borçtur. Bu ehemmiyetli ülküye ancak beden terbiyesi yolundan gidebiliriz..„

Çok geniş bir kalkınma savaşı içinde bulunan Türk ulusunun, üzerine aldığı yurt ödevlerini düşünürsek bu sözlerin bizim için de sakladığı hakikatleri hepimiz açık olarak görebiliriz. Beden terbiyesinin ve sporun gerekliği ve faydaları hakkında artık söylenecek söz kalmamıştır. Bizde de senelerdenberi yurt gençliğini yarınına gönül bağlayan her kalem ve söz sahibi bu uğura bir çok emek döktü. Sporu önce bir görenek işi, heyecanları tatmin etme yolu diye alanlar bile zamanla bu didişmenin boş ve manasız bir çırpınmadan başka isteklere yaradığına inanmağa alıştılar. Yer yer spor bayramları, jimnastik şenlikleri yapılmağa başlandı. On beş - yirmi yıl önce beş - on arkadaş seyirci önünde koşupp atlayanlara karşı, bir futbol maçını görmeğe, bir şenlikte bulunmağa 7-8 bin yurttaş geliyor.. Fakat bütün bunların gençlik yarını için söylediği, adadığı ne vardır?.

Beden terbiyesi ve sporu yapabilen heveslilerin, bu yüzden bir takım kazançları gözleyen özel kurumların malı olarak bıraktıkça, onu kendi uğraşanından ziyade seyircisi bol bir çırpınma halinde gördükçe ondan ulusal bir fayda beklemek imkânı yoktur. Beden terbiyesi ve spor ancak bütün yurt halkına söyledikçe bir değer ifade eder. Halkın malı oldukça bir kıymettir. Üç - beş futbol takımı ile 8-10 güreşçinin işi olarak kaldıkça bir temaşa numarası karakterinden kurutulması düşünülemez bile... Sporu sağlık ve kuvvet aristokratlarının elinde bir övünme aracı olmaktan kurtarmanın yolu onun kamusal düşünüşünü kurup, onu herkesin anlıyabileceği, yapabileceği bir hale getirmek ve o isteğe göre kurumlandırmakta-

dır. Halka iş veriminin, genel sağlığın, sağlık kuvvetinin ve bunların temeli demek olan beden terbiyesi ve sporun "spesyalizasyon„ a giden lüzumsuz marifet tarafını değil, eğlence, zevk, kolaylık, fayda, bilhassa yakın fayda tarafını bulup göstermeli.. Onu bir profesyonel ve teknik boğuşma olarak değil; maddî, manevî bir çok hastalıklardan koruyan, yükselten; yetiştiren, insanca bir iş, bir ülkü işi diye göstermeli..

Genel savaşla istiklâl savaşının bütün mirasını taşıyan bugünkü neslin uzvî dayanıklık kuvvetinin azlığı, üzerinde durup uzun ispatlara girişmeğe lüzum göstermiyecek kadar açık bir hakikattir. Bu savaşlara karışan yabancı memleketlerde gördüğümüz sonuçların bizim için başka türlü olmasında sebep yoktur. Almanya gibi gençlik ve kalkınma işine derinden gönül bağlayarak çalışan ulusların ortaya döktükleri istatistikler bu kuvvet ve dayanıklık derecesinin ne kadar düştüğünü pek açık bir dille anlatıyor. Yurdun birçok bakımlardan görünüşünü; kısa bir zamanda, değiştirmeğe karar veren ulusumuzun da bu işten yüz aklığı ile çıkması - bize öyle geliyor ki - her şeyden evel bu işi başaracak olan her Türkün tek tek bedensel kudret kıymetinin yükselmesine, karakterinin perkleşmesine ve tam bir ruh disiplinine kavuşmasına bağlıdır. Yalnız genç, ihtiyar ve her Türkün yurdun yarını demek olan bu sağlık ve nesil işine alâkalandırılması program, vesait ve öğretici, idealist eleman meselesidir. Bunların da bir kısmı şüphe yok ki kökünü paraya dayayan meselelerdir. Ancak para darlığı bu işlerin gecikmesini gerektirecek kadar kuvvetli bir engel sayılmamalıdır.

1926 yılında, Almanlar, muvaffakiyetli sonucunu bugün aldıkları kalkınma savaşına başladıkları zaman beden terbiyesi ve sporun bu işin temeli olduğunu söylemişler ve dar görüşlü muarızlarının ileri sürdükleri para kaygısı ile karşılaşmışlardı. O günlerde bir gazetede çıkan değerli bir yazıda öz olarak şu ana düşünceler vardı:

"... İşte bizi beden terbiyesi ve spora vermeğe süren sebeplerin başlıcalarından bir tanesi de para darlığıdır. Ekonomik darlıktır. Her ferdin sağlığı, dolayısile sosyetenin iyiliği ve sağlığı için bütün insanlara gündelik yaşayışları içinde beden terbiyesi ve spor ile meşgul olmak fırsatını vermek ve o fırsatı genişletmek lâzımdır. Düşünmeli ki kuvevtli, sıhhatli, zeki, ahlâklı bir nesil yaratmak yolunda alınacak tedbirler için dökeceğimiz para bunu yapmamanın getireceği büyük zararlar karşısında hiç denecek kadar azdır...„

Gene başka bir yazıda da:

"... Yıkanma ve temizlenme tesisatı bulunan bir beden terbiyesi salonu belediyeleri iki hastahane kurmak masrafından koruyacak kadar değerlidir...„ deniyor.

Bize kalırsa yeni yetişen neslin beden ve ahlâk kuvvetini yükseltecek,

ona ulusal ödevlerini mektepler kadar iyi öğretecek, onu ulusal ülküye bağlıyacak tedbirler alma konuşulurken para durumu akla bile gelmemeli. Ve onun üzerinden arttırmayı kimse düşünmemeli.. Çünkü ekonomi savaşında bile yurdun verimini arttıracak en büyük kuvvet, en değerli kapital bu savaşı yapacak olan işçinin sağlığı ve onun sağlığının kuvvetidir. Bu neticeye götürecek olan yol da ne bugün mekteplerimizde haftada bir defa yaptırılan gösterişi koruma jimnastiğidir, ne külüplerde uzun yıllardan beri değişmeyen bellenmiş elemanlara bağlı kalan spesyalizasyon sporudur, ne de ticaret evi görüşü ve duygusu ile işlemeğe mecbur olan sportif sirkler sahibi profesyonelliktir.

Türk yurdunun yarını iki kuvvete bağlı görünüyor. Korunma ve yaratma...

Korunma ve yaratma genç neslin işidir. Gençlik yığınlarının işidir. Her iki yolda da verimin değerini arttıracak olan en değerli eleman yeni ve ağır tekniği kullanacak olan genç Türkün sağlık, ahlâk ve inan kuvvetidir. Bu kuvvet arttıkça bu randıman yükselecektir. Diğer taraftan yeni tekniğin tabiî muhitinden ayırdığı insanı dejenere etmekte nasıl bir âmil olduğunu da göz önüne getirecek olursak sanayi merkezlerimiz için beden terbiyesi ve sporun işin kendisi bakımından da lüzumu bütün bütün meydana çıkar..

O halde bu yola dökülecek parayı moda hevesi sporun lüksü uğruna harcedilmiş para diye saymak yanlış bir görüş olur. Bizce bu yolda dökülecek emek yarına, korunmaya ve yaratmağa bağışlanmıştır. Yalnız bizim programsız ve amaçsız sokağa atılacak on paramız yoktur. "Gençlik için„ derken bunun hakikatte nereye gittiğini iyice araştırmak ister.

On bir yıl oldu bu yurda geniş verimleriyle güler yüz getiren her büyük iş partimizin ve devletin çok uzağı gören gözü ile kurulan hesaplı çalışmalardan doğdu. Yurdun yarını demek olan nesil meselesinin biraz evel söyleiğim gibi ne mekteplerimizin bir saatlik dersleri ile ne de kulüp sporunun dar görüşlü haris zihniyeti ile halledilecek şeylerden değildir. Biz de dünyanın her tarafında olduğu gibi, herkes gibi bu işi ta temelinden tutup ona göre kurumlandırmalıyız ve halka yaymanın yollarını aramalıyız. Sporu gençleri - gençlik hayat ve ahlâkı için şart olan ulusal ülkü etrafında toplayan, onları yarının güç ödevlerine hazırlayan bir iş ve ahlâk müessesesi diye kabul edip onu halka o görünüşü ile yaymalıyız. Bu da babadan kalma klâsik yarı tedbirlerle halledilecek davalardan değildir. İnanan, bilen, güvenen insanların elbirliği ve rehberliği ile güçlü bir kurumun kökünden temizleyip şerefli sonucuna ulaştıracağı bir yurt davasıdır.

ÇOK TUZ YEMENİN ZARARI

R. VON DER HEİDE – KERİM ÖMER ÇAĞLAR

Bazı memleketlerde, bilhassa nispeten fazla et ve yağ sarf eden yerlerde, bir çok insanların yemeklerine fazla miktarda tuz kattıkları görülmektedir. Neticesini düşünmeden elde edilen alışkanlık neticesinde bu türlü insanlar her gün vücütlerinin ihtiyacından fazla tuz alırlar. Böyle fazla tuz almanın bedene, gün geçdikçe, büyük zararlar yapacağını bilmiş olsalardı bu insanların bundan tevekki edecekleri mahakaktı.

Bundan daha yirmibeş yıl önce Fizyoloğ Zuntz vücude ihtiyaçdan fazla olarak sokulan kloridlerin (mutbak tuzu adını verdiğimiz Natrium-Chlorid dahil) vücuttaki kireci harekete getirerek sidik vasıtasile bedenden dişarı çıkardığını bulmuştur. tur.

Tuzlanarak yapılmış et konservesi ile devamlı bir surette beslenen insanların mühim beden arızalarına hastalıklara uğradıkları malumdur. (Deniz yolcularının meşhur Skorbit hastalığı bu mayandadır.) Bu nevi etlerde kireç de azdır, zira et saramuraya konurken ensicesi içindeki kireç de dişarıya çekilir.

V. Wenelt'in ifade ettiği gibi bedene normal haddin üstünde giren tuz menfi bir kireç pilançosu doğurmaktadır. Bunun sebebi kuvvetli tuz mahlülünün kireci eritme hassasına irca edilmektedir.

Rindell adındaki âlim, v.Wend'den de önce, tuz mahlüllerinin kemiklerimizde bulunan bütün kireci, hatta erimeyen trikalsiyom fosfatı bile eritmek kuvvetinde olduğunu isbat etmiştir.

Bundan bir kaç yıl önce Alman Fizyoloğlarından Hofmeister %0,9 kesafetinde olan bir tuz mahlülünün fil dişi, insan dişi ve kemiklerden çok fazla miktarda kireç erittiğini görmüştür

Burada şayanı dikkat olan nokta şudur: Tuz mahlülü te kbaşına, bu sayılan maddelerdeki kireci eritip çıkardığı halde şayet bir miktar kireçle karışık olursa yani tuz mahlülü biraz da kireç katılmış bulunursa ne fildişi ve ne de kemiklerdeki kirecin zerresini hal edemiyor. Ayni hadise kan seromunda da görülmektedir. Kanın seromunda %0,9 mutbak tuzu ile %0,016 kireç (erimiş halde) vardır.

Bu hakikatlerden şu netice çıkarılır: Kanın normal birkaç muhteviyatı o derecededir ki, bedene normal tuz alındığı zaman, bu tuz nesiç, gudde ve kemiklerimizden (dişler dahil) hiç

bir kireç hal edip dışarı atamaz. Fakat şayet kanda (dışardan alınmak suretile) tuz miktarı çoğalırsa o nisbette fazla kirecin de hal edilmesi iktiza eder. Bu gibi ahval karşısında kan (daha doğru bir tabirle tuz mahlülü) kendisine en yakın olan yerlerden, ensiceden ve guddelerden lâzım olan kireci hal ederek alır.

Kirecin vücutten alınmasını şöyle de izah mümkündür:

Vücudü besleyipde dışarı atılacak maddeleri böbreklere getiren karakanda kesif tuz mahlulü vardır; bu mahlül geçdiği ensice ve guddelerden kireci beraber eriterek alır.

Böylece uzun yıllar, normalın üstünde tuz yiyenlerde bir dejeneresans olacağı tabiidir. Devamlı surette fazla tuz alma ve kirecin mütemadi azalması neticesinde gayri tabii ensice zararlı veya zararsız bazı tümörler hasıl olur ki bunlar kendiliklerinden zail olmayıp mutlaka ameliyatla çıkarılmak iktiza eder.

Fazla tuz yiyen insanlar sık sık nezle olurlar. Bu gibi insanlar günlük yiyecekerine kireç tuzları (meselâ 5 gram tebeşir tozu) katarlarsa veya kireçce zengin maden suları içerlerse bu nezleye sık tutulma hali kısa bir zamanda zail olur.

Parti Kurultayı — Rus - Fransız Paktı — Venedik Konferansı — Bükreş Toplantısı — B. Laval'in Gezisi

ZEKİ MESUT ALSAN

PARTİ KURULTAYI

CUMURİYET Halk Partisinin dördüncü kurultayı yurdumuzun sıyasal ve sosyal hayatında yeni bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bundan önceki kurultaylar gibi dördüncü kurultay da yurdun her alanda yükseliş ve gelişimini sağlıyacak kararlar almış ve yeni bir dört yıllık verimli çalışmanın yollarını çizmiştir. Atatürk, kurultayı açan uzdil söyleçinde partimizin, baştan bugüne kadar olan çalışma ve kıvamını şöyle kısalamıştır:

"... Uçurum kenarında yıkık bir ülke.. Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar.. Yıllarca süren savaş.. Ondan sonra içeri e ve dışarıda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler.. İşte türk genel devriminin bir kısa diyemi...,,

Gerçekten, partimizin ilk ayırıcı sıfatı onun kurtarıcı olmasıdır. Ancak bir varlığın sonsuz olarak devam edebilmesi için bu kadarı yetişmez.. Kurtarıcılıktan sonra yükseltici ve düzenleyici olmak gerektir. Cumuriyet Halk Partisi zamanı geldikçe bu sıfatları da kazanmış ve yurdumuzu bugün her türke göğüs kabartan, her yabancıyı imrendiren yüksek ve şerefli bir duruma çıkarmıştır.. Dünyada partimiz kadar, bütün bir ulusu ve onun yüksek ülkülerini kendinde belirten ve yaşatan bir partiye daha rastlanmaz. O, türk ulusunun maddiğ, tinel bütün ihtiyaçlarını karşılamak yolundaki büyük kınan ve kapasitesi ile vatanın öz malı olmuştur.

Türk yurdunda on beş yıldanberi yapılan işler partimizin tarihçesini, çalışmasını, ülküsünü yazıdan ve sözden daha çok bir uzdillikle anlatmaktadır. Şimdiye kadar her kurultay devresinin yurdumuz için yeni bir yücelme ve gelişim çağı teşkil ettiğine bakılırsa son kurultayın kısa diyemi de geçen dört yılın başarılarını gözden geçirmek ve gelecek dört yıl için de yeni ve büyük başarıların temellerini atmak olmuştur. Cumuriyet Halk Partisi başka ülkelerde örnekleri görüldüğü gibi kolay ve geçici başarılar ile hem kendini ve hem de bütün ulusu oyalamakla vakit geçiren bir parti değildir. O, ulusun hiç bir parçasını incitmeden, gücendirmeden ve ancak yurdun gerçek ve yüksek asığlarını göz önünde tutarak hareket etmiş ve etmektedir. Sosyal türe onun başlıca amacıdır. Birçok

devrimler ve partiler başarılarını yaşamkta olan bir dengeyi tersine çevirmekte, şu veya bu sınıfa ayırtlı durumlar sağlamakta ararlar. .Bu kolay olduğu kadar devamsız, ve ulus bakımından verimsiz bir yoldur. Partimiz bu yola hiç bir zaman girmemiş ve güçlüklere katlanarak ancak herkesin ve her sınıfın haklı asığlarını koruyacak şekilde iş görmekle bütün türk ulusunun sevgi ve saygısını kazanmıştır.

Cumuiryet Halk Partisi hükûmeti dış sıyasadaki büyük başarıları ile de bütün acundan şerefli bir orun almıştır. Gittikçe artan Türk - Rus dostluğu iki ulusun da gerçek duygularını ve ihtiyaçlarını karşılamak hususunda yüksek bir değer kazanmıştır. Bütün komşularımız ile olan ilgilerimiz dostluk ve güvenlik havası içinde gelişmektedir. Genel barışın korunması ve sağlamlaştırılması için Türkiye elinden gelen hiç bir gayreti esirgememiştir. Atatürkün dediği gibi "..Türkiye cumuriyeti arsıulusal ailenin ancak faydalı, çalışkan ve iyi geçimli bir unsuru olmak amacındadır. Uluslar soyetesinde ciddiğ barış ve elbirliği isteğile çalışıyoruz..„

Bununla beraber ,arsıulusal durumun nazik bir buhran geçirmekte olduğunu göz önünde tutarak, dikkatli, hazırlıklı, uyanık bulunmak lüzumunu da takdir etmekteyiz. Genel barış bütün ulusların el ve oy birliği ile gerçekleşecek bir durumdur. Biz bu yolda çalışmakla beraber, başkalarının kabahti dolayısile genel barış bozulursa, onu kendi ülkemizde ve ülkemizin çevresinde kendi gücümüz, ve kendi bağlaşıklarımızla korumak için de tedbirler almaktan geri durmamaktayız. Arsıulusal hayattan türk sözünün türk gücünün barışın en değerli dayanaklarından biri olduğunu artık anlamayan kalmamıştır.

Partimizin içteki ve dıştaki büyük başarıları, türk ulusunun kendisine karşı olan büyük güvenini gittikçe arttırmış, ve son saylav seçimindeki eşsiz kazancı bunun en büyük bir gösterimi olmuştur. Cumuriyet Halk Partisi bu güvenden büyük bir şevk ve hız alarak Ulu Önderi Atatürkün kılavuzluğu altında ve ulusa hizmet yolunda bütün varlığı ile çalışmakta devam edecektir.

RUS - FRANSIZ PAKTI

Mayıs ayının başında Rusya ile Fransa arasında bir karşılıklı yardım paktı imzalanmıştır. Bu pakt Avrupa sıyasasının evrini bakımından çok önemli bir belgedir.

Fransa ile Rusya arasındaki ilgiler birkaç yıldanberi iyileşmeğe yüz tutmuştu. İki yıl önce Bay Heryonun Moskova gezisi bunları daha düzeltmiş ve dostluk haline çıkarmıştır. Bu gelişimde hiç şüphe yoktur ki Almanyanın sıyasal durumunun büyük bir etkisi olmuştur. Alman tehlikesi her iki devleti yavaş yavaş biribirine yaklaştırmıştır.

Almanyanın uluslar sosyetesinden çekilmesi ve silâhlanmağa karar

vermesi bu yaklaşmayı daha çok hızlandırmıştır. Bartunun fransız dış işlerinin başında bulunduğu sırada öne atılan doğu andlaşması birçok devletleri - Almanya da bulunduğu halde - biribirne bağlıyarak doğu Avrupasının güvenliğini sağlamak ve böylelikle Almanyayı da yalnız başına ve istediği gibi hareket edemiyecek bir hale sokmak amacını güdüyordu. Fakat ne Almanya ve ne de onunla uzlaşmış olan Polonya bu kombinezona girmek istemediler, Almanya önergeyi kabul etmedikçe başka silâhlanma ve ayaklanma politikasına da yeni bir hız verdi. Bu durum karşısında hem Fransa, hem de Rusya telâşa düştüler.. Ve genel uzlaşmaya yeniden imkân görülünceye kadar, ulusal güvenliklerini korumak için özel uzlaşmalara baş vurmak ihtiyacını duydular. İşte bu suretledir ki, uluslar sosyetesi kurulunun nisan toplantısı sırasında fransız ve rus dış bakanları iki devlet arasında bir uzlaşmaya varmak lüzumu üzerinde birleştiler, ve fransız - rus paktının temellerini attılar.

Bu temeller atıldıktan sonra konuşmalar hayli sürdü. Bir aralık iki devlet arasında fikir ve görüş ayrılığı bulunduğu bile söylendi. Rusların karşılıkılı yardım işinin uluslar sosyetesi mekanizmasına çok bağlanmadan gerçekleşmesi hususunda ayak diredıği ve fransızların ise bu işi uluslar sosyetesi paktı ile bağlamak istediği haber verildi. Bu haber ve şayialar pek asılsız olmamakla beraber, uzlaşmak ihtiyacı sonunda iki devleti de karşılıklı özverilere sevketmiş ve onları orta bir anlaşıt üzerinde birleştirmiştir. Bunun üzerine beş maddelik bir andlaşma ile ona bağlı bir protokol hazırlanmış ve Pariste fransız dış işleri bakanı ile Rusyanın büyük elçisi tarafından imzalanmıştır. Bay Lavalin Moskova göreti sırasında da andlaşma hükümleri üzerinde hiç bir şüphe kalmıyacak şekilde oylasılmıştır.

Rus - Fransız karşılıklı yardım andlaşması, fransızların istediği gibi uluslar sosyetesi paktının onuncu, on beşinci ve on altıncı maddelerindeki hükümlere uygun bulunmakta ve onların iki devlet arasınla gerçekleşmesi imkânlarını arttırmaktadır. Bununla beraber, andlaşmaya Rusların da istediği gibi uluslar soyetesi paktının boşluklarını ve eksikliklerini dolduracak ve iki devletten birine karşı yapılacak bir saldırma halinde karşılıklı yardımı üzkes gerçekleştirecek hükümler de konulmuştur. Uluslar sosyetesinin üyeleri olan ve orada büyük bir rol oynayan bu iki devletin bu yolda hareket etmiş olmaları da tabiiğdir.

Andlaşmanın ana çizgileri şunlardır: Karşılıklı yardım düşergesi yalnız Avrupa sınırları içinde gerçekleşecektir. Nitekim Japonya Rusyaya saldırmış olsa, bu andlaşma dolayısile Fransa Rusyaya yardım etmeğe borçlu değildir. Bundan başka andlaşma iki devletin de önceden başka devletlere karşı almış oldukları yü-

kenleri bozmıyacaktır. Fransanın Almanya ile olan sınırlarını güvenlik altında tutan Lokarno paktı hiç bir değişkeye uğramıyacaktır. Bir alman saldırmasına karşı Rusyaya yardım dolayısile Fransa da Almanyaya karşı harekete geçtiği vakit Lokarno paktına imza koymuş olan diğer devletler Fransayı bundan alıkoymıyacaklardır. Andlaşmanın ruhuna bakılacak olursa, bunun her şeyden önce Almanyanın gerek Rusyaya ve gerek Fransaya karşı saldırmasının önüne geçmek için yapılmış olduğu anlaşılır. Bununla beraber, Rusyada, Fransada andlaşmaya, başta Almanya olmak üzere, barışı ve güvenliği korumak arzusunda bulunan diğer devletlerin girebileceklerini ve girmeleri için hiç bir gayreti esirgemeyeceklerini tekrar edip durduklarına göre onun Avrupa barışını pekiştirmek amacını güttüğüne de şüphe edilemez.

VENEDİK KONFERANSI

Fransız - Rus andlaşması doğu Avrupasının durumunu bir dereceye kadar aydınlatmıştır. Orada yapılacak bütün işler bitmemiş olmakla beraber, şimdilik büyük sürprizlere de kapılar kapanmış bulunmaktadır. Şimdi orta Avrupa durumu birinci plâna geçmiş ve onun da şöyle böyle bir anlaşıta bağlanması için konuşmalara hız verilmiştir. Bu yılın başlangıcında Fransa ile İtalya arasında gerçekleşen uzlaşmanın önemli konularından biri de Orta Avrupa üzerindeki görüş birliği olmuştu. Avusturyanın erkinliğini korumak ve Macaristana karşı da küçük andlaşma devletlerinin toprak statükolarını gözetmek şartile orta Avrupaya düzen vermek için çalışılacaktı. Son Streza konferansında İngilterenin de onamasile bu işin başarılması ve bunun için haziran ayı başlarında Romada bir konferans toplanması kararlaştırıldı. Venedik konferansı, Roma konferansının hazırlıklarından biri olmuş ve İtalya ile Avusturya ve Macaristan devlet adamları burada orta Avrupa sorumları üzerinde oylaşmışlardır.

İtalyanın bundan önce gerek Avusturya ve gerek Macaristanla bir takım uzlaşmalar yaptığı ve bu iki devleti kendine bağladığı bellidir. İtalya Almanyaya karşı Avusturyayı ve Küçük andlaşmaya ve dolayısile Fransaya karşı da Macaristanı tutuyordu. Macar değişkeciliği en büyük dayançını İtalya da buluyordu. Fakat bu durum İtalyanın Fransa ile uyuşmasından sonra haylı değişmiştir. İtalya bir taraftan küçük andlaşma ile hoş geçinmek yolunu tuttuğu gibi diğer taraftan da en çok Almanyaya hizmet edeceği belli olan reviziyonizm politikasını kuvvetlendirmekten de vaz geçmiş görünmektedir. Bunun üzerine İtalya ile Macaristan arasındaki bağlar bir dereceye kadar çözülmüş ve Macaristan İtalyadan ziyade Almanyadan bir şeyler ummağa başlamıştır.

Almanyayı kandırmadan, o da içinde bulunduğu halde genel bir uzlaşmaya varmak nasıl kolay değilse, Maca-

ristanı da kandırmadan onun beraber olabileceği bir orta Avrupa düzeni kurmak okadar güçtür. Macaristan Almanyanın silâhlanma özgenliğini elde etmesinden sonra o da ayni davaya kuvvet vermiş ve haklarda eşitlik istemeğe başlamıştır. Macaristanın bu istekleri bütün orta Avrupa devletlerinin uzlaşmasını çok gerçekleştirmektedir.. Venedik konferansının Macaristan tarafından çıkacak engelleri kaldırarak bu güçlüğü yenmek ve hiç olmazsa gelecek Roma konferansının toplanmasına imkân bırakmak için çalışmış olduğu şüphesizdir. Birkaç gün devam eden konuşmaların müspet ne gibi kararlara varmış olduğu konferans sonunda çıkarılan bildiriğde yazılmamıştır. Yalnız konuşmaların çok dostça yapıldığı ve Roma konferans hazırlıklarının dikkatle göz önünde tutulduğu işaret edilmiştir. Venedik konferansının sonuçları Roma konferansı sırasında daha iyi anlaşılacak ise de orta Avrupanın barış ve düzeni bakımından bu ikincinin de son konferans ve son konuşma olmıyacağı şimdiden besbellidir.

BÜKREŞ TOPLANTISI

Balkan andlaşmasının sürel konseyi mayıs ayının ortalarına doğru Bükreşte toplanmıştır. Bu toplantı ek olarak ekonomik konseyde çalışmasına devam etmiş ve her iki kurulda tam bir uyum içinde işlerini başarmıştır. Konuşmaların sonunda çıkarılan resmiğ bildiriğ bunun uzdil bir belgesidir.

Balkan andlaşmasının kısa bir zaman içinde Avrupa sıyasasının ne büyük ve ne önemli bir unsuru olduğu artık herkesçe anlaşılmış bir hakikattir. İlk göze çarpan şey şudur: Balkan paktının biribirine bağladığı dört devlet bir andlaşmanın kendi ulusal asığlarına olduğu kadar, genel barışın korunmasına da yardım ettiği kanağatile tek bir varlık gibi fikir ve arzu birliğile hareket etmeleridir. Türkiyenin bu andlaşma içinde oynadığı değerli ve büyük rol bellidir. Atatürk Parti kurultayını açan söylevinde Balkan paktı için şöyle demişlerdir: "..Dört devlet kendi güvenleri için ve Balkanların karışma ve karıştırma konusu olmaktan çıkması için içten bir kanağatla biribirlerine bağlanmışlardır... Asıl dikkate değen Balkan paktının daha bir yıl içinde arsıulusal barış için büyük bir etke olduğunun anlaşılmasıdır. Balkan paktı gittikçe Avrupa barışının başlıca temel taşlarından biri olmak yerindedir..„

Bükreş toplantısı sırasında dört devlet dış bakanlarının yaptıkları diyevler bu birge kanağatı bir kere daha pekiştirmiştir. Sıyasal ve sürel konsey Balkan ve Orta Avrupa dolayısile bütün Avrupa işlerini gözden geçirdikten sonra gerçek bir görüş birliğine varmıştır. Bildiriğde denildiği gibi yalnız bu kadarla kalmamış, "..fakat ayni zamanda Balkan antantı devletleri arasında öyle dayanışma ve ayrılmazlık göstermiştir ki, sürel konsey bunu birinci sıyasal direktifi

olarak ilân etmeği ödev bilir..„

Bu kadar sıkı oy ve çalışma birliği şüphesiz ekonomik alanda da etkisini göstermekten geri kalmaz. Nitekim bildiriğin buna ilgili kısımları yapılması arzu edilen şeyleri saymıştır. Şimdiye kadar Balkan konferanslarında haylı incelenmiş olan ekonomik sorumlar bu kez sıyasal havanın yardımından faydalanarak daha müspet bir şekilde konuşulmaktadır. Sıyasal yaklaşmanın az zaman sonra sosyal ve ekonomik yaklaşmalar ve beraber çalışmalarla daha çok kuvvetleneceğine ve bir taraftan Balkanların, diğer taraftan bütün Avrupanın barış baysallığına durmadan yardım edeceğine şüphe yoktur.

B. LAVALİN GEZİSİ

Devletlerin dış sıyasalarını çeviren diplomatlar için gezi ve göret başlıca ödevlerden biri olmuştur. Laval, fransız - rus paktını Pariste imzaladıktan sonra bir taraftan Polonya devlet adamlarını aydınlatmak, diğer taraftan paktın Moskovadaki anlam ve etkisini öğrenmek üzere yola çıkmıştır. Varşovada birkaç gün kalan Laval, Leh devlet adamlarına paktın ruhunu ve Fransanın sıyasal amaçlarını anlatmağa ve Fransa ile Lehistan arasındaki tuhaf dostluk ve bağlaşmayı nomal şekle sokmağa çalışmıştır. Söylevler, diyevler Lavalin bir derecye kadar hedefine vardığını işaret etmişlerse de Polonya gibi koca bir devletin böyle bir kaç çift sözle genel sıyasasını değiştirebileceğini sanmak güçtür.

Bununla beraber Lavalin Varşovadan çıktığı sırada Lehistanın büyük devlet adamı Mareşal Pilsudski de ölmüş ve böylelikle Leh sıyasasında büyük değişikliklere imkân hazırlanmış bulunuyordu. Polonyanın ulusal kahramanının ölümü ülkenin hem iç, hem dış sıyasasında şekli ve yöneti belli olmamakla beraber değişiklik yapacağı gerçektir. Şimdiye kadar Mareşalin büyük prestiji ve kuvveti önünde eğilen veya susan birçok partiler meydanı boş bulunca harekete geçeceklerdir. Yeni durumun fransız sıyasasından yana olması ihtimali de vardır. Leh dış işleri bakanı olup Fransada pek de sevilmiyen albay Bekin yerinde kalıp kalamıyacağı hem Almanyada, hem de Fransada merakla soruşturulmaktadır.

Örtünç bir durumun sonsuz olarak devam edemiyeceği şüphesizdir. Artık Polonya da kesin olarak şu veya bu yönette yürümek lüzumunu duyacak evreye gelmiştir. Polonyada ölümü çok yas uyandıran Mareşalın yerini kim tutabilecek? Ve yeni bir durluk meydana geldikten sonra Leh sıyasası ne şekilde belirecek? İşte Avrupanın şimdi en çok merak ve düşünce uyandıran sorumlarından biri de budur. İrdeli geziler kadar irdesiz göçlerin de bu hareket dünyasında büyük ve kapsal rolleri vardır.

Varşovadan sonra Moskovaya giden B. Laval orada Rus devlet adamları ile iki ülke arasında yeniden ye-

niye meydana gelmekte olan bağları pekiştirecek konular üzerinde konuşmuştur. Laval Moskovada karşılanırken Marseyez ile Enternasyonal de ayni saygı ile dinlenmişti. Halbuki enternasyonal Paris bulvarlarını çok korkutan bir marştır. Fransada enternasyonali sayrayanlar fransız silâhlanmasına en çok karşı duranlardır. Laval hazır Moskovaya gelmiş iken fransız komünistlerinin bu husuta ortaya çıkardıkları güçlüklerin de önüne geçmek çarelerini araştırmış ve fransız silâhlanmasının komünist Rusya tarafından onanmakta olduğunu ilân ettirmiştir. Konuşmalar sonunda çıkarılan resmiğ bildiriğde bu yolda bir izah vardır.

Fakat Fransanın içindeki komünistler, dışındakiler kadar yumuşak ve esnek davranacaklar mıdır? Burası biraz şüphelidir. Son fransız - rus anlaşmasından sonra Fransada burjuvazi ile proletarya arasında yeni ve garip bir karşılaşma meydan almıştır. Andlaşmanın her halde Fransız dış sıyasasına olduğu kadar iç sıyasasına da çok dokunacağı belli ise de bunun hangi yönette gelişeceği şimdiden pek kestirilemez.

KÖY TARIM DEMEK DEĞİLDİR

NUSRET KÖYMEN

KÖY meselesini düşünenlerin ilk yapmaları lâzım olan şey bir teamül haline gelmiş olan köy anlayışını kafalarından silmektir. Şehrin ruhlarda yaptığı ihtibasların köyü yalnız dışından gören ve acele tamimler yapmak itiyadında olan şehirlide doğurduğu bu anlayış yanlışlığı yalnız tek taraflı ve eksik olmasile kalmayan sakat bir görüştür. Bugün, hâlâ, yalnız Türkiyede değil, bütün dünyada kafalarda yer tutan bu anlayışa göre köy "tarım (ziraat) yapan kimselerin toplu oturmaları„ ndan başka bir şey değildir. Bir lokma ekmeği elde etmek için başkalarına veya başkalarının emri altında, benliğinden fedakârlıklar yaparak, çalışmak mecburiyeti şehirliye köyü sadece bir buğday tarlası halinde göstermiştir.

Vakıa, köylerin çoğunda başlıca iş tarımdır, ve köylerin hepsinde az çok tarım yapılır. Fakat bu böyle olmakla köyü şehirden ayıran başlıca vasıf birinin tarım yapması, ötekinin yapmaması değildir. Dünya yüzünde başlıca işi tarım olmayan yüzbinlerce köy olduğu gibi şehirlerde de tarım işlerine artan bir önem verilmektedir. Her köyün coğrafî ve iktısadî muhiti ile kültürünün kendini en istidatlı kıldığı bir istihsal veya imal alanında ihtisaslanması dünün olduğu gibi yarının da ekonomik kurumunda en büyük rolü oynıyacaktır. Köy sanatları eskiden çok büyük bir çeşitlilik gösterdikleri halde makine medeniyetinin ilk şuursuz gelişiminde şehirci yönde yürümesi, iktısadîden ziyade ruhî âmiller altında şehre olan akının köyü zayıflatması, ve adamsızlık, teşkilâtsızlık ve bilgisizliğin köy sanatlarının şehir sanayii karşısında tutunabilmesini mümkün kılmaması yüzünden köy sanat çeşitliliğinde tarımı köy işlerinin başına geçiren bir azalma olmuştur. Fakat bu asla, köyün ileride yalnız tarım yapacağına delâlet etmez. Bilâkis, köyün, yeni gireceği kalkınma devrinde memleketin bütün ekonomisini kavrıcayacak ve artık hiç bir zaman kaybetmiyeceği geniş ve derin bir çeşitlilik kazanacağına inanmak lâzımdır. Bugün dahi dünyada ekinci köylerin yanında sayıları onlardan çok aşağı olmayan tarım işçisi, balıkçı, hayvancı, yemişçi, dokumacı, madenci, camcı, seramik (toprak mamulâtı) çi, derici, sütçü, ipekçi, oyuncakçı, şemsiyeci, her türlü parça işleri yapan, hattâ fabrikacı köyler vardır. Eski zamanın başlıca tiplerinden olan hancı ve soyguncu köyler ise birçok memleketlerde artık kalmamıştır. Maamafih bunlara karşılık kaçakçı köyleri meydana gelmiş-

tir. Bunlardan başka, arzettikleri hususiyet itibarile ayrıca söylenmesi icap eden "oturma,, köyleri vardır. Oturma köyleri iki türlüdür:

1 — Şehirlere yakın oturma köyleri, ki bunlarda şehirde çalışanlar oturur; 2 — Mevsim veya çekilme oturma köyleri, ki bunlarda oturanların mühim kısmını başka yerlerde mevsim çalışmalarına gidenlerle şehir veya kasabalarda uzun müddet çalışıp para tuttuktan sonra köylerine çekilenler teşkil eder.

Demek oluyor ki köyü şehirden ayıran en şümullü temel vasıf köyün varlığında ve yaşayışındaki "umumî birlik,, tir: iktısadî çalışmalarda olduğu kadar, ırkî, sosyal, kültürel ve idarî varlıkta da kendini gösteren bir birlik. Şehrin ev kümelenmesinden başka her alanda bölünmüş, dağınık ve kozmopolit varlığına karşı köyün belki ev kümelenmesinde o kadar göze parçmayan fakat toplu yaşayışın bütün öteki alanlarında çok derin bir mâşerî birliği ve bütünlüğü vardır. Bu itibarla şehirde görülen ince ve girift iş bölümü köyde görülmez. Bu köyün lehinedir; çünkü kendi için lâzım olan zarurî şeyleri yetiştiren ve yapabilen her ailenin geçim istiklâline malik olmasını mümkün kıldığı gibi ayni ürünü yetiştirmek veya ayni sanat eşyasını yapmak da büyük bir tesanüd ruhunun, müşterek kültürün ve ihtisasın gelişmesine yardım eder.

Ayrı ayrı mesleklere ve âlemlere mensup, biribirini tanımıyan veya az tanıyan her çeşitten insan kalabalığından müteşekkil olan şehirde mâşerî kontrol çok zayıf olduğu ve hükûmet ve belediye tarafından türlü tek veya toplu aykırılıkları, taşkınlıkları ve hileleri önlemek için konulan kayıtlar sıksık kırılan tahammülsüz esaretler halini aldığı, ve hiç bir şehirli senelerce mektebe gitmeden veya çıraklık etmeden bir meslek öğrenemediği halde, bütün sakinleri biribirini tanıyan ve hepsi eş işlerle ilgili olan köyde fevkalâde sıkı olan maşerî kontrol balıklar tarafından kesafeti ve ağırlığı duyulmayan deniz suyu gibidir, ve her köy çocuğu yedi sekiz yaşından itibaren bir kaç işin eridir. On üç yaşında bir köy çocuğu ağır başlı ve müstahsil bir insandır. Yirmi beş yaşında bir şehir delikanlısı ise çok defa geçimini kazanamaz, mâşerî mesuliyet ve vazifelerini idrak etmez ve kendisini kozmopolit muhitinin biribirine zıt tesirleri altında bocalamaktan hâlâ kurtaramamıştır. Bazı maarifçiler köyle şehir arasındaki bu temel ayrılığı göremedikleri içindir ki iki ayrı terbiye sistemine, iki ayrı terbiye yaşına, iki ayrı programa ,iki ayrı muallim tipine lüzum olduğunu anlamamışlardır. Köyün terbiye meselesi "mekteb,, değil "rehber,, dir. Köyün kendisi mekteptir, hem de bedeni ve ruhu sağlam bir milleti yetiştirebilecek bir mektep, yeter ki içinde iyi bir rehber bulunsun ve en istidadlı gençler şehirci bir terbiye sistemiyle ve yanlış bir ekonomi ve sosyete düzeninin köyü mahkûm ettiği bezdirici sefaletin ve yanlış bir tekâmülün kurnazlığını ve hilekârlığını geliştirdiği şehrin çekici sefahatinin tesirile şehre akmasın..

Köyü bütün varlığı ile görememenin, bütün derinlik ve genişliğiyle kavramamanın köylerini kurtarmak ıstırarında olan, bu ıstırarı duyarak faaliyete geçmek üzere bulunan bir memlekette önemi çok büyüktür. Derin ve geniş bir kavrayış ve vazıh bir görüşle yapılmıyacak işler köy ve *köylerin bütünü olan memleket* için faydalı değil zararlı olabilir.. Köyün beklediği ne sadece *toprak*, ne de sadece mekteptir; köyün beklediği yeni bir düzendir. Bu düzen kurulduğu zaman köyün ve şehrin bugün için belki itiraz götürebilecek olan tarifi şu olacaktır:

"Köy rasyal (ırkî), kültürel, sosyal, ekonomik, coğrafik, ve administratif bakımlardan bölünemez bir birliğe ve memleketin genel politik birliği içinde en geniş mahallî idareye sahip, memlektin iktısadî bütünlüğü içinde muhitinin ve kültürünün kendisini en müstaid kıldığı iş üzerinde ihtisasla çalışan, geçim erginliğine malik ailelerin kurduğu bir memleket *nüvesidir.*„

"Coğrafik, ekonomik ve administratif birliği olan bir mıntakadaki köylerin ve muhtelif mıntakaların müşterek hizmetlerini (*)görmek için kurulmuş veya meydana gelmiş topluluğa, *merkeze*, şehir denir.

Ve o zamanın yurt bilgisi kitapları köyle şehirden bahsederken şöyle diyecek:

Şehirlerdeki çok girift iş bölümü ve şehirlilerin büyük bir bölümünün vatandaşları tek tek, doğrudan doğruya veya hemen alâkadar eden hizmetler yapmakta olmamaları ve büyük çokluğunun kendi toprağı üzerinde evinin yiyeceğini yetiştirmek imkânına malik bulunmaması şehirlilerin geçim bağınsızlığına (istiklâline) malik olmalarını mümkün kılmaz. Geçim bağınsızlığına sahip olmayan vatandaşlar insanlığın henüz yeter gelişimini bulmamış dünyamızda en iyi demokrasi yurddaşı olamazlar. Köylerde ise köylüler evlerinin en zarurî ihtiyaçlarını kendileri yetiştirebildikleri için oldukça geniş bir ölçüde geçim bağınsızığına sahiptirler....

(*) Bu hizmetler arasında fikrî rehberliği bilhassa zikretmek lâzımdır.

K Ö Y T E T K İ K I

ZIVARIK KÖYÜ II

NAMIK AYAS

EKONOMİK DURUM

2 — KÖYLÜNÜN geçim yolu çiftçilik ve koyunculuktur. Toprağın suyu yalnız yağmurdan alması köylünün ziraatin diğer alanlarında da ilerlemesine engel olmuştur. Toprak, yalnız eksilen daneyi büyütmekte ve koyunlarla sığırlara doyacak kadar ot yetiştirmekte güler yüz göstermiştir. Arıcılık kuraklıktan önce yapılmakta iken bu küçük hayvancıkların bile konacak çiçek bulamaması sönmesile neticelenmiştir.

Bu ovada yetişen ot, en şen yıllarda bile (20) santimetreyi geçmediğinden ticaret için sığıryetiştirmek de güçtür. Tavuk, darlık çeken sahipleri tarafından bakılamadığından (59-60) yumurta vermektedir.

Her evin kendine göre ekecek tarlası vardır. Bir pınarın akıntısı ile sulanan bahçelerde az ölçüde sebze yetiştiriliyor. Bu köyün en zengininin (1000), orta hallilerin (100-300) koyunu vardır. En fakir ailenin bile (1-2) koyunu sürüye katılmıştır. Her ev koyunundan yiyecek, zenginse satacak kadar yağ, kışlık yoğurt almaktadır.

Elinde atı arabası olanlar iyi günlerde Koçhisar tuzlasına giderek tuz taşırlar. Bu tuzda (3-4) günlük emeklerine karşı ellerine geçen para en çok (2) liradır.

2 — Köylünün yıllık geliri en az (20), ortaların (150) ve en çok "500ı, liradır.

3 — Köyde tabii zenginlik olarak bir şey bulmak mümkün değildir. Yakınlarda (krom, gümüş, kurşun) madenleri bulunduğu söyleniyor. Bu madenlerin imtiyazı alınmış ise de sermaye azlığı yüzünden işletilememektedir.

4 — Köylü ürününü Konyada satar. Bu ürün buğday ve benzeri ile, yapağı, tiftik, koyun, bazan da yağ, yumurtadır. Bu ürünleri alacak yakınlarda başka pazar yoktur. Ürünleri köyden satın almağa gelen bazı aracılar da varsa da bunlar da kazanç aradıkları cihetle köylü malını bunlara satmak istemez.

5 — Ziraat burada eski usûllerle yapılmaktadır. Yalnız karasaban yerine pulluk kullanılır. Bazı evlerde ekin makinası da vardır. Toprak, ekim miktarından çok ve değersiz olduğundan (dönümü 2-3 lira) her yıl ekilen yerlerden artan kısımlar sürülerek nadas edilir. Nadas, toprağın dinlenmesine ve verim gücünün çoğalmasına yarar.

Köyde 1934 yılı sayımına göre

(3557) koyun, (1114) keçi "tiftik„ (128) at, (140) öküz, (62) inek, (60) eşek, (1100) tavuk vaddır. Tohum ıslahı, gübreleme, yetiştirme için fennî tedbir alınmıştır.

6 — Köyde iyi dikiş diken kadınlar vardır. (10) dikiş makinası, (30) süt makinası (2) gramofon, (8) saz, (4) ut sayılır.

7 — Zıvarıkta bütün yakın köylere un yapan bir değirmen vardır. Motörle işliyen bu kuvvetli değirmen sahipleri yerli değillerdir.

Köylünün ve memurların zarurî isteklerini karşılayan iki bakkalda pamuklu kumaşlar, gaz, zeytin yağı, şeker, sabun, kahve, çay, peynir mayası, defter, kalem, kâğıt, zarf ve daha bir çok ufak tefek satılır. Halk bu dükkânlardan alacağı eşyayı kendi ürünile mübadele etmek suretile satın alır. Bu dükkânların senelik kazançları (400) lira kadardır. Köye seyyar satıcılar da gelir. Halk mevsime göre bunların sattığını da gene kendi ürünile değiştirir.

SAĞLIK DURUMU

1 — Köy denizden (1000) metre yüksekte kurulmuştur. Kuzeyi açıktır, yakınlarda bataklık yoktur. Havası ve suyu iyidir.

2 — Köylü köyünün iyi havasına, oldukça iyi suyuna karşılık kanlı ve canlı değildir. Buna; giyiniş, gıdalanmaı iyi ev olmamasının tesir ettiğinde şüphe edilemez. Çocuklar cılız ve neşesizdirler. "Yüzünden kan fışkırır„ tabirinin söylenebileceği adam Zıvarıkta yoktur. Halk bütün yaşayışına dokunan kuraklık ve darlık yükleri altında ezilmiş gibidir.

3 — Geceleri hep bir odada yatmanın zararları yüzlerden okunmaktadır. Bunun gibi köylünün içeceği suya dikkat etmemesinin, meselâ bir az uzakta pınar suyu varken kuyulardan su içmesinin, bazen içme suyu doldurulan pınarda çamaşır yıkamasının sağlığa dokunduğu meydandadır. Gübreliklerin sokak aralarına dökülmesi de belli olmadan kendilerini yaralayan bir kötü alışkanlıktır.

4 — Evlerin çokluk güneş gördüğünü ve temiz olduğunu yukarda yazmıştım. Oda sayısı çoğaltılmak şartile köy evleri bu biçim yapı malzemesi ile sağlığa zarar vermez.

5 — Zıvarıklı her köylü kendi ürününden yaptığı gıda ile geçinir. Bulgur pilâvı her halde iki günde bir olsun her evde yenecektir. Un çorbası hamurdan yapılmış saç böreği "yağlama„ kuru fasulya, patates, pekmezle yapılmış hamur katmeri, yağda pişmiş yumurta en çok yenen yemeklerdir. Yumurta çiğ olarak yenmez. Öğle yemeği sabah saat (9) da yenir. İkindi vakti biraz peynir ekmek yemek adet olmuştur. Okuldan öğle yemeğine ayrılan çocukların çoğu - bulurlarsa - yalnız bir parça ekmekle sovan, yoğurt yiyerek dönerler.

Et, çok seyrek yenir. Orta halli aileler bile koyunu herhangi bir kaza neticesi yaralandığı, kurt tarafından bir yeri koparıldığı, yadut hastalık alâmeti görüldüğü zamanlar keserler.

Kurban bayramında orta halliler hep birer ikişer koyun, keçi keserler. Fakir tabakanın et yemesine kurban bayramı biricik vesiledir. Köyün suyu oldukça iyidir. Dağlara sızan yağmur suyu uzaklarda süzülerek köy içinde iki yerden harice çıkar. Bunlarda eskiden çamaşır yıkanmakta iken çok doğru olarak nahiye müdürlüğü tarafından yasak edilmiştir. Köylünün bazısı pınara kadar gitmiyerek suyunu kuyulardan içer.

Giyinme orta hallilerde kapot ve "kıvratma„ denilen bir bezden yapılmış alt gömleği, üstünde pazen bir işlik, dışarda erkeklerde yelek, şalvar kadınlarda üst işliği ve şalvardır. Erkeklerden kadı ve avcı biçimi denilen pantolon giyenler de çoktur. Gece erkekler ve ihtiyar kadınlar takye giyerler. Gündüz, kadınlar başlarına çember, erkekler daha çok kasket giyerler. Saçlar kadınlarda kısmen kısa kesilmiştir. Temizliğin kolay yapılması için mektebe gelen kız çocuklarının saçları da kesilmiştir. Ayakta en çok Konya yerli mestleri ve kundura görülür. İstanbul mesti de giyenler olduğu gibi yalnız çorap ve takonya giyenler de vardır. Çorap, kendileri tarafından yünden örülür. Köyde bir konduracı vardır.

6 — Sıtma köyde seyrek görülür. Grip, dizanteri, zatürrie, zatülcenp en çok görülen hastalıklardandır. Köyde sepici hastalıklar çabuk yayılır. Dört yıl önce difteriden (15) çocuk ölmüştür. Kabakulak, boğmaca öksürüğü, kızamık gibi hastalıklar pek çabuk yayılmıştır. Bu yıl serpici bir hastalık görülmemiştir.

Köye beş yıldan beri doktor gelmemiştir. Yılda bir uğrayan kaza küçük sıhhat memuru ise ancak çiçek aşısı yapmaktadır.

7 — Doktorsuz köylü hastalıklarının tedavisi için çaresiz kalarak bazı yollara baş vurur. Birkaç hastalığı ele alarak ne yolda tedavi ettiklerini yazıyorum:

Yaralara, çıbanlara: Tarlalarda "enekmene„ denilen ot kökündeki kırmızı tarafları kopararak ateşte yağ içinde erimesinden hasıl olan merhemi,

Fındık merhemi, dane sakızı, zift, zeytin yağı, çam sakızı, kemiklerden çıkarılan ilik bir arada kaynatılarak elde edilen merhem sürülür.

Kellere: saçı cımbızla yolarlar, zift kaplarlar. Kavrulmuş çekirdek yağı ve çini taşını eriterek sürerler.

Diş ağrısına: çürüklere karanfil, tuz, nişadır korlar.

Öksürüklere: yağ, kaynamış sığır kuyruğu suyu içirirler.

Boğmacaya; Arı kovanından alınmış mumla tereyağının karışmasından hasıl olan merhemi boğaza sararlar. Bir kısmını da yedirirler.

İdrar zorluklarına: kaynatılmış mısır püskülü içirilir. Karın üzerine kar konur.

8 — Aptesane lâğımları yere kazılan çukurlardır. Dışarıda çukursuz aptesane yoktur. Su, kuyulardan cıngırıkla, yahut çıkrıkla çekilir. Kuyu-

ların etrafına taş çember konmuş, etrafı taşla örülmüştür.

9 — Köyde firengi ve bel soğukluğu bulunmaz. Çünkü halk fena kadınlarla temas etmez. Zaten köyde uygunsuz kadın da yoktur.

10 — Yemek ocaklarda pişirilir. Tezek, diken ve iri saman yakılır. Sobalarda da bunlar yanar. Okulun yaktığı da tezektir. Orman köye en az (40) kilometredir.

11 — Köyde spor yapılmaz.

12 — Beden temizliği övünmeğe değer. Vücut sık sık, yüz her gün yıkanır. Sabun bulamayan aileler başlarını kille yıkarlar. Kil yağı ve kiri emdiğinden çamaşır da pınar yanında bununla yıkanmaktadır.

Köyde saçı sakalı uzamış kimse görülmez. Köylüden bir de berber vardır.

Süprüntülerin ve gübrelerin sokağa dökülmesi genel düzenliği bozmakta ve birer mikrop yuvası olmaktadır.

Nahiye müdürlüğünce cumuriyet meydanına güzel bir âbide diktirilmiştir. Bu meydan düzeltilerek köye iyi bir toplanma alanı temin edilmiş olacaktır. Sokaklar düzgün ve oldukça geniştir.. Köy güneyinde yeşil bahçeler ve ağaçlıklar vardır. Mektep bahçesine de (80) kadar fidan dikilmiştir.

İNKİŞAF TEDBİRLERİ

1 — Köy kanunu köylerin inkişafına yarıyacak en güzel bir yasadır. İşler bu kanunda yazılı olduğu gibi ve hiç bir parçası geri bırakılmaksızın tatbik edilmelidir. Köylerin fakirliği kanunun para ile yapılabilecek bazı işlerini geri bırakabilir. Bu zarurîdir. Fakat parasız görülecek işler de öyle çoktur ki bunların yerine getirilmesi köylerimizi zenginletecek, köylümüzü de bazı mühim istihsale sahip kılacaktır. Meselâ; köyde ara odası, plânlı mektep, çamaşırhane, su getirilmesi, telefon yaptırılması, kütüpane tesisi parasız zamanda yapılacak işlerden değildir. Fakat; güzel bir meydan açılması, yol yapılması, harabelerin kaldırılması, bağlar tesisi, fidanlıklar emece yapmağa imkân olmadığına göre muhtarların, nahiye müdürlerinin ve kaymakamların işi başlıca bu noktalar üzerinde birikmelidir. Meselâ; köy kanununda köylünün yılda en az bir fidan dikmesini gösteren çok güzel bir madde vardır ki tatbik edilmemektedir. Bunun geri bırakılması köylerimizin kasaba ve kent yollarının, dağlarının, evlerinin çıplak kalmasına sebeb olmuştur. Hükûmet, kanunun emece ile yapılacak maddelerinin tatbik edilmemesine aslâ tahammül etmemelidir.

2 — Yaylacılık orta Anadoluda yalnız başına uğraşılacak bir derttir. Yaylalar, hükûmet teşekküllerinden uzaklaşmış topluluklardır. Bunlar hükûmet kuvvetlerinin halka bahşettiği iyiliklerden istifade edemezler.

Hükûmet, halkın karşılık vazifelerini gösterir emirler, talimatlar gönderir, bunlar yaylalara tebliğ edilemez, köyde oturanlar, cami kapısında okur, dellâl ağzından dinlerler. Bazı

yerler, köylere gazete, mecmua gönderir, yaylacı okumaz. Hükûmet mektep açar, yaylacı çocuğunu gönderemez. Köyde konferanslar, müsamereler verilir; bayramlar yapılır, yaylacı gelmez, görmez, dinlemez. Köyde bütün köylü mikdarın ve ihtiyar heyetinin daimî tetkik nazarı altındadır. Yaylacı bu nazardan da mahrumdur. Hele tek tük evlerle kurulan yayla insanları cemiyetten ayrılmış, vahşileşen fertlerden başka bir şey değildir.

Bu noktadan Zıvarıktan yaylalara göçmüşlerden evi Zıvarıkta olanların kışları olsun köye döndürülmesini tavsiye ederim. Okulun açık bulunduğu zamanda ise hükûmetin alacağı tedbirle çocukların köy merkezinde kalmaları temin edilmelidir. Meselâ; Zıvarığın "Köboyu„ ve "Yeniyayla„ adındaki daimî yalalarında okuma çağında (45) çocuk okul kapısından bir kez bile girmemiştir. Yaylalarda köy ihtiyar heyetile daimî bağlılıkta bulunacak bir de mümessil bulunmalıdır.

3 — Yıllardır kuraklığın ezdiği halkın orta derecede olsun rahat bir yaşayışa kavuşması için ziraat işlerinde, yahut diğer işlerde çalıştırılması gerektir. Meselâ; hükûmetin yeryer çiftlikler kurarak orada koyun, keçi, at, sığır neslini ıslah edeceği anlaşılıyor. Bu çiftliklerden bazısı tercihan kuraklık görmüş ve toprağı kısır bu köylerde kurulmalıdır. Bu ıslah evlerinin işçisi bu köylerden olursa halk çok faydalanacaktır. Yakınlarda, hükûmetin el kattığı takdirde hem hazineye bir gelir, hem de köylüye uzun bir çalışma verecek madenler de vardır. (Krom, amyant, demir, simli kurşun) madenlerinin zengin olduğu söyleniyor. Köylünün ziraat bankasına borcunun her yerde teciline ve faizlerinin indirilmesine imkân bulunmazsa bile bu civar halk genel durumun göze alınarak üstün tutulması ve borçlarının uygun yollara konması gerektir.

Nahiye merkezi olan Zıvarıkta ziraî kooperatif teşkili için dört yıl önce değerli nahiye müdürü Bay Abdullah Turhal zamanında işe girişilmiştir. Köylüye ürünlerinin müsait zamanlarda elverişli fiatlarla satışını temin edecek bu ortaklama işle de vakit geçirmeden uğraşmak gerektir.

4 — Boş topraklardan akıp giden Konya - Ankara şosesinin hem nahiyenin, hem de bağlı köylerinin iyiliği için Zıvarıktan geçirilmesi gerektir. Bu takdirde hem yol yapılırken lâzım olan taş Zıvarık dağlarından temin edilecek, hem de yol bir nahiye merkezi ve köyleri halkının faydalanmasına ve devlet merkezile vilâyet merkezi arasındaki bağlılığın sıklaşmasına yarıyacaktır.

5 — Sığır, koyun, keçi, at gibi demirbaş hayvanlar buralarda dejenere olmuştur. Buna sebep uzun yıllarda nberi cins boğa, cins koç, cins aygırla çiftleşmemesidir. Bu hayvanlar cılız, verimsiz, durgundur. Buralara her halde damızlık iyi hayvan dağıtmak gerektir.

6 — Hükûmet, köy kanunu gibi

çok iyi düşünülerek hazırlanmış bir yasayı istenilen şekilde kullanmak için ellerine verdiği muhtar ve ihtiyar heyetlerine, amaçlarının genişçe anlatılması için nahiye veya kaza merkezlerinde kurslar açmak zarureti vardır. Bu kurslara, yarın da onların muhtar ve aza olabilecekleri ihtimaline karşı isteyen köylünün de devamına müsaade edilmelidir. Yılda (15-20) gün devam edecek bu kursların küçük masrafını da köylünün seve seve vereceğinden eminim.

Kurslarda maliye müdürü, kaymakam, muallimler, vergi, tapu, ziraat, sıhhat memurları, doktor, jandarma ve kıta zabitleri dersler verirler. Köylü bu kurslarla hem kanunun tatbiki yolunda, hem de bilgisini genişletmek yönünden çok fayda görecektir.

7 — Sağlık işinde çok duygulu olmak gerektir. Cihanbeyli kazasına bir doktor gönderilmelidir ki bu doktor yılda bir kez olsun köylere de uğramak imkânını bulsun.

8 — Köylü mescidi okul haline getirmiş, fakat binanın düzgün bir okul olmasına yarıyacak güzelliği ona verememiştir. Zarurî bazı tamirler için hükûmetin yardımı lâzımdır.

Beş sınıflı ve (100) çocuklu okulda da iki mualim azdır. İyi inkişaf ve tenvir için çok unsurla ve metodla yürümek gerektir.

9 — Nahiyenin (8) köyünde de muallim yoktur. Bu itibarla nahiye merkezinde bir köy yatı okulu açılır ve çocukların köylerden bu yatı okuluna devamı temin edilirse köylere ayrı ayrı muallim vermek işinden de şimdilik vazgeçilmiş olur.

10 — Köyde en değerli iş, çocuğu okutmak, yetiştirmek kadar büyüğü de yetiştirmektir. Hükûmet, köy okullarının ıslahını düşündüğü bu günlerde bilhassa bu nokta üzerinde çok durmalıdır.

Köy okullarında, muallimlerin özene bezene yetiştirdiği çocuğu büyüklerin ellerine veriyoruz. Büyükler istediğimiz amaca yürümemişlerse çocuğu da kaybederiz. Bununla beraber köyde ancak okutarak ve biraz hesap bilgisi vererek bıraktığımız çocuk bugün köyüne yarayan bir insan değildir. Köylerde zirat bilgilerine ihtiyça vardır. Köy ekonomisi, köy sağlığı, köyde tavukçuluk, arıcılık, ekim usulleri, ağaç yetiştirmek, yurt bilgisi büyük köylüye öğretilecek derslerdir. Yurt ve inkilâp dersleri şüphesiz en başta gelecektir.

Yeni harflerle okutup yazma seferberliği gibi, köylerde büyükleri öğretme ve yenileştirme seferberliği açmak gerektir. Bu seferberliği dirik, yurt sever, ülkülü gençlerin başaracağına şüphe yoktur.

Köyde dünün hocası muayyen yoldan köylüyü uhreviyet amacına nasıl götürmüşse, bugünün hocası da köylüyü aynı yoldan başka amaca götürmelidir.

11 — Yeni harflerin kolaylığı izinde okuma yazma öğrettiğimiz köylü bu bilgisini unutmak üzeredir. Biz

bunun önüne ancak okuma odaları açmak, oraya kitap, gazete, mecmua getirmek, orada masal söylemek, orada saz çalmak, orada konferans vermek suretile ve gelmeyi önce mecburî tutarak odaları can çekecek bir biçime getirdikten sonra da serbest bırakmak yolu ile geçebiliriz.

Köylünün kış aylarında odalara gelecek bol bol vakti vardır. Muallimli köylerde dirik muallim bu işi becerir. Muallimsiz köylerde de bu yüküm nahiye müdürlerinin olmalıdır. Okuma odalarında tutacağımız metodik yol sonunda, köylümüz daha bilgili, daha çalışma sever, yurduna daha tutkun yetişecek ve böylelikle (40, bin) bucakta (10,000,000) ışık yanacatkır.

B I B L I Y O G R A F Y A

Köycülük Esasları ve Köycülük Programına Giriş

Yazan: *NUSRET KÖYMEN*, Tarık Edip Kütüphanesi, Ankara

BUNDAN önce, "Köycülük rehberi„ için yazdığım küçük bir yazıda Nusret Köymenin "genişletilmeğe ve bu suretle en zengin neticelere varılmağa müsait fikirler„ ortaya koyduğunu söylemiştim; yanılmadığımı görüyorum; Köymenin son iki eseri, "Köycülük esasları„ ve "Köycülük programına giriş„ gittikçe büyüyen bir tezin parlak işaretleri sayılabilir.

Bu yazıları, "Ülkü„ nün okuyucularına tanıtmak faydasız bir iş olur; çünkü onlar o kadar tanınmış ve o kadar sevilerek okunmuştur. Ben burada ancak bu yazıların bir noktası üzerinde durmak istiyorum.

Köy ve köycülük sözlerinden ne anlamalıyız?

Nusret Köymene kalırsa, "köy„ ile "şehir„ i biribirinden ayıran şey, ne birinin kalabalığı, ne ötekinin tenhalığı, ne de aralarındaki iş ayrımıdır; belki sosyal fonksiyon ayrımıdır.

Bence bu nokta Nusretteki görüş sisteminin en esaslı bir yeridir. Bu yoldan yürünürse, "köy„ ü ne coğrafik, ne de sırf demoğrafik değil, belki tam kavramiyle bir sosyal varlık diye almak mümkün olacak.

Bu görüşün büyük bir ehemmiyeti vardır. Köyün ne coğrafik, ne de demografik anlamı, bize kapalı bir düşünce sistemi hazırlamaz; bunlara göre köy, şehre bağlı bir varlıktır ve onun eksik bir başlangıcıdır. Halbuki Nusret Köymen, bize şehirden bambaşka olan bir bütünü anlatmağa çalışıyor. Önceki görüşler, köyden şehre bakarken ancak bir özlenti, şehirden köyü görürken yalnız bir acıma duygusuna yol veriyordu. Nusrete göre ise köyden şehre ancak tenkit gözü ile bakmakta değer olabilir.

Görülüyor ki burada gerçekten bir originallik var. Köycülüğü bir çok kişiler diline dolamışlardır. Amma hiç birinde köye benliğini verme isteği yoktur. Bir çoklarının köycülüğü, yukarıda dediğimiz duygu ile doludur. Bu hal, Nusrete göre gene bir çeşit şehircíliktir; çünkü ona göre köye acımak değil, belki şehre acımak ve şehircilerin 'ütopya„ sını tenkit etmek gerektir. Bugünkü medeniyetin şehirci ütopyası, onun gözünde, köyü sürüren, makineleştikçe maddeleşen ve böylece bir labirent içinde kendi kendini kaybetmeğe doğru giden bir şeydir. Harpsonu çağında olup bitenler, bunu gösterir.

Nusreti okuyanlar, onu anlamak isterlerse, bu noktayı gözden kaçırmamalıdırlar; çünkü onu benzerlerinden ayırt eden bence budur.

Açıkça söyliyeyim ki, ben, kendimce, Nusretle bir düşünemem; ben-

ce sosyal problemin ağırlık noktası ne olsa gene şehirdedir, köyün her işi ipuçlarını şehre vermiştir. Ancak böyle düşünmek, Nusretin her yazısını bol ve derin bir bağlılıkla okumaktan beni alıkoymıyor. Ciddî, düşünceli ve sistemli köycülük, ancak onun anlayışında canlı bir kalkınma bulabilecektir.

Bir nokta daha: Nusret, yazılarında bir şey ispat etmek değil, belki daha çok bir şey aşılamak isteyen insan halini üstün tutmaktadır. Bunu yanlış bulmam; çünkü o herkesten önce kendi kendini doyurarak, kandırarak araştırma yolunda yürümek istiyen bir yazıcıdır: Öyle sanıyorum ki bir gün işini tam olgun bir halde görünce ispat ihtiyacını da duyacaktır. İspat mekanizmasının yeni düşünceler için geriden gelen bir yol olduğu, bence de şüphesizdir.

M.S.B.

Yeni Türk — Ün

YENİ TÜRK; İstanbul Halkevi mecmuası, sayı 32 ve 33.

Bir çok maddî fedakârlıklarla çıktığını bildiğimiz İstanbul Halkevinin mecmuası bütün bu fedakârlıklara rağmen kâfi derecede dolgun çıkmamaktadır.

32 inci sayıda Bernard Şov hakkında bir tanıtma yazısı vardır ki ifade tarzında dahi anlaşıldığı gibi bu tercüme yazının aslı gösterilmeden telif gibi konuverilmiştir. Malûmdur ki et yemeyip yalnız nebat yemekle geçinenlere "végétarien„ denilir. Makale sahibi bu sözü dilimize çevirememiş nebatçı deyivermiştir. Bu sayıda Kırımı nasıl kaybettik yazısı bir araştırma sayılabilir. 33 üncü sayıda da aynı makale sahibinin değerli bir yazısı vardır. Ve mecmuanın biricik kitab karıştırılarak yazılmış yazısıdır.

ÜN; Isparta Halkevi mecmuası, S. 14.

Çok yerinde ve en güzel bir şekilde çalışmalarile daima iftihar ettiğimiz bu değerli mecmua bu sayısile bize bir mühim müjde daha vermektedir. Isparta Halkevi vilâyeti içinde bulunan bütün yer adlarını toplamak için işe başlamıştır. Memleketin tarihini, dilini, folklorunu iyiden iyiye araştırmağa cehdeden bu arkadaşları candan tebrik ederiz. Fehmi Aksunun verdiği bu mühim haber bilgi âlemini dahi alâkadarlandıracak mahiyettedir. Mecmuada her yere gönderilen tamimde neşredildiği için bu tamim de dikkat nazarımızı çekti Tamime misal olmak üzere gösterilen bir yer adı Süverköy diye yazılmıştır. Bu isim son derece mühimdir. Bir şehir adı olmaktan ziyade maruf bir Türk boyunun adı olması daha muhtemeldir. Bu adı taşıyan bir Türk boyunun olduğu malûmdur. Fakat bu adın orada bu şekilde söylenemiyeceğini sanmaktayız.

Neşet Köse Ispartalı Mustafa Hakkıya dair yazdığı araştırmalara devam etmektedir. Hikmet Turhan da Isparta ve çevresine dair yabancı kaynaklardan bahsediyor. Isparta ve çevresinin jeolojik yapılışı hakkında mühim bir makale daha vardır; ki bu yazının gerisi olduğunu okuduğumuz için gerisini okumadan fikrimizi yazmağı doğru bulmamaktayız. Naci Kum da Abdallardan derlediği güzel parçaları neşretmektedir. Yalnız şurasını kaydedelim ki Çam ağacının takdisi Türk natürizmini değil olsa olsa Türk totemizmini gösterebilir. Malûmdur; ki totem yalnız hayvan değil nebatta olur.

Bu nüsha ile mecmua birinci cildini bitirmektedir. Bu münasebetle evelki sayıların birden bir fihristi mecmuaya konduğu için bütün yazıların başlıklarına bir göz gezdirmek mümkün oldu ve gördük; ki Tahir Erdem yalnız dört güzel yazı yazmıştır. Binaenaleyh kendisinden daha çok yazılar beklemekteyiz.

"ÜLKÜ" nün birinci sayısı bunu almıyan abonelerimiz için yeniden basılmış ve postaya verilmiştir. Ancak bazı abonelerimizin mecmualarını adres değişiklikleri yüzünden almamaları ihtimali vardır. Bu sebeble hangi makam vasıtasiyle hangi tarihte abone olduklarını ve borçlarını ne suretle ödediklerini bildiren okuyucularımıza birinci sayımız derhal gönderilecektir.

ULUS Basımevi